

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
PRÁVNICKÁ FAKULTA

RIGORÓZNÍ PRÁCE

Smluvní pokuta a úroky z prodlení v soukromém právu

Contractual penalty and late payment interest in the private law

Konzultant: Prof. JUDr. Jan Dvořák, CSc.

Zpracovatel: Mgr. Monika Hanušová

duben 2011

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou rigorózní práci vypracovala samostatně, všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 8. 4. 2011

Mgr. Monika Hanušová

Poděkování

Děkuji panu Prof. JUDr. Janu Dvořákovi, CSc. za cenné připomínky a účinnou pomoc při zpracování.

V Praze dne 8. 4. 2011

Mgr. Monika Hanušová

Obsah

Abstrakt.....	6
Úvod.....	1
1. Smluvní pokuta v soukromém právu	3
1.1. Generální a subsidiární úprava občanskoprávní	4
1.1.1. Funkce smluvní pokuty.....	5
1.1.2. Ujednání o smluvní pokutě	8
1.1.3. Princip subjektivní	10
1.1.4. Výše smluvní pokuty	11
1.1.5. Právo na smluvní pokutu a právo na náhradu škody	13
1.1.6. Splatnost a zaplacení smluvní pokuty.....	14
1.1.7. Smluvní pokuta a odstoupení od smlouvy, nepravá smluvní pokuta	15
1.2. Speciální úprava obchodněprávní	16
1.2.1. Princip objektivní.....	17
1.2.2. Moderační právo soudu	18
1.2.3. Smluvní pokuta podle ObchZ a důsledky odstoupení od smlouvy	21
1.2.4. Splatnost a zaplacení smluvní pokuty sjednané podle ObchZ.....	22
1.3. Specifika smluvní pokuty v zákoníku práce	23
1.4. Smluvní pokuta de lege ferendae	25
1.4.1. Ujednání o smluvní pokutě	26
1.4.2. Vztah k náhradě škody.....	26
1.4.3. Naturální smluvní pokuta.....	28
1.4.4. Moderační právo soudu	28
1.4.5. Vztah k zavinění	29
1.4.6. Závědek.....	29
2. Úroky z prodlení v soukromém právu	31
2.1. Prodlení dlužníka podle občanského zákoníku.....	32
2.2. Prodlení dlužníka podle obchodního zákoníku.....	34
2.3. Úrok z prodlení jako zákonná povinnost	36
2.4. Úrok z prodlení jako příslušenství pohledávky	37
2.5. Prodlení dlužníka s plněním peněžitého závazku	38
2.6. Úrok z prodlení jako objektivní povinnost	39
2.7. Výše úroků z prodlení.....	40
2.7.1. Zákonná výše úroků z prodlení v občanském právu.....	43
2.7.2. Smluvní výše úroků z prodlení v obchodním právu	46
2.7.3. Subsidiarita zákonné výše úroků z prodlení v obchodním právu	49
2.8. Úroky z prodlení v ostatních soukromoprávních předpisech	50
2.9. Zákaz úročení příslušenství	54
2.10. Žalobní návrh a soudní výrok u úroků z prodlení požadovaných a přisuzovaných do budoucna.....	57
2.11. Úroky z prodlení de lege ferendae	59
3. Porovnání smluvní pokuty a úroků z prodlení v soukromém právu.....	61
3.1. Způsob vzniku.....	62
3.2. Právní povaha a účel	63
3.3. Charakter plnění.....	65
3.4. Povaha zajišťovaného závazku	66
3.5. Promlčení	68
3.6. Prodlení s úhradou smluvní pokuty a úroků z prodlení	73

3.7. Nepřiměřená výše	74
3.8. Relace k náhradě škody	80
3.9. Zajištění smluvní pokuty a úroků z prodlení zástavním právem	83
3.10. Osud smluvní pokuty a úroků z prodlení při postoupení pohledávky	84
3.11. Vztah k zavinění	86
3.12. Procesně právní aspekty.....	88
3.13. Smluvní pokuta a úroky z prodlení v insolvenčním řízení	90
3.14. Dopady v daňově právní oblasti	91
3.15. Souběh smluvní pokuty a úroku z prodlení	93
3.16. Ostatní soukromoprávní sankce a záměna smluvní pokuty a úroků z prodlení. 94	
3.16.1. Penále.....	94
3.16.2. Poplatek z prodlení	96
3.16.3. Sankce neoznačená a smluvní pokuta označená jako úrok z prodlení	98
4. Vliv evropského práva na úpravu smluvní pokuty a úroků z prodlení.....	100
5. Smluvní pokuta a úroky z prodlení ve frankofonních právních řádech.....	104
5.1. Smluvní pokuta ve francouzském Code Civil	104
5.1.1. Funkce smluvní pokuty.....	105
5.1.2. Vztah k zavinění	105
5.1.3. Ujednání o smluvní pokutě	106
5.1.4. Modifikace smluvní pokuty soudem.....	108
5.2. Úrok z prodlení podle francouzského Code Civil	109
5.3. Úprava smluvní pokuty ve švýcarském právu	111
5.4. Úprava smluvní pokuty v kanadské provincii Québec	113
Závěr	115
Seznam zkratk	117
Seznam použité literatury a jiných zdrojů	118
Seznam příloh	127
Resumé.....	128
Klíčová slova/ key words.....	130

Abstrakt

Rigorózní práce „Smluvní pokuta a úroky z prodlení v soukromém právu“ pojednává o současném stavu právní úpravy smluvní pokuty a úroků z prodlení v českém soukromém právu. Tato práce oba tyto instituty dále mezi sebou komparuje z různých úhlů pohledu, čímž se snaží upozornit na některé problémy z toho vyplývající. Práce dále pojednává o úpravě smluvní pokuty a úroků z prodlení *de lege ferendae* a upozorňuje na možnost řešení problémových aspektů obou těchto institutů v připravovaném návrhu nového občanského zákoníku. Závěrečná část rigorózní práce je věnována postavení smluvní pokuty a úroků z prodlení v evropském právu a ve frankofonních právních řádech.

The thesis „Contractual penalty and late payment interest in the private law“ deals with the relevant current Czech private legislation of the contractual penalty and late payment interest. Then this thesis tries to compare many aspects of the contractual penalty and late payment interest and concentrates on problems resulting from it. After this thesis examines the legal regulation of the contractual penalty and late payment interest „*de lege ferendae*” and refers to the possible solution of problematic aspects in the bill of the new Czech Civil Code. The last chapter of this thesis is devoted to the character of the contractual penalty and late payment interest in the European law and Francophone law systems.

Úvod

Smluvní pokuta i úrok z prodlení patří mezi velmi praktické a frekventované nástroje zvýšení právní jistoty věřitele vůči dlužníkovi v soukromém právu. Přestože se jedná o instituty běžně používané, existuje řada otázek a problémů s nimi spojených.

Není bez povšimnutí, že se přes hojnost jejich užívání a zároveň jistou stručnost zákonné úpravy, dosud nezavedla jednotná interpretační a aplikační praxe v otázce souběhu obou těchto institutů a jejich vzájemném vztahu, která by vyřešila řadu nejasností a nejednotností z toho vyplývajících. Běžná a často bohužel i právní praxe se doposud nenaučila tyto instituty v řadě způsobů náležitě používat a dokonce ani správně pojmenovat. Velmi často se pojmy smluvní pokuta a úroky z prodlení používají ve špatných souvislostech, přikládá se jim poněkud jiný než zákonný význam, často se zaměňují i za pojmy jiné a náhradní jako je například penále, poplatek z prodlení, sankční úrok a můžeme se setkat i s neúplnými pojmy typu pokuta, úrok nebo jen sankce. Pojmy smluvní pokuta a úrok z prodlení se v řadě případů používají jako synonyma a dokonce se často užívají i termíny, které zákon nezná vůbec. Vyskytují se rovněž sankce neoznačené, kdy je často nejasné, co měly strany na mysli a jaké z toho pak vyplývají zákonné důsledky.

V úvodu ještě stojí za zmínku, že celou problematiku stěžuje rozptýlenost právní úpravy, neboť oba instituty nalezneme jak v občanském, tak i v obchodním zákoníku. Některá ustanovení týkající se smluvní pokuty a úroků z prodlení můžeme dokonce najít i v jiných právních předpisech.

Cílem této rigorózní práce je tedy vnést alespoň trochu světla do řešení nastíněné problematiky, shrnout dosud vyslovené závěry soudní praxe, zvláště pak judikatury Nejvyššího soudu České republiky a Ústavního soudu České republiky, nauky a dostupných článků uveřejněných v médiích, tyto názory právně analyzovat, upozornit na některé rozpory a aplikační úskalí.

První část práce vymezuje pojem smluvní pokuty v obecném občanském právu, věnuje se některým obchodněprávním zvláštěnostem, nastiňuje i zmínky o smluvní

pokutě objevující se v ostatních právních odvětvích zejména v právu pracovním a detailně se zabývá úpravou smluvní pokuty *de lege ferendae*. Tato úvodní kapitola se zabývá zejména tím, co by mohlo být problematické právě ve vztahu k úpravě úroků z prodlení v kontextu soukromého práva.

Druhá část práce je pak věnována úpravě úroků z prodlení v soukromém právu, zejména občanském a obchodním, způsobům určení jejich výše a zabývá se též problematikou úroků z prodlení *de lege ferendae*.

Třetí část práce se detailně zabývá komparací obou těchto institucí jak mezi sebou, tak v rámci jednotlivých odvětví soukromého práva (zejména v relaci práva občanského a obchodního), a tím se snaží podat i odpovědi na problémy z toho vyplývající. Ukazuje také na shodné, ale i odlišné rysy smluvní pokuty a úroků z prodlení, jakož i jejich vzájemnou koexistenci a porovnání s ostatními obdobnými instituty. Tato část práce vychází zejména z poznatků vyplývajících z části první a druhé.

Závěrečné práce pojednává o problematice smluvní pokuty a úroků z prodlení v evropském právu a ve frankofonních právních řádech, což může být do jisté míry inspirací pro připravovaný návrh nového občanského zákoníku.

Tato rigorózní práce klade důraz zejména na komparativní metodu právní argumentace, ale používá též metody ostatní (zejm. teleologickou, logickou, systematickou, ale i historickou).

1. Smluvní pokuta v soukromém právu

Smluvní pokuta je důležitým institutem soukromého závazkového práva. V soukromém právu je smluvní pokuta na prvním místě mezi instituty, jejichž účelem je zajištění závazku. Dle odborné nauky se však přesněji jedná se o vedlejší ujednání stran hlavního závazku, v níž se jedna strana zavazuje vůči straně druhé k zvláštnímu a konkrétně specifikovanému plnění pro případ, že poruší určitou ze smluvních povinností. Účelem smluvní pokuty je tedy přinutit dlužníka pohrůzkou majetkové újmy k řádnému plnění závazku a tím zmírňuje věřitelovo riziko pro případ dlužníkovi neochoty obligaci plnit. V tomto ohledu tak hlavní závazek spíše utvrzuje, než zajišťuje, neboť dlužníka sice donucuje ke slíbenému plnění, ale zároveň nijak neodstraňuje jeho případné riziko neschopnosti plnit.¹ V praxi se nejčastěji vyskytuje smluvní pokuta ve formě peněžitého plnění.² Zejména ve vztazích občanskoprávních však není vyloučena existence i jiných smluvních pokut než v podobě peněžitého plnění. Lze si tak představit například smluvní pokutu ve formě naturálního plnění, jehož výše však musí být v ujednání stran přesně identifikována nebo případně alespoň způsob jejího určení.

Právní úprava smluvní pokuty je v českém soukromém právu nejednotná. Nachází se jak v občanském zákoníku (§ 544 až 545 ObčZ), tak v zákoníku obchodním (§ 300 až § 302 ObchZ). Některé aspekty smluvní pokuty lze najít dokonce i v jiných soukromoprávních odvětvích. Tato rozříštěnost není dle mého názoru příliš žádoucí, neboť přispívá k právní nejistotě v soukromoprávních vztazích. Je třeba si uvědomit, že ustanovení týkající se smluvní pokuty v občanském zákoníku jsou vůči odpovídajícím speciálním ustanovením obchodního zákoníku a zákoníku práce ustanoveními generálními a subsidiárními.

¹ Eliáš, K. a kol.: Občanský zákoník. Velký akademický komentář. Úplný text zákona s komentářem, judikaturou a literaturou podle stavu k 1. 4. 2008. Praha: Linde, 2008. 1. sv. §1-487. 1391 s., 2. sv. §488-880. s. 1566. ISBN 978-80-7201-687-7.

² Patěk, D.: Smluvní pokuta v obchodních vztazích. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2006, s. 33. ISBN 80-7179-538-0.

1.1. Generální a subsidiární úprava občanskoprávní

Základem soukromoprávního institutu smluvní pokuty byla stipulatio poenae římského práva. Jednalo se o formální ústní ujednání stran závazku, kterým se dlužník zavazoval k úhradě smluvní pokuty v případě, že řádně nesplnil určitou svoji povinnost. Jednotlivá vývojová stádia není třeba pro účely této rigorózní práce podrobně sledovat. Za zmínku však stojí Rakouský občanský zákoník,³ který upravoval smluvní pokutu zcela odlišně, než jak plyne z naší současné úpravy, neboť podmiňoval nástup povinnosti k placení smluvní pokuty zásadně vznikem újmy na straně oprávněné. Potlačoval tedy penální funkci smluvní pokuty a preferoval její funkce reparační. Od této koncepce se pozdější civilní kodexy odklonily a v současné době se již nevyžaduje, aby ke vzniku povinnosti zaplatit smluvní pokutu vznikla oprávněné straně porušením smluvní povinnosti škoda. Občanský zákoník z roku 1950⁴ zachovává pojetí smluvní pokuty jako paušalizované náhrady škody a na rozdíl od současné úpravy omezoval smluvní pokutu výlučně na peněžité plnění. Právo věřitele na smluvní pokutu pak bylo vázáno na dlužníkovu zaviněné porušení smluvní povinnosti. Občanský zákoník z roku 1950 znal i moderační právo soudu týkající se smluvní pokuty, se kterým opět počítá návrh nového občanského zákoníku. Současně platný občanský zákoník z roku 1964⁵ původně smluvní pokutu neupravoval, neboť podle tehdejší právní teorie kogentně upravený poplatek z prodlení a úrok z prodlení představovaly dostatečné sankce za neplnění smluvních povinností.⁶ Institut smluvní pokuty byl začleněn do občanského zákoníku až novelou provedenou v roce 1991.⁷

Obecná úprava smluvní pokuty, která se subsidiárně uplatní pro celou oblast soukromého práva je, jak již bylo zmíněno výše, obsažena v občanském zákoníku. Smluvní (konvenční) pokuta je jedním ze zajišťovacích prostředků upravených v občanském zákoníku s účinností od 1. 1. 1992.⁸ Občanský zákoník rozlišuje mezi smluvenou pokutou a mezi pokutou stanovenou pro případ porušení určité právní

³ Všeobecný zákoník občanský (ABGB), vyhlášen 1. 6. 1811 patentem císaře Františka I. č. 946 Sb. z. s. s platností pro všechny země tehdejšího rakouského císařství.

⁴ Ustanovení § 284 až § 287 zákona č. 141/1950 Sb., Občanský zákoník, ze dne 25. 10. 1950.

⁵ Zákon č. 40/1964 Sb., Občanský zákoník, ze dne 26. 2. 1964.

⁶ Kratochvíl, Z.: Nové občanské právo. 1. vydání. Praha: Orbis, 1965. s. 126.

⁷ Zákon č. 509/1991 Sb. s účinností od 1. 1. 1992.

⁸ Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M., a kol.: Občanský zákoník. Komentář II. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2009. s. 1607. ISBN 978-80-7400-108-6.

povinnosti přímo právními předpisy, kterou pojmenoval jako penále.⁹

Podle Eliáše¹⁰ paradoxně vyznívá, že zákonodárce nerespektuje ani vlastní terminologii. Například při novele občanského zákoníku zákonem č. 159/1999 Sb., který do kodifikace vtělil ustanovení o cestovní smlouvě, byla v § 852g odst. 4 ObčZ zavedena povinnost cestovní kanceláře platit zákazníkovi (smluvní) pokutu, ač se z hlediska § 544 odst. 3 ObčZ jedná zcela jasně o penále.

Poměrně výstižně se ke smluvní pokutě v občanském právu vyjádřil Nejvyšší soud České republiky ve svém rozsudku ze dne 28. 1. 2010, č. j. 33 Cdo 2776/2008,¹¹ když stanovil, že: „Institut smluvní pokuty je jedním z právních prostředků zajištění závazků, které jsou souhrnně upraveny v § 544 až 588 ObčZ. Jejich smyslem je zajištění splnění povinností, jež jsou obsahem závazků. Účelem smluvní pokuty je donutit dlužníka pohrůzkou majetkové sankce k řádnému splnění závazku. Zároveň má sankční charakter, neboť účastníka, který poruší smluvní povinnost, stíhá nepříznivým následkem v podobě vzniku další povinnosti zaplatit peněžitou částku ve sjednané výši.“

1.1.1. Funkce smluvní pokuty

Smluvní pokuta plní zejména tři základní funkce. Funkci zajišťovací (preventivní), uhrazovací (reparační) a trestní (sankční).¹²

Platná právní úprava klade důraz zejména na zajišťovací povahu smluvní pokuty. Dohoda o smluvní pokutě je závislá na existenci hlavního závazku, který je smluvní pokutou zajištěn. Nevznikl-li platně závazek hlavní, nemůže dojít k porušení povinnosti ze smlouvy a nemohou ani nastat účinky smluvní pokuty. Rovněž se nelze domáhat smluvní pokuty v případě, že zajištěný závazek zanikl prekluzí, neboť neexistující závazek nemůže být zajištěn. Došlo-li ke zrušení smlouvy v důsledku odstoupení, zanikají sice práva a povinnosti vyplývající ze smlouvy, nezaniká však

⁹ Ustanovení § 544 odst. 3 občanského zákoníku.

¹⁰ Eliáš, K. a kol.: Občanský zákoník. Velký akademický komentář. Úplný text zákona s komentářem, judikaturou a literaturou podle stavu k 1. 4. 2008. Praha: Linde, 2008. 2. sv. §488-880. s. 1567. ISBN 978-80-7201-687-7.

¹¹ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 28. 1. 2010, č. j. 33 Cdo 2776/2008. Dostupný také z ASPI: ASPI ID JUD165332CZ.

¹² Patěk, D.: Smluvní pokuta v obchodních vztazích. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2006, s. 17. ISBN 80-7179-538-0.

nárok na smluvní pokutu, pokud vznikl ještě před odstoupením od smlouvy v důsledku dřívějšího porušení povinností. Zrušením smlouvy zaniká hlavní závazek i závazky sloužící k jeho zajištění, avšak zrušení smlouvy se netýká již existujícího nároku na plnění smluvní pokuty.¹³ S využitím smluvní pokuty se věřitel snaží donutit dlužníka ke splnění zajištěné povinnosti. Zaplacením smluvní pokuty proto dlužník není zproštěn povinnosti splnit závazek. Pokud by si strany sjednaly smluvní pokutu a zároveň se dohodly, že zaplacením smluvní pokuty závazek zaniká, jednalo by se pojmově o ujednání možnosti zrušení závazku zaplacením odstupného,¹⁴ nikoli o smluvní pokutu.¹⁵

Podle zákonné úpravy plní smluvní pokuta současně funkci paušalizované náhrady škody. Strana, která má v důsledku porušení smluvní povinnosti druhou stranou vůči této právo na smluvní pokutu, nemůže z téhož důvodu požadovat náhradu škody. To platí i v případě, že způsobená škoda přesahuje výši dojednané smluvní pokuty. Přitom nerozhoduje, zda smluvní pokuta byla povinnou stranou skutečně zaplacená.¹⁶ Reparační funkce smluvní pokuty nastupuje až porušením zajišťované povinnosti.

V případě, že smluvní strany svým ujednáním zachovají věřiteli právo na náhradu škody vedle práva na smluvní pokutu, dochází k eliminaci její uhrazovací funkce a smluvní pokuta pak plní výhradně funkci sankční, jejíž smyslem je potrestání dlužníka.¹⁷ Účelem smluvní pokuty je totiž donutit dlužníka pohružkou majetkové sankce k řádnému splnění závazku a právě tento sankční aspekt smluvní pokuty je ke splnění závazku klíčový, neboť nutí dlužníka k řádnému a včasnému plnění.

V určitých směrech pokuta plní i funkci paušalizované náhrady škody. Věřiteli usnadňuje situaci v tom, že nemusí prokazovat vznik škody ani její výši. V soudním řízení musí věřitel prokázat okolnosti podmiňující povinnost dlužníka zaplatit smluvní pokutu, nikoliv to, zda mu vznikla škoda. Dlužník je totiž povinen smluvní pokutu zaplatit bez ohledu na to, zda věřiteli vůbec nějaká škoda vznikla, a nemůže se bránit

¹³ Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M., a kol.: Občanský zákoník. Komentář II. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2009. s. 1449. ISBN 978-80-7400-108-6.

¹⁴ Viz ustanovení § 497 ObčZ, § 355 ObchZ.

¹⁵ Eliáš, K. a kol.: Občanský zákoník. Velký akademický komentář. Úplný text zákona s komentářem, judikaturou a literaturou podle stavu k 1. 4. 2008. Praha: Linde, 2008. 1. 2. sv. §488-880. s. 1572. ISBN 978-80-7201-687-7.

¹⁶ Plíva, S.: Obchodní závazkové vztahy. 2. vydání. Praha: ASPI, 2009. s. 92. ISBN 978-80-7357-444-4.

¹⁷ Patěk, D.: Smluvní pokuta v obchodních vztazích. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2006, s. 18. ISBN 80-7179-538-0.

ani tím, že smluvená výše pokuty je evidentně v nepoměru k vzniklé škodě.¹⁸ K funkci smluvní pokuty jako paušalizované náhradě škody se vyjádřil Nejvyšší soud České republiky např. ve svém rozsudku č. j. 33 Cdo 5364/2007, ze dne 27. 1. 2010:¹⁹ „Účelem smluvní pokuty není jen donutit dlužníka pohrůzkou majetkové sankce k řádnému splnění závazku, v určitých směrech pokuta plní i funkci paušalizované náhrady škody a věřiteli usnadňuje situaci v tom, že nemusí prokazovat vznik škody ani její výši; dlužník je povinen totiž smluvní pokutu zaplatit bez ohledu na to, zda věřiteli vůbec nějaká škoda vznikla, a nemůže se bránit ani tím, že smluvená výše pokuty je evidentně v nepoměru ke vzniklé škodě. Smluvní pokuta tedy plní nejen sankční a zajišťovací funkci, ale i funkci uhrazovací spočívající v pokrytí porušením smlouvy eventuelně vzniklé majetkové újmy bez složitého dokazování jejího vzniku a výše.“

Podle Nejvyššího soudu České republiky je třeba uvážit funkce smluvní pokuty (preventivní, uhrazovací a sankční) i při zkoumání platnosti ujednání o smluvní pokutě z hlediska dobrých mravů.²⁰

Ještě je třeba poznamenat, že na jednotlivé funkce smluvní pokuty je potřeba nahlížet komplexně, aby bylo dosaženo jejího primárního účelu, kterým je splnění hlavního závazku. Důraz na účel smluvní pokuty klade i Nejvyšší soud ČR, který ve svém nedávném rozsudku sp. zn. 23 Cdo 873/2009 ze dne 26. 5. 2009²¹ přistoupil k teleologickému výkladu ustanovení § 544 ObčZ: „Z účelu smluvní pokuty, jak vyplývá z § 544 a násl. občanského zákoníku (viz též § 300 a násl. ObchZ), je jednak prevence porušování smluvních vztahů, jednak slouží jako paušalizovaná náhrada škody a je i jedním z nástrojů sloužících k zajištění závazků (funkce sankční, kompenzační a zajišťovací). Požadavku, který by opomíjel uvedené funkce smluvní pokuty nebo dokonce zneužíval k poškození dlužníka, je nutno odepřít ochranu.“

¹⁸ Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M., a kol.: Občanský zákoník. Komentář II. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2009. s. 1607. ISBN 978-80-7400-108-6.

¹⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky č. j. 33 Cdo 5364/2007, ze dne 27. 1. 2010. Dostupný také z ASPI: ASPI ID JUD165681CZ.

²⁰ Viz rozsudek Nejvyššího soudu České republiky č. j. 33 Cdo 2776/2008, ze dne 18. 1. 2010. Dostupný také z ASPI: ASPI ID JUD165332CZ.

²¹ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR, sp. zn. 23 Cdo 873/2009 ze dne 26. 5. 2009. Dostupný také z ASPI: ASPI ID JUD151642CZ.

1.1.2. Ujednání o smluvní pokutě

Občanský zákoník především stanovil, že platnost závazku o smluvní pokutě předpokládá ujednání stran v písemné formě.²² To platí i pro případ, pokud by vlastní smlouva byla platně sjednána ústně. Smluvní pokutu lze sjednat pouze dvoustranným právním úkonem. Jednostranné vyjádření smluvní pokuty není právně relevantní, pokud není zároveň obsažen souhlasný projev vůle druhé strany.²³ Dohoda o smluvní pokutě je jako zajišťovací prostředek závislá na existenci hlavního závazku, který je smluvní pokutou zajištěn - svoji povahou se tedy jedná o akcesorický závazkový vztah. Bez existence hlavního tj. zajišťovaného závazku nemůže vzniknout zajišťovací závazek z dohody o smluvní pokutě. Nevznikl-li platně závazek hlavní (např. pro neplatnost smlouvy), nemůže dojít ani k porušení povinnosti ze smlouvy a nemohou tak nastat ani účinky smluvní pokuty. Rovněž se nelze domáhat smluvní pokuty v případě, že zajištěný závazek zanikl prekluzí, neboť neexistující závazek nemůže být zajištěn.²⁴

Obsahovými náležitostmi dohody o smluvní pokutě jsou vymezení povinnosti zajištěné smluvní pokutou a určení výše smluvní pokuty, a to buď přímo, nebo alespoň ujednáním způsobu, jak se sazba pokuty určí.²⁵ Podstatným pojmovým znakem smluvní pokuty je hradit ji při porušení zajištěné smluvní povinnosti. Obecnou podmínkou platnosti jakéhokoliv právního úkonu je pak jeho dostatečně určité, vážné a srozumitelné vyjádření a určení smluvních stran.²⁶ Pokutu lze dohodnout jak pro případ nesplnění vůbec, tak pro případ porušení jakékoliv jiné smluvní povinnosti. Dohodou o smluvní pokutě lze zajistit splnění určité smluvní povinnosti, vyplývající z jakékoliv smlouvy, i ze smlouvy inominátní, pokud to její charakter připouští.²⁷ Zajišťovanou povinností tedy může být teoreticky jakákoliv smluvní povinnost za předpokladu, že je jednoznačně určena.

²² Eliáš, K. a kol.: Občanský zákoník. Velký akademický komentář. Úplný text zákona s komentářem, judikaturou a literaturou podle stavu k 1. 4. 2008. Praha: Linde, 2008. 1. 2. sv. §488-880. s. 1567. ISBN 978-80-7201-687-7.

²³ Dědič, J.: Obchodní zákoník. Komentář. Díl IV. § 221 - §775, důvodové zprávy, rejstřík. 1. vydání. Praha: Polygon, 2002, s. 3322. ISBN 80-7273-071-1.

²⁴ Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M., a kol.: Občanský zákoník. Komentář II. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2009. s. 1607. ISBN 978-80-7400-108-6.

²⁵ Eliáš, K.: Občanský zákoník. Velký akademický komentář. 2. svazek. Praha: Linde, 2008, s. 1567.

²⁶ Ustanovení § 37 odst. 1 ObčZ.

²⁷ Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M., a kol.: Občanský zákoník. Komentář II. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2009. s. 1607. ISBN 978-80-7400-108-6.

V jiných směrech dává zákon účastníkům poměrně široké možnosti se odchýlit od jeho vlastních dispozic. Smluvním stranám se nebrání např. ujednat smluvní pokutu, která zbaví zavázanou stranu povinnosti plnit zajištěnou povinnost. Předmětem smluvní pokuty se rozumí plnění, které je dlužník v případě porušení zajištěné povinnosti povinen plnit věřiteli, resp. jednání, ke kterému je dlužník v důsledku porušení zajištěné povinnosti povinen. Skutečnost, že byla zaplacená smluvní pokuta, nevede k zániku závazku a dlužník musí závazek splnit i v tomto případě.²⁸ V tomto se smluvní pokuta liší například od odstupného, jehož zaplacením závazek zaniká.

Co se týče ujednání o smluvní pokutě, Nejvyšší soud České republiky v tomto směru ve svém rozsudku ze dne 20. 5. 2010, č. j. 33 Cdo 5391/2008²⁹ stanovil, že: „Podmínkou platnosti ujednání o smluvní pokutě je existence hlavního závazku, který má smluvní pokuta zajišťovat. Má-li být závazek k zaplacení smluvní pokuty sjednán platně, musí z ujednání o smluvní pokutě jednoznačně vyplývat splnění jaké konkrétní povinnosti je tímto institutem zajištěno, to znamená při porušení, které konkrétní povinnosti vzniká nárok na zaplacení smluvní pokuty, a tato zajištěná povinnost musí platně vzniknout, aby mohla být smluvní pokutou zajištěna. Nevznikla-li totiž povinnost plnit, nemůže být ani porušena a nemůže tudíž vzniknout ani nárok na zaplacení smluvní pokuty.“ Tímto svým rozhodnutím Nejvyšší soud České republiky zdůraznil akcesoritu smluvní pokuty, která nemůže být bez platného a konkrétního hlavního závazku, který zajišťuje, platně ujednána. Akcesorickou povahu ujednání o smluvní pokutě zdůraznil Nejvyšší soud i ve svém nedávném usnesení 23 Cdo 5280/2009 ze dne 22. 6. 2010:³⁰ „Z podstaty závazku k zaplacení smluvní pokuty jako závazku zajišťovacího pak plyne jeho akcesorická, odvozená povaha; závazek k zaplacení smluvní pokuty nemůže vzniknout, aniž by byl porušen (a tedy především aniž by vznikl a v rozhodné době dosud existoval) závazek hlavní, smluvní pokutou zajištěný.“

Dále není rozhodující, jak smluvní strany označí svou dohodu, popř. zda použijí přímo termín „smluvní pokuta“, nýbrž rozhodující je obsah jejich ujednání. Není tudíž na závadu, není-li ve smlouvě použit termín „smluvní pokuta“, popř. je použit termín zákonu neznámý (postih, sankce, propadnutí již zaplacené částky apod.), je-li jinak

²⁸ Ustanovení § 545 odst. 1 ObčZ.

²⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 20. 5. 2010, č. j. 33 Cdo 5391/2008. Dostupný také z ASPI: ASPI ID JUD167824CZ.

³⁰ Usnesení Nejvyššího soudu u sp. zn. 23 Cdo 5280/2009 ze dne 22. 6. 2010. Dostupné také z ASPI: ASPI ID JUD181096CZ.

obsah ujednání natolik určitý, že je jednoznačné, že vůle účastníků směřovala k ujednání o smluvní pokutě. Rozhodující je totiž, zda obsah ujednání (vymezení práv a povinností účastníků) tomuto institutu odpovídá. Právo na smluvní pokutu vzniká především osobě, jejíž povinnost byla porušena, nelze však vyloučit dohodu, podle níž se smluvní pokuta má zaplatit osobě třetí.³¹

1.1.3. Princip subjektivní

Podle obecné úpravy občanskoprávní platí princip subjektivní. Ke vzniku nároku na zaplacení smluvní pokuty se tedy obecně vyžaduje zavinění dlužníka, neboť dlužník není povinen smluvní pokutu zaplatit, pokud porušení povinnosti nezavinil.³² Občanský zákoník v ustanovení § 545 odst. 2 vychází z pojetí smluvní pokuty jako sankce za zaviněné porušení smluvní povinnosti, nazakazuje však ujednat i některá jiná řešení. Z této formulace také vyplývá, že je zavinění presumováno a důkazní břemeno ohledně případné absence zavinění tudíž leží na dlužníkovi.³³ Toto pojetí potvrdil i Nejvyšší soud České Republiky v rozsudku z 25. 10. 2007, sp. zn. 26 Odo 386/2006: „Povinnost zaplatit smluvní pokutu je ze zákona vázána na zaviněné porušení povinnosti povinným subjektem, přičemž zavinění povinného subjektu se předpokládá. Důkazní břemeno ohledně případné absence zavinění leží na dlužníkovi.³⁴ V tomto směru lze poukázat na obdobné pravidlo v úpravě odpovědnosti za škodu.³⁵ Z hlediska ustanovení § 545 odst. 3 ObčZ postačuje k naplnění podmínky zavinění nedbalost nevědomá, která představuje psychický vztah povinného subjektu k porušení povinnosti charakterizovaný tím, že povinný subjekt nechtěl, aby k porušení povinnosti došlo, a ani nevěděl, že způsob zabezpečení jejího splnění, který zvolil, není dostačující a ke splnění povinnosti nevede, ačkoliv to vzhledem k okolnostem a ke svému postavení či osobním poměrům vědět

³¹ Švestka, J., Spáčil, J., Škárková, M., Hulmák, M., a kol.: Občanský zákoník. Komentář II. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2009. s. 1607. ISBN 978-80-7400-108-6.

³² Ustanovení § 545 odst. 3 ObčZ.

³³ Eliáš, K. a kol.: Občanský zákoník. Velký akademický komentář. Úplný text zákona s komentářem, judikaturou a literaturou podle stavu k 1. 4. 2008. Praha: Linde, 2008. 1. 2. sv. §488-880. s. 1574. ISBN 978-80-7201-687-7.

³⁴ Eliáš, K. a kol.: Občanský zákoník. Velký akademický komentář. Úplný text zákona s komentářem, judikaturou a literaturou podle stavu k 1. 4. 2008. Praha: Linde, 2008. 1. 2. sv. §488-880. s. 1568. ISBN 978-80-7201-687-7.

³⁵ Viz § 420 odst. 3 ObčZ.

měl a mohl.“ Zavinění ve smyslu tohoto ustanovení se však váže pouze k porušení zajištěné povinnosti, nikoliv ke vzniku škody jako následku tohoto porušení.³⁶

1.1.4. Výše smluvní pokuty

Podstatnou náležitostí ujednání o smluvní pokutě je určení její výše nebo způsobu jejího stanovení.³⁷ Nejčastěji má smluvní pokuta podobnu peněžitého plnění, nicméně zákon nevylučuje, sjednat si pro případ porušení povinnosti i jiné plnění, než nepeněžité. Občanský zákoník ani jiný soukromoprávní předpis neobsahuje žádnou konkretizaci ohledně maximální a případně minimální výše pokuty. Z toho lze vyvozovat, že je zcela závislá na vůli a dohodě smluvních stran. Ze základních principů soukromého práva³⁸ lze dovodit, že výše smluvní pokuty by měla být přiměřená. Smluvní pokuta by podle Bejčka neměla být nástrojem k dosažení mimořádného zisku, ale přiměřeným zajišťovacím a nátlakovým prostředkem k udržení smluvně konformního jednání partnera.³⁹ V úvahu nutno brát rovněž ustanovení § 39 ObčZ, podle něhož se právní úkon (v daném případě ujednání o smluvní pokutě) výslovně nesmí přičít dobrým mravům, a to pod sankcí jeho neplatnosti. Výše smluvní pokuty by rovněž měla odpovídat povaze a významu zajišťované povinnosti. V ujednání může být výše smluvní pokuty vyjádřena zejména konkrétní peněžitou částkou, ale i procentem nebo podílem z určité hodnoty vyjádřené ve smlouvě.⁴⁰ Podrobněji o výši smluvní pokuty a její přiměřenosti v relaci k úrokům z prodlení, pojednává kapitola 3.7. této práce. Výši smluvní pokuty se zabýval Nejvyšší soud České republiky např. ve svém rozhodnutí č. j. 33 Cdo 2776/2008, ze dne 28. 1. 2010,⁴¹ a který v této souvislosti stanovil: „Sjednání pokuty a její výše je zásadně věcí vzájemné dohody stran. Neznamená to však, že by v každém jednotlivém případě mohla být pokuta sjednána v

³⁶ Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M., a kol.: Občanský zákoník. Komentář II. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2009. s. 1612. ISBN 978-80-7400-108-6.

³⁷ Ustanovení § 544 odst.2 ObchZ.

³⁸ Např. zásada autonomie vůle a rovnosti stran, ochrana slabší strany, ochrana dobré víry, respektování dobrých mravů, pacta sunt servanda, zásada nikoho nepoškozovat aj..

³⁹ Bejček, J., Eliáš, K., Raban, P., a kol.: Kurs obchodního práva. Obchodní závazkové vztahy. 4.vydání. Praha: C.H. Beck, 2007, s. 283. ISBN 978-80-7400-337-0.

⁴⁰ Patěk, D.: Smluvní pokuta v obchodních vztazích. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2006, s. 35. ISBN 80-7179-538-0.

⁴¹ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR č. j. 33 Cdo 2776/2008, ze dne 28. 1. 2010. Dostupné také z ASPI: ASPI ID JUD165332CZ.

neomezené výši. Zákon výslovně neupravuje omezení při jednání o výši smluvní pokuty, avšak při posuzování platnosti ujednání o smluvní pokutě z hlediska souladu s dobrými mravy je výše smluvní pokuty jedním z rozhodujících hledisek. V souvislosti s výší smluvní pokuty je třeba, aby pokuta zahrnovala všechny škody, které lze rozumně v daném konkrétním vztahu s porušením určité povinnosti očekávat, musí mít dostatečnou, nikoliv však přemrštěnou pobídkovou výši. Přiměřenost výše smluvní pokuty je třeba posoudit s přihlédnutím k celkovým okolnostem úkonu, jeho pohnutkám a účelu, který sledoval. V úvahu je třeba rovněž vzít výši zajištěné částky, z níž lze také usoudit na nepřiměřenost smluvní pokuty s ohledem na vzájemný poměr původní a sankční povinnosti.“

Na nepřiměřenost výše smluvní pokuty však dle Nejvyššího soudu České republiky nelze vždy usuzovat z její celkové výše a to v případě, je-li důsledkem dlouhodobého prodlení a s tím spojeným navyšováním o jinak přiměřenou procentní denní či měsíční sazbu smluvní pokuty. Nejvyšší soud České republiky dále ve svém rozsudku č. j. 33 Cdo 5364/2007 ze dne 27. 1. 2010⁴² stanovil, že: „Smluvní strana se nemůže bránit splnění své smluvní povinnosti poukazem na dobré mravy, jestliže mohla zabránit růstu celkové výše smluvní pokuty tím, že by svou povinnost, která je smluvní pokutou zajištěna, splnila v co nejkratší době.“

Jak dovodila judikatura soudů, sjednanou výši smluvní pokuty nelze snížit aplikací § 3 odst. 1 ObčZ a na základě úvahy o přiměřené výši pokuty částečně nevyhovět požadavku na její zaplacení s tím, že výkon práva v tomto rozsahu odporuje dobrým mravům. Tak jako ujednání o smluvní pokutě může být z hlediska § 39 ObčZ buď platné, nebo neplatné jako celek, obdobně výkon práva na sjednanou smluvní pokutu může být podle § 3 odst. 1 ObčZ buď v souladu, nebo v rozporu s dobrými mravy.⁴³

Občanský zákoník na rozdíl od zákoníku obchodního nezná moderační právo soudu týkající se smluvní pokuty. Moderační právo podle obchodního zákoníku nelze použít dokonce ani na závazkové vztahy mezi podnikateli, pokud jde o závazkový vztah upravený občanským zákoníkem. V tomto směru se vyslovil i Nejvyšší soud České

⁴² Rozsudek Nejvyššího soudu ČR č. j. 33 Cdo 5364/2007 ze dne 27. 1. 2010. Dostupný také z ASPI: ASPI ID JUD165681CZ.

⁴³ Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M., a kol.: Občanský zákoník. Komentář II. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2009. s. 1607, 1608. ISBN 978-80-7400-108-6.

republiky ve svém rozsudku č. j. 33 Cdo 296/2008 ze dne 12. 1. 2010:⁴⁴ „Zatímco podle úpravy obchodního zákoníku má soud moderační právo a smluvní pokutu může snížit až do výše škody vzniklé do doby soudního rozhodnutí porušením zajišťovaného závazku (§ 301 ObchZ), občanský zákoník soudu právo snížit vysokou smluvní pokutu nedává a ustanovení obchodního zákoníku o smluvní pokutě nelze použít na závazkové právní vztahy upravené občanským zákoníkem.“

1.1.5. Právo na smluvní pokutu a právo na náhradu škody

Často se uvádí, že smluvní pokuta plní funkci paušalizované náhrady škody (srov. viz čl. 1.1.1. této rigorózní práce). Toto pojetí se však v našem soukromém právu plně neuplatňuje. To plyne již z § 544 odst. 1 ObčZ. Podle něho nastupuje povinnost k placení konvencionální pokuty i tehdy, když věřiteli nevznikne z porušení závazku druhou stranou škoda. Smluvní pokuta je zpravidla peněžitá částka, kterou je dlužník povinen zaplatit věřiteli, když nesplní svou smluvní povinnost, a to bez ohledu na to, zda porušením povinnosti vznikla věřiteli škoda. Smluvní pokutou lze vyloučit spory o náhradu škody, které by jinak mohly vzniknout.⁴⁵ Naše soukromé právo tedy nepodmiňuje vznik práva na smluvní pokutu existencí újmy na straně věřitele, ale spojuje je s porušením smluvené povinnosti. Vznikne-li však z porušení povinnosti zajištěné smluvní pokutou věřiteli škoda, má se podle zákonné dispozice spokojit jen se smluvní pokutou a není oprávněn požadovat náhradu té škody, která sumu smluvní pokuty přesahuje. Z tohoto hlediska je lhostejné, zda se jedná o skutečnou škodu nebo o ušlý zisk. Úprava v § 545 odst. 2 ObčZ nicméně povoluje smluvním stranám odchylky v různých směrech. Strany si tak mohou sjednat, nejen že se věřitel může domáhat případného rozdílu celkovou škodou a částkou smluvní pokuty, ale rovněž, že věřiteli bude náležet právo na smluvní pokutu vedle práva na náhradu škody. Není-li takové úmluvy, platí úprava zákonná. V této souvislosti je třeba upozornit na to, že se ustanovení § 545 odst. 2 ObčZ týká jen škody jako materiální újmy. Kategorie tzv. morálních škod, resp. nemajetkových újem spadá mimo dosah tohoto ustanovení. Pokud

⁴⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR č. j. 33 Cdo 296/2008 ze dne 12. 1. 2010. Dostupný také z ASPI: ASPI ID JUD161194CZ.

⁴⁵ Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M., a kol.: Občanský zákoník. Komentář II. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2009. s. 1607, 1608. ISBN 978-80-7400-108-6.

se tedy porušení příslušné povinnosti zavázanou stranou negativně promítne do tzv. nehmotných statků věřitele např. zásahem do jeho dobré pověsti, do jeho jména nebo cti atd., ustanovení § 545 odst. 2 ObčZ se neuplatní a věřiteli vznikne právo na přiměřené zadostiučinění vedle práva na smluvní pokutu.

1.1.6. Splatnost a zaplacení smluvní pokuty

Splatnost smluvní pokuty je třeba odlišit od povinnosti zaplatit smluvní pokutu. Splatnost smluvní pokuty by měla být stranami dohodnuta, jinak platí ustanovení § 563 ObčZ, který stanoví, že: „Není – li doba plnění dohodnuta, stanovena právním předpisem nebo určena v rozhodnutí, je dlužník povinen splnit dluh prvního dne poté, kdy byl o plnění věřitelem požádán.“ Výzva ke splnění závazku jednostranným adresovaným právním úkonem, kterým věřitel vyzývá dlužníka, aby splnil svůj závazek. Formální ani obsahové náležitosti výzvy občanský zákoník nestanoví, výzvou tedy může být jakýkoliv projev vůle, z něhož je zřejmý úmysl věřitele žádat dlužníka o zaplacení smluvní pokuty. Písemná forma se v českém právu na rozdíl od francouzského práva pro výzvu k zaplacení smluvní pokuty nevyžaduje.⁴⁶ Z výzvy k zaplacení smluvní pokuty musí být dále zřejmé, kdo jí činí a komu je adresována.

Pokud dlužník smluvní pokutu nezaplatí, přestože k tomu byl řádně vyzván, dostává se následující den, tedy druhý den po doručení výzvy, do prodlení se zaplacením smluvní pokuty. Od této doby také začnou se smluvní pokuty plynout úroky z prodlení. Ze skutečnosti, že určení splatnosti smluvní pokuty je v těchto případech v dispozici věřitele, který se může rozhodnout, kdy výzvu k zaplacení pokuty učiní, lze dovodit, že věřitel může ve výzvě stanovit i delší lhůtu k plnění, než stanoví občanský zákoník. Učiní – li věřitel výzvu k zaplacení smluvní pokuty podle § 563 ObčZ, dochází ke stanovení splatnosti smluvní pokuty, a tím i k zániku oprávnění věřitele splatnost smluvní pokuty jednostranně určit.

⁴⁶ Ustanovení art. 1230 Code Civil z roku 1804. Paris, France: Dalloz, 109. édition 2010, s. 1449-1450.

1.1.7. Smluvní pokuta a odstoupení od smlouvy, nepravá smluvní pokuta

Došlo-li ke zrušení smlouvy v důsledku odstoupení, zanikají sice práva a povinnosti vyplývající ze smlouvy, nezaniká však nárok na smluvní pokutu, pokud vznikl ještě před odstoupením od smlouvy v důsledku dřívějšího porušení povinností. Takto se vyslovil i Nejvyšší sou ČR ve svém rozsudku ze dne 25. 6. 2006, sp. zn. 33 Odo 131/2003. Zrušením smlouvy zaniká hlavní závazek i závazky sloužící k jeho zajištění, avšak zrušení smlouvy se netýká již existujícího nároku na plnění smluvní pokuty.⁴⁷

Strany si mohou ujednat rovněž tzv. nepravou smluvní pokutu (funkčně se blížíci odstupnému), kdy plnění na její konto supluje plnění původně dohodnuté. V tomto směru se tedy v podstatě o smluvní pokutu nejedná, neboť zaplacením smluvní pokuty, na rozdíl od zaplacení odstupného, závazek nezaniká. Za smluvní pokutu tudíž nelze považovat závazek zaplatit určitou částku v případě odstoupení od smlouvy, neboť odstoupení od smlouvy není porušením povinnosti, nýbrž výkonem práva, vyplývajícího buď ze zákona, nebo založeného smluvně.

Charakter smluvní pokuty ve smyslu § 544 ObčZ nemá ani pokuta upravená v § 852g odst. 4, 5 ObčZ, kterou je cestovní kancelář povinna zaplatit zákazníkovi, byl-li zájezd zrušen ve lhůtě kratší než deset dnů před jeho zahájením. Povinnost zaplatit pokutu zde totiž vyplývá přímo ze zákona.⁴⁸

Dle mého názoru podstatný rozdíl mezi oběma instituty spočívá zejména na vůli účastníků, neboť smluvní pokutu si zpravidla sjednávají proto, aby si splnění určité povinnosti zajistili (utvrdili), naopak při ujednání odstupného se porušení smlouvy dopředu presumuje. Jedná se tedy dle mého názoru o rozdíl v legitimním očekávání stran daného ujednání.

⁴⁷ Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M., a kol.: Občanský zákoník. Komentář I. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2009. s. 1607 n. ISBN 978-80-7400-108-6.

⁴⁸ Tamtéž.

1.2. Speciální úprava obchodněprávní

Zvláštnosti obchodněprávní úpravy smluvní pokuty jsou dílem současně platného obchodního zákoníku účinného od 1. ledna 1992. Původní hospodářský zákoník z roku 1964⁴⁹ znal pouze zákonné majetkové sankce, které si organizace mohly sjednat vyšší, než stanovil právní předpis. Jednalo se tak spíše o obdobu penále či smluvního úroku z prodlení. Hospodářský zákoník dále stanovil, že hlavní závazek nezanikal zaplacením majetkové sankce. Hospodářská arbitráž pak mohla tyto majetkové sankce snížit či zcela prominout, byly-li k tomu mimořádné důvody.⁵⁰ V této době tak smluvní pokutu v dnešním slova smyslu upravoval pouze zákoník mezinárodního obchodu,⁵¹ který zachovával běžné standardy obchodního práva ovšem pouze ve vztazích s mezinárodním prvkem. Oba tyto zákony byly k 1. 1. 1992 zrušeny a nahrazeny současně platným obchodním zákoníkem,⁵² který upravuje pouze obchodněprávní zvláštnosti smluvní pokuty.

Vzhledem k tomu, že obchodní zákoník obsahuje pouze některá speciální ustanovení týkající se smluvní pokuty, jsou ustanovení občanského zákoníku o smluvní pokutě subsidiárně aplikovatelná i pro obchodní právo. Krom toho má obchodní zákoník také zvláštní ustanovení o smluvní pokutě v úpravě obchodní kupní smlouvy.⁵³ Co se týká obecných otázek, odchyluje se obchodní zákoník od občanskoprávní úpravy ve třech směrech. Obchodní právo v první řadě povinnost k úhradě smluvní pokuty objektivizuje, čímž se odlišuje o občanskoprávní úpravy subjektivní. Za druhé platí, že speciální úprava obchodního zákoníku prolamuje výše zmíněnou zásadu akcesority závazku k placení smluvní pokuty. Pro případ, že povinnost zajištěná smluvní pokutou zanikne pozdním plněním nebo se její obsah modifikuje vadným plněním, určuje kogentní ustanovení § 324 odst. 4 ObchZ, že se eventuální změna nebo zánik hlavního závazku nedotýkají práva na smluvní pokutu. Svůj význam má i odchylka od obecné zásady, že odstoupením od smlouvy zanikají všechna práva a povinnosti stran ze smlouvy. Třetí specifikum obchodního práva při úpravě smluvní pokuty je založení

⁴⁹ Zákon č. 109/1964 Sb., Hospodářský zákoník, ze dne 4. 6. 1964.

⁵⁰ Ustanovení § 141 až 144 zákona č. 109/1964 Sb., Hospodářský zákoník, ze dne 4. 6. 1964.

⁵¹ Zákon č. 101/1963 Sb., o právních vztazích v mezinárodním obchodu.

⁵² Zákon č. 513/1991 Sb., Obchodní zákoník.

⁵³ Viz ustanovení § 436, § 437 a § 440 ObchZ.

soudní pravomoci moderovat výši smluvní pokuty, je-li ujednána jako nepřiměřeně vysoká, což současně platná úprava občanskoprávní nepřipouští.⁵⁴

1.2.1. Princip objektivní

Podle obecné úpravy občanskoprávní platí princip subjektivní. Ke vzniku nároku na zaplacení smluvní pokuty se tedy obecně vyžaduje zavinění dlužníka, neboť dlužník není povinen smluvní pokutu zaplatit, pokud porušení povinnosti nezavinil.⁵⁵ Ustanovení § 300 ObchZ naproti tomu stanoví princip objektivní, kdy dlužník je povinen smluvní pokutu zaplatit bez ohledu na zavinění. Pro obchodní závazkové vztahy platí, že okolnosti vylučující odpovědnosti za škodu, tedy okolnosti nezávislé na vůli povinné strany, neodvratitelné, nepředvídatelné a bránící splnění povinnosti (tzv. vyšší moc),⁵⁶ nelze pro případ povinnosti hradit smluvní pokutu použít. V případě povinnosti uhradit v obchodních vztazích smluvní pokutu se tudíž jedná o absolutní objektivní odpovědnost tzv. bez možnosti liberace. Povinná strana se těchto okolností nemůže dovolávat.⁵⁷ Toto ustanovení není nicméně ustanovením kogentním, takže nelze v konkrétním případě vyloučit, že se strany dohodnou odchylně v tom smyslu, že dlužník bude povinen smluvní pokutu uhradit, jen pokud zajištěnou povinnost porušil zaviněně. Ujednání o subjektivní odpovědnosti za porušení zajišťované povinnosti dle Patěka však nelze z pohledu věřitele považovat v obchodních vztazích za příliš vhodná, když jej zatěžují důkazním břemenem ve vztahu k zavinění dlužníka, neboť dle jeho názoru neplatí automaticky presumpce zavinění dlužníka, jak tomu je v režimu smluvní pokuty podle občanského zákoníku.⁵⁸ Tato konstrukce není dle mého názoru ani vhodná s ohledem na samotný charakter obchodněprávních vztahů, jejichž účelem je pružně a dynamicky upravovat poměry mezi podnikateli- profesionály a prokazování zavinění by tak přispívalo k nežádoucím průtahům a komplikacím jejich včasné a úspěšné realizace.

⁵⁴ Eliáš, K. a kol.: Občanský zákoník. Velký akademický komentář. Úplný text zákona s komentářem, judikaturou a literaturou podle stavu k 1. 4. 2008. Praha: Linde, 2008. 1. 2. sv. §488-880. s. 1570. ISBN 978-80-7201-687-7.

⁵⁵ Ustanovení § 545 odst. 3 ObčZ.

⁵⁶ Ustanovení § 374 ObchZ.

⁵⁷ Dědič, J.: Obchodní zákoník. Komentář. Díl IV. § 221 - §775, důvodové zprávy, rejstřík. 1 vydání. Praha: Polygon, 2002, s. 3323. ISBN 80-7273-071-1.

⁵⁸ Patěk, D.: Smluvní pokuta v obchodních vztazích. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2006, s. 50. ISBN 80-7179-538-0.

1.2.2. Moderační právo soudu

Moderační právo soudu stanoví pouze obchodní zákoník. Občanský zákoník právo soudu snížit smluvní pokutu neupravuje. Toto specifikum obchodního zákoníku Eliáš⁵⁹ považuje spíše za kuriozitu. To proto, že moderační právo by podle jeho názoru, se kterým se ztotožňuje, mělo být upraveno jako obecný soukromoprávní institut v zákoníku občanském. Podle něj nelze navíc přehlédnout, že některé právní řády naopak vylučují použití moderačního práva při sjednání smluvní pokuty v obchodních vztazích. Jako příklad v tomto směru uvádí právo německé a rakouské, když § 348 tamějších obchodních zákoníků zakazuje aplikovat ustanovení občanských zákoníků o moderačním právu v těch situacích, kdy se ke smluvní pokutě zavázal obchodník při provozování své živnosti.

Nepřiměřeně vysokou smluvní pokutu může soud podle § 301 ObchZ snížit s přihlédnutím k hodnotě a významu zajišťované povinnosti, a to až do výše škody vzniklé do doby soudního porušením smluvní povinnosti, na kterou se vztahuje smluvní pokuta. Nejvyšší soud České republiky ve svém rozsudku č. j. 23 Cdo 231/2010 ze dne 27. 5. 2010⁶⁰ došel k závěru, že: „Předpokladem pro moderaci smluvní pokuty je závěr o tom, že smluvní pokuta byla sjednána v nepřiměřené výši. Pro toto posouzení zákon žádná kritéria nestanoví; ustanovení § 301 ObchZ patří k právním normám s relativně neurčitou (abstraktní) hypotézou, tj. k takovým normám, jejichž hypotéza není stanovena přímo právním předpisem a které tak přenechávají soudu, aby podle svého uvážení v každém jednotlivém případě vymezil sám hypotézu právní normy ze širokého, předem neomezeného okruhu okolností. Závěr o tom, zda je sjednána nepřiměřeně vysoká smluvní pokuta, je tedy zákonodárcem ponechán na uvážení soudu, založeném na posouzení individuálních okolností konkrétního případu, které soud shledá – se zřetelem na funkce smluvní pokuty a na účel moderačního oprávnění soudu – právně významnými. Při posouzení přiměřenosti smluvní pokuty se bere zřetel zejména na důvody, které ke sjednání posuzované výše smluvní pokuty vedly, a na okolnosti, které je provázely, přičemž není vyloučeno, aby soud již při posuzování této

⁵⁹ Eliáš, K. a kol.: Občanský zákoník. Velký akademický komentář. Úplný text zákona s komentářem, judikaturou a literaturou podle stavu k 1. 4. 2008. Praha: Linde, 2008. 1. 2. sv. §488-880. s. 1571. ISBN 978-80-7201-687-7.

⁶⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR č. j. 23 Cdo 231/2010 ze dne 27. 5. 2010. Dostupný také z ASPI: ASPI ID JUD167818CZ.

otázky přihlédl k významu a hodnotě zajišťované povinnosti, tedy ke kritériu, jež je podle citovaného ustanovení rozhodné až pro úvahu o míře snížení smluvní pokuty, podmíněnou předchozím závěrem o nepřiměřenosti sjednané smluvní pokuty.“ Z toho vyplývá, že kritérium spočívající ve významu a hodnotě zajišťované povinnosti musí brát soud obligatorně v úvahu až při hodnocení míry snížení nepřiměřeně vysoké smluvní pokuty. Pokud jde o určení samotné nepřiměřenosti smluvní pokuty, jež snížení smluvní pokuty předchází, soud se při jejím posuzování řídí celou řadou kritérií, přičemž není povinen přihlédnout k hodnotě a významu zajišťované povinnosti. Dle mého názoru se však jedná o kritérium natolik významné, že by při posuzování ne/přiměřenosti smluvní pokuty jej měl soud vždy pečlivě uvážit.

Obchodněprávní institut moderace smluvní pokuty dává soudu možnost vstoupit do již uzavřeného smluvního vztahu, což se mi jeví jako jistý průlom do zásady smluvní volnosti prosazované v soukromém právu. Účelem moderačního oprávnění je zmírnit tvrdost dopadu ujednání o smluvní pokutě a umožnit soudu, aby uplatněné právo přiznal ve výši přizpůsobené zvláštním okolnostem případu a jeho vývoji od vzniku smlouvy do doby rozhodování soudu.⁶¹ Soud musí v každém projednávaném případě zvážit uplatněný požadavek na smluvní pokutu s přihlédnutím ke všem okolnostem. Dle závěrů judikatury lze moderovat ve smyslu § 301 ObchZ pouze výslednou částku smluvní pokuty, nikoli vlastní způsob jejího určení, tedy například procentuální sazbu určující smluvní pokutu ze stanovené částky za každý den prodlení.⁶² V tomto směru v nedávné době Nejvyšší soud ČR vyslovil ve svém rozsudku ze dne 6. 11. 2009, sp. zn.: 21 Cdo 4430/2007⁶³ zajímavý názor, kterým značnou měrou přispěl k jistotě věřitelů v případech, kdy je smluvní pokuta sjednána formou denní procentuální sazby, když judikoval, že „nepřiměřenost smluvní pokuty nelze usuzovat z její celkové výše, je-li důsledkem dlouhodobého prodlení dlužníka, kdy její výše plně odvisí od doby, po kterou dlužník neplní smluvní pokutou zajištěné povinnosti. Ve prospěch opačného názoru nelze důvodně argumentovat celkovým objemem výsledné splatné částky, neboť by se ve svých důsledcích jednalo o neoprávněné zvýhodnění dlužníka; zvyšování

⁶¹ Koblíha, I., Kalfus, J., Krofta, J., Kovařík, Z., Pokorná, J., Svobodová, Y.: Obchodní zákoník. Úplný text zákona s komentářem. Podle stavu k 1. 4. 2006. Praha: Linde, 2006. 1554 s. ISBN 80-7201-564-8.

⁶² Např. rozhodnutí krajského soudu v Ostravě ze dne 3. 2. 1994, sp. zn.: 15 Co 481/1993, Jc 45/1999. Dostupný také z ASPI: ASPI ID JUD13795CZ.

⁶³ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 6. 11. 2009, sp. zn.: 21 Cdo 4430/2007. Dostupný také z ASPI: ASPI ID JUD158425CZ.

výhodnosti jeho pozice při posuzování případné nepřiměřenosti výše smluvní pokuty by tak bylo přímo úměrné délce neplnění jeho závazku. Čím déle by dlužník své povinnosti neplnil, tím větší by byla pravděpodobnost, že ujednání o smluvní pokutě bude posouzeno jako nepřiměřené.“ Nejvyšší soud České Republiky tedy zabraňuje nesmyslnému zvýhodňování dlužníka v případech, kdy je možné zabránit narůstání výše smluvní pokuty prostým splněním původního závazku a stanovuje, že při posuzování přiměřenosti, resp. nepřiměřenosti takto sjednané smluvní pokuty není rozhodujícím faktorem samotná výsledná částka, ale také ostatní okolnosti daného případu. Dle rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 28. 8. 2006, sp. zn.: 32 Odo 1007/2006⁶⁴ je prostor pro moderaci smluvní pokuty nicméně dán, jen dokud na ni existuje nárok. Jakmile nárok zanikne (např. splněním či započtením), nelze již smluvní pokutu snižovat, byť by byla sebevíce nepřiměřená.

Podle starší judikatury bylo až donedávné doby možné snížit smluvní pokutu ve smyslu § 301 ObchZ pouze na návrh účastníka, a to pouze v řízení o zaplacení této pokuty.⁶⁵ Platilo tedy, že výši smluvní pokuty sjednané v režimu obchodního zákoníku soud nemohl snížit ex offo, tedy z úřední povinnosti a vždy musel vyčkat návrhu stran, což dle mého názoru odpovídalo zásadám českého soukromého práva.⁶⁶ V zahraničních právních úpravách se lze ovšem setkat i s přístupem jiným a například ve francouzském právu má soudce možnost smluvní pokutu jak snížit, tak dokonce zvýšit a to nejen návrh stran, ale v některých případech i z moci úřední.⁶⁷ Rovněž v judikatuře českých soudů došlo v nedávné době v tomto směru k posunu a Nejvyšší soud ČR nyní zaujímá postoj, že pokud vyplývá z obsahu spisu, že jsou zde okolnosti, které zakládají moderační oprávnění soudu podle § 301 ObchZ, tedy že výše smluvní pokuty je nepřiměřeně vysoká, není již věcí úvahy soudu, zda toto moderační právo využije. Soud je v takovém případě podle Nejvyššího soudu ČR povinen tohoto oprávnění využít, jak uvedl ve svém rozhodnutí ze dne 25. 11. 2008, sp. zn. 32 Cdo 3171/2008.⁶⁸ Je-li tedy smluvní pokuta nepřiměřeně vysoká, může ji soud snížit i bez návrhu dlužníka.

⁶⁴ Čech, P.: K přiměřenosti smluvní pokuty [online], ze dne 29. 5. 2008 [cit. 20. 9. 2010]. Dostupné z [www: <http://pravnickadce.ihned.cz/c1-25053020-k-primerenosti-smluvni-pokuty>](http://pravnickadce.ihned.cz/c1-25053020-k-primerenosti-smluvni-pokuty).

⁶⁵ Viz např. rozhodnutí Vrchního soudu v Praze ze dne 26. 10. 2004, sp. zn.: 5 Cmo 320/2004, či rozhodnutí Nejvyššího soudu České Republiky ze dne 28. 5. 2007, sp. zn.: 32 Odo 202/2006. Dostupné také z ASPI: ASPI ID JUD38615CZ.

⁶⁶ Zejména zásadě smluvní volnosti a autonomii vůle smluvních stran.

⁶⁷ Ustanovení art. 1229 Code Civil z roku 1804, Paris: Dalloz, 109. édition 2010, s. 1449.

⁶⁸ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 25. 11. 2008, sp. zn. 32 Cdo 3171/2008. Dostupné také z ASPI: ASPI ID JUD145139CZ.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 10. 1. 2008, sp. zn. 32 Cdo 3853/2007⁶⁹ pak v tomto smyslu stanoví, že: „Povinností soudu, a to i odvolacího, je bez ohledu na návrhy účastníků posoudit, zda jsou dány podmínky pro moderaci smluvní pokuty pro její nepřiměřenost. Návrh účastníka na snížení smluvní pokuty není uplatněním nové skutečnosti podle § 205a a 211 OSŘ. Odvolací soud dospěl k nesprávnému právnímu závěru, že námitka moderace smluvní pokuty vznesená až u odvolacího soudu je uplatněním nového nároku, a že se proto tímto návrhem na moderaci nebude zabývat. Povinností soudu je posoudit, zda jsou dány podmínky moderace smluvní pokuty, existují-li důvody nepřiměřenosti smluvní pokuty, bez ohledu na to, zda některý z účastníků použití moderačního práva soudu navrhne. Návrh účastníka (nikoli nárok) na snížení smluvní pokuty není uplatněním nové skutečnosti ve smyslu § 205a a 211 OSŘ.“

1.2.3. Smluvní pokuta podle ObchZ a důsledky odstoupení od smlouvy

Dle ustanovení § 302 ObchZ se odstoupení od smlouvy nedotýká nároku na zaplacení smluvní pokuty. Jedná se o dispozitivní ustanovení. Podle § 344 ObchZ lze v obchodních vztazích od smlouvy odstoupit pouze tehdy, jestliže to umožňuje smlouva nebo zákon. V obchodních závazkových vztazích, na rozdíl od vztahů občanskoprávních, má odstoupení od smlouvy účinky ex nunc, tj. okamžikem účinnosti odstoupení, tj. jakmile úkon o odstoupení dojde druhé straně. K odstoupení od smlouvy dochází nejčastěji z důvodu porušení právní povinnosti druhé strany. Z obecné občanskoprávní právní úpravy odstoupení od smlouvy pak nelze jednoznačně dovodit, že se nedotýká nároku na zaplacení smluvní pokuty, neboť jak bylo uvedeno výše, ujednání o smluvní pokutě je závazkem akcesorickým, tedy vedlejším. Proto je tedy podle Štenglové nezbytná výslovná úprava v § 302 ObchZ.⁷⁰ Judikatura Nejvyššího soudu České Republiky v této souvislosti upozorňuje na to, že odstoupení od smlouvy není povinností účastníka, nýbrž jeho právem, které je i v zákonné úpravě vázáno na

⁶⁹ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 10. 1. 2008, sp. zn. 32 Cdo 3853/2007. Dostupné také z ASPI: ASPI ID JUD105188CZ.

⁷⁰ Štenglová, I., Plíva, S., Tomsa, M., a kol.: Obchodní zákoník. Komentář. 13. vydání, Praha: C.H. Beck, 2010. s. 1037. ISBN 978-80-7400-354-7.

určité podmínky a chápáno jako výjimečný způsob zániku závazku tam, kde nelze očekávat, že závazkový vztah splní účel, pro který jej strany sjednaly.⁷¹

1.2.4. Splatnost a zaplacení smluvní pokuty sjednané podle ObchZ

Splatnost smluvní pokuty je potřeba odlišit od jejího zaplacení. V první řadě platí, že splatnost pokuty je stanovena ujednáním smluvních stran. V případě absence výslovného ujednání je třeba aplikovat dispozitivní ustanovení § 340 odst. 2 ObchZ, podle něhož je dlužník povinen uhradit smluvní pokutu bez zbytečného odkladu poté, kdy byl věřitelem o její úhradu požádán. Tato výzva je jednostranný právní úkon, který je adresován dlužníkovi, jímž se věřitel domáhá svého práva na zaplacení smluvní pokuty. Splatnost smluvní pokuty nastává tedy po výzvě dlužníka k úhradě a po uplynutí doby bez zbytečného odkladu. Tuto lhůtu lze ve výzvě jednostranně prodloužit, nikoliv však zkrátit.⁷² Zaplacením smluvní pokuty, respektive její úhradou, pokud se jedná o jiné než peněžité plnění, zaniká povinnost zaplatit smluvní pokutu. Ustanovení § 545 odst. 1 ObčZ dispozitivně stanoví, že dlužník je zavázán plnit povinnost, jejíž splnění bylo zajištěno smluvní pokutou i po jejím zaplacení.

⁷¹ Například rozsudek Nejvyššího soudu České Republiky ze dne 28. 5. 2007, sp. zn. 32 Odo 202/2006. Dostupný také z ASPI: ASPI ID JUD38615CZ.

⁷² Ovečková, O.: Zmluvná pokuta. Bratislava: Iura Edition, 2004. s. 118. ISBN 80-8078-026-9.

1.3. Specifika smluvní pokuty v zákoníku práce

Odlišné pojetí smluvní pokuty obsahuje zákoník práce. Zákoník práce ve znění účinném do 31. 12. 2006 obsahoval vlastní úpravu zajišťovacích prostředků (§ 246 n. ZPr). Od 1. 1. 2007 platí ustanovení § 544 odst. 1, 2 a § 545 i pro závazky v pracovněprávních vztazích (§ 326 ZPr). V současné době zákoník práce výslovně upravuje možnost sjednat si peněžitou částku, kterou je zaměstnanec povinen zaměstnavateli zaplatit, jestliže závazek poruší, pouze v rámci dohody o tzv. konkurenční doložce. Jde o jediný zákonem předvídaný případ možnosti zajištění práv a povinností z pracovněprávních vztahů smluvní pokutou. Zákoník práce proto neumožňuje smluvním stranám dohodnout si smluvní pokutu k zajištění splnění jiných pracovněprávních povinností.⁷³ Zaměstnavatel smí prostřednictvím smluvní pokuty zajistit jen závazek zaměstnance z konkurenční doložky sjednaný ve smyslu § 310 odst. 1 ZPr o tom, že se po určitou dobu po skončení zaměstnání, nejdéle však po dobu jednoho roku, zdrží výkonu výdělečné činnosti, která by byla shodná s předmětem činnosti zaměstnavatele nebo která by vůči němu měla soutěžní povahu.⁷⁴

Pro případ porušení smluvní povinnosti zaměstnavatele vůči zaměstnanci lze však sjednat smluvní pokuty u všech zaměstnavatelových pracovněprávních závazků.

Podle § 310 odst. 3 ZPr: „Byla-li v dohodě podle odstavce 1 (pozn. jedná se o ujednání konkurenční doložky) sjednána smluvní pokuta, kterou je zaměstnanec zaměstnavateli povinen zaplatit, jestliže závazek poruší, zanikne závazek zaměstnance zaplacením smluvní pokuty. Výše smluvní pokuty musí být přiměřená povaze a významu podmínek uvedených v odstavci 1.“ V konkurenční doložce tudíž může být sjednána smluvní pokuta, nicméně nejde o podstatnou náležitost. Takto ujednanou smluvní pokutu je zaměstnanec povinen zaplatit v případě, že závazek poruší. Výše této smluvní pokuty musí být přiměřená povaze a významu informací, poznatků, znalostí pracovních a technologických postupů, které zaměstnanec získal v pracovním poměru u zaměstnavatele a jejichž využití při výdělečné činnosti bývalým zaměstnancem po skončení pracovního poměru by mohlo bývalému zaměstnavateli závažným způsobem ztížit jeho činnost. Přiměřenost smluvní pokuty rovněž bude třeba posuzovat vždy

⁷³ Sum, T.: Smluvní pokuta v pracovní smlouvě, <http://www.epravo.cz/top/clanky/smluvni-pokuta-v-pracovni-smlouve-37037.html>, ze dne 14. 11. 2005.

⁷⁴ Bělina, M., a kol. Pracovní právo, 4. vydání, Praha 2010, s. 94.

individuálně podle povahy konkrétního případu. V případě, že zaměstnanec zaplatí sjednanou smluvní pokutu, jeho závazek vyplývající vůči zaměstnavateli z konkurenční doložky tím zaniká. Jedná se o odchylnou úpravu od § 545 odst. 1 ObčZ, podle něhož, nevyplývá-li z ujednání o smluvní pokutě něco jiného, je dlužník zavázán plnit povinnosti, jejichž splnění bylo zajištěno smluvní pokutou, i po jejím zaplacení. Zákoník práce má v tomto směru v § 310 odst. 3 odlišnou úpravu. Tato úprava zákoníku práce je, na rozdíl od úpravy občanskoprávní a obchodněprávní, kogentní a má přednost před použitím § 545 odst. 1 ObčZ. Je proto poněkud překvapivé, že zákoník práce ve svém § 326 výslovně odkazuje na § 545 ObčZ. Nicméně z § 545 odst. 2 ObčZ vyplývá, že zaměstnavatel není oprávněn požadovat náhradu škody způsobené porušením konkurenční doložky, jestliže z ujednání účastníků o smluvní pokutě nevyplývá něco jiného. Zaměstnavatel by byl oprávněn domáhat se náhrady škody přesahující smluvní pokutu, jen pokud by to bylo mezi účastníky dohodnuto. Jiná situace by však nastala, pokud by se zaměstnanec současně s porušením konkurenční doložky dopustil ještě navíc nekalosoutěžního jednání podle obchodního zákoníku. V takovém případě by bývalý zaměstnavatel mohl vůči svému bývalému zaměstnanci uplatňovat nároky též podle obchodního zákoníku. Podle § 53 ObchZ osoby, jejichž práva byla nekalou soutěží porušena nebo ohrožena, se mohou proti rušiteli domáhat, aby se tohoto jednání zdržel a odstranil závadný stav. Dále mohou požadovat přiměřené zadostiučinění, které může být poskytnuto i v penězích, náhradu škody a vydání bezdůvodného obohacení.⁷⁵

Ve vztahu k obsahu tohoto ustanovení zákoníku práce se domnívám, že by i při sjednávání konkurenční doložky za dobu trvání pracovního poměru a po skončení pracovního poměru měla být právní úprava dispozitivní, a to i ve vazbě na zajištění závazku, avšak neměla by se týkat povinnosti zdržet se výkonu výdělečné činnosti zaměstnancem, která by byla shodná s předmětem činnosti zaměstnavatele, nýbrž takové činnosti, při které může vznikat zaměstnavateli potenciální škodlivý následek, tj. zákaz konkurence by měl spočívat zejména ve zdržení se u zaměstnance výkonu takové výdělečné činnosti, která by měla vůči zaměstnavateli soutěžní povahu.

Ustanovení § 147 odst. 3 ZPr pak stanoví, že: „Srážky ze mzdy zaměstnance ve prospěch zaměstnavatele za přijetí do zaměstnání, ke složení peněžních záruk nebo k úhradě smluvních pokut nejsou dovoleny.“ Se zaměstnancem se ani nelze dohodnout

⁷⁵ Bělina, M. a kol.: Zákoník práce komentář. Praha: C.H.Beck, 2010, s. 800.

dopředu na tom, že se nárok na smluvní pokutu započítává na mzdu, tedy že mu zaměstnavatel strhne při výplatě mzdy částku odpovídající domnělé smluvní pokutě. Pomineme-li výše uvedené omezení při sjednávání smluvní pokuty v pracovně právních vztazích, pak zákoník práce sice umožňuje zaměstnavateli uzavřít se zaměstnancem dohodu o srážkách ze mzdy, avšak tu lze platně uzavřít pouze v případě, že zaměstnavateli již právo na peněžitě plnění (např. právo na náhradu škody způsobenou zaměstnancem) skutečně vzniklo.⁷⁶

1.4. Smluvní pokuta de lege ferendae

Návrh nového občanského zákoníku (dále jen „Návrh“) zachovává oddíl o zajištění závazků, nicméně smluvní pokuta byla z tohoto oddílu vyňata a je nadále formálně zařazena spolu s ustanoveními o uznání dluhu do zvláštního oddílu o utvrzení dluhu (§ 1892-1896). Tím vyjadřuje skutečnou funkci smluvní pokuty, neboť hlavní závazek spíše utvrzuje a tím posiluje postavení věřitele, než eliminuje riziko neschopnosti dlužníka dostát svému smluvnímu závazku. Důvodová zpráva k osnově nového občanského zákoníku v tomto směru uvádí, že smluvní pokuta „hospodářsky nezajišťuje pohledávku věřitele, třebaže mu poskytuje jiné výhody.“ Podle této důvodové zprávy smluvní pokuta dluh utvrzuje, a to tím způsobem, že dlužník je hrozbou další povinnosti (povinnosti k sankčnímu plnění) více motivován k splnění prvotní povinnosti. Úprava smluvní pokuty bude, stejně jako například v právu francouzském, koncipována jako jednotná. Obsahově se vychází z platné úpravy v občanském a obchodním zákoníku, přičemž za základ se bere dosavadní obchodněprávní úprava. Se zvláštními ustanoveními obchodního zákoníku se v tomto směru nadále nepočítá.

⁷⁶ Sum, T.: Smluvní pokuta v pracovní smlouvě, <http://www.epravo.cz/top/clanky/smluvni-pokuta-v-pracovni-smlouve-37037.html>, ze dne 14. 11. 2005.

1.4.1. Ujednání o smluvní pokutě

Mezi podstatné náležitosti ujednání o smluvní pokutě Návrh řadí určitost výše smluvní pokuty nebo způsob, jakým se výše smluvní pokuty určí. Jako podstatnou náležitost však již nepožaduje, aby smluvní pokuta byla sjednána písemně. Co se týče formy, bude tedy ujednání o smluvní pokutě, stejně jako ve francouzském právu, založeno na zásadě bezformálnosti. Na druhou stranu bude dle mého názoru nadále žádoucí, aby si strany smluvní pokutu sjednávaly písemně a předešly tak problémům s dokazováním. V této souvislosti bych ještě poznamenala, že francouzské důkazní právo stojí na zcela odlišných principech a bezformálnost smluvní pokuty tak v praxi přílišné problémy nečiní.⁷⁷

1.4.2. Vztah k náhradě škody

Shodně se současnou právní úpravou může věřitel požadovat smluvní pokutu bez zřetele k tomu, zda mu porušením utvrzené povinnosti vznikla škoda. Nárok na smluvní pokutu tedy vzniká okamžikem porušení povinnosti (ať už zákonné nebo smluvní), aniž by muselo dojít ke vzniku škody. Ustanovení § 1894 Návrhu pak stanoví, že je-li ujednána smluvní pokuta, nemá věřitel právo na náhradu škody vzniklé z porušení povinnosti, ke kterému se smluvní pokuta vztahuje. Toto ustanovení tak zachovává pojetí smluvní pokuty jako paušalizované náhrady škody a požadovat vyšší náhradu škody než je ujednaná smluvní pokuta nebude nadále možné (pokud s ujednání stran nevyplývá něco jiného) ani v případě úmyslného zavinění škody dlužníkem jako je tomu např. ve francouzském právu. Konstrukce náhrady celé škody v případě úmyslného zavinění nebo závažného provinění dlužníka má dle mého názoru své opodstatnění, neboť zamezuje tomu, aby se dlužník ujednáním nízké smluvní pokuty vyhnul případné odpovědnosti za vyšší škodu, kterou úmyslně způsobil. Prvorepubliková česká právní doktrína takové jednání dlužníka (úmyslného škůdce) hodnotila jako odporující dobrým mravům a umožňovala tak nárok věřiteli na plnou náhradu škody přesto přiznat.⁷⁸ Spory se ovšem vedly o to, na jaké formy zavinění se případná úplná náhrada škody vztahuje. Komentář k československému obecnému

⁷⁷ Ustanovení art. 1315 n. (La preuve des obligations) Code Civil.

⁷⁸ Čech, P.: Smluvní pokuta versus úroky z prodlení. Právní rádce 1210-4817 Roč. 16, č. 4 (2008), s. 21-30.

zákoníku občanskému⁷⁹ dokonce stanovil: „Na druhé straně však také věřitel nemůže žádati další škodu, tj. škodu, která převyšuje částku konvenční pokuty, leč že by škoda byla způsobena úmyslně.“ Ehrenzweig pak přiznává věřiteli nárok na náhradu škody v plném rozsahu jen při lstivém poškození, kdežto např. Wolf při poškození úmyslném či způsobeném zvláště hrubou nedbalostí.⁸⁰ Možností limitačního působení smluvní pokuty v případě úmyslného porušení povinnosti se v současné době zabývá například Šilhán.⁸¹ Šilhán v kontextu právně-ekonomické interpretace zkoumal zejména otázku, zda má smluvní pokuta vůči náhradě škody limitující funkci i v případě vědomého rozhodnutí dlužníka povinnost porušit. Jedná se o případ, když by pro dlužníka plnění primární zajištěné povinnosti znamenalo nákladnější postup než prosté zaplacení smluvní pokuty (a tím i vypořádání náhrady škody), a proto vědomě volí porušení smlouvy. Podle Šilhána se jedná o racionální ekonomické chování dlužníka, který zvolí k řešení dané situace tu variantu, která je pro něj nejvýhodnější. Z jeho strany to však častěji bývá předem promyšlená kalkulace, která by dle mého názoru měla být regulována právními normami. Podle Šilhána nelze již při uzavírání smlouvy rozumně předpokládat, že protistrana se ke svému slibu zavazuje s tím, že jej vlastně hodlá splnit jen tehdy, pokud se jí to bude později v daném okamžiku hodit, neboť je to v rozporu s principem legitimního očekávání. Uvedené chování není kryto smluvním konsenzem stran, nezakládá se tedy na smlouvě a je třeba toto chování považovat za protiprávní. Vezmeme-li navíc v úvahu úmyslnou povahu jednání směřujícího k vlastnímu prospěchu na úkor protistrany, pak v rozporu se zásadou dobré víry lze takové jednání podle Šilhána kvalifikovat jako jednání proti dobrým mravům. V takovém případě by podle Šilhána věřitel mohl náhradu škody i tak požadovat, a to z titulu současně platného § 424 ObčZ, který umožňuje požadovat náhradu škody způsobené úmyslným jednáním proti dobrým mravům. Podle něj je tedy limitující účinek smluvní pokuty na náhradu škody při úmyslném porušení zajištěné povinnosti již v současné době vyloučený.

S tímto názorem však lze souhlasit pouze v některých případech. Lze si totiž

⁷⁹ Kubeš, V. in Rouček, F., Sedláček, J.: Komentář k československému občanskému zákoníku, Díl pátý, Linhart, Praha 1936, s. 971.

⁸⁰ In Čech, P.: Smluvní pokuta versus úroky z prodlení. Právní rádce 1210-4817 Roč. 16, č. 4 (2008), s. 21-30.

⁸¹ Šilhán, J.: Limitační působení smluvní pokuty v případě úmyslného porušení povinnosti, Právní rozhledy č. 1/2010, s. 8.

představit i například ujednání stran o smluvní pokutě, které bude úmyslné porušení jednoznačně předvídat a v takovém případě se tedy nebude jednat o rozpor s legitimním očekáváním smluvní strany a ve výše uvedeném smyslu se tedy nijak nebude přičítat ani dobrým mravům.

1.4.3. Naturální smluvní pokuta

K odstranění pochybností § 1892 Návrhu výslovně stanoví, že smluvní pokuta může být ujednána i v jiném plnění než peněžitém. Naturální formu plnění smluvní pokuty současná praxe připouští, i když to dle mého názoru není s ohledem na požadavek určitosti výše smluvní pokuty příliš vhodné ani praktické. Ujednají-li si v současné době strany naturální smluvní pokutu, musí být naturální plnění oceněno v penězích, čili určena jeho výše, protože v opačném případě by nebyl splněn § 544 odst. 2 ObčZ, který stanoví, že v ujednání o smluvní pokutě musí být určena její výše nebo stanoven způsob jejího určení.

1.4.4. Moderační právo soudu

Soudní moderační právo nepřiměřeně vysoké smluvní pokuty má získat povahu obecného soukromoprávního institutu a nadále se má tedy uplatňovat i ve vztazích občanskoprávních. Ustanovení § 1985 Návrhu stanoví, že nepřiměřeně vysokou smluvní pokutu může soud na návrh dlužníka snížit s přihlédnutím k hodnotě a významu zajišťované povinnosti až do výše škody vzniklé do doby rozhodnutí porušením té povinnosti, na kterou se vztahuje smluvní pokuta. Návrh v tomto ohledu nově výslovně stanoví, že smluvní pokutu lze snížit výhradně na návrh dlužníka, což je dle mého názoru vlastní zásadám soukromého práva. Moderační právo zůstává ovšem výrazně užší než např. v právu francouzském, kdy má soudce možnost smluvní pokutu nejen snížit, ale i zvýšit, je-li „směšně“ nízká. Francouzský soudce tak může v některých případech učinit dokonce i z moci úřední, což se mi jeví jako nežádoucí zásah do soukromoprávních vztahů. Návrh dále shodně se současnou právní úpravou stanoví, že vznikne-li právo na náhradu škody později (tedy po vydání soudního rozhodnutí), má na ni poškozený právo pouze do výše smluvní pokuty.

1.4.5. Vztah k zavinění

Co se týče vztahu k zavinění má se nadále vyloučit pravidlo § 545 odst. 3 ObčZ, podle něhož nezaviněné porušení smluvní povinnosti nezakládá povinnost platit smluvní pokutu.⁸² Smluvní pokuta tedy má být nadále vystavěna stejně jako podle obchodního zákoníku, jakož i například podle francouzského Code Civil (s ohledem na výše zmíněné výjimky týkající se úmyslného zavinění dlužníka a plné náhrady škody) na principu objektivním. V tomto ohledu bude dle mého názoru úprava smluvní pokuty do jisté míry přísnější, na druhou stranu nebude povinný subjekt zatěžován důkazním břemenem, neboť jeho zavinění ve formě nedbalosti je doposud presumováno.

1.4.6. Závdavek

Jistou podobnost se smluvní pokutou lze spatřovat v institutu zvaný „závdavek,“ který byl již součástí ABGB, a který má být znovu zaveden ustanovením § 1666 návrhu nového občanského zákoníku. Závdavek („arrha“) je určité plnění (peněžitě či nepeněžitě), poskytnuté obvykle před, popř. při uzavření smlouvy, a zajišťuje některé funkce – funkci důkazní a funkci zajišťovací spojenou s funkcí sankční, původně závdavek plnil i funkci odstupného. Závdavek slouží předně k zajištění důkazu, že smlouva byla uzavřena. Závdavek má řadu společných rysů se smluvní pokutou. Stejně jako smluvní pokuta je závdavek smluvní sankcí za porušení smluvní povinnosti, která působí tomu, kdo smlouvu porušil, příslušnou majetkovou újmu (povinnost strpět, že si protistrana závdavek ponechá, nebo poskytnout dvojitý závdavek). Závdavek – stejně jako smluvní pokuta – nenahrazuje splnění zajištěné povinnosti, ani neslouží k uspokojení věřitele z předmětu závdavku. Na rozdíl od smluvní pokuty ale nelze požadovat závdavek vedle smluvního plnění, uplatnění závdavku znamená ukončení smlouvy – smlouva se tedy nerealizuje, oprávněná strana si však může závdavek ponechat nebo může požadovat vrácení dvojitého závdavku. Od smluvní pokuty se jednoduchý závdavek (nikoli tedy závdavek dvojitý) liší i tím, že předmět sankce je poskytnut předem.

Obecně lze konstatovat, že závdavek je archaický právní institut, který v právu

⁸² Eliáš, K. a kol.: Občanský zákoník. Velký akademický komentář. Úplný text zákona s komentářem, judikaturou a literaturou podle stavu k 1. 4. 2008. Praha: Linde, 2008. 1. 2. sv. §488-880. s. 1571. ISBN 978-80-7201-687-7.

plnil určité konkrétní funkce (zejm. důkaz o uzavření smlouvy, sankce za její porušení, odstupné), které však v moderních právních rádech převzaly nové právní instituty (zejména písemná forma, smluvní pokuta, odstoupení od smlouvy), jež uvedené funkce plní podstatně lépe a vhodněji. Moderní závazkové právo institut závdavku k ničemu nepotřebuje, české právo jej bez potíží opustilo již v roce 1951, se závdavkem nepočítají ani projekty evropského smluvního práva či principy UNIDROIT.

Podle Handlara⁸³ české právo nepotřebuje závdavek, který by plnil výše uvedenou zajišťovací a sankční funkci, tyto funkce závdavku splní bez jakýchkoli potíží smluvní pokuta, popř. odstoupení od smlouvy. Smluvní pokuta *de lege lata* i *de lege ferenda* je smluvní sankcí za porušení smluvní povinnosti, která působí tomu, kdo smlouvu porušil, majetkovou újmu, aniž by tím bylo nahrazeno plnění zajištěné povinnosti. Specifikum závdavku spočívající v tom, že vedle závdavku nelze požadovat smluvní plnění, lze snadno sjednat v rámci smluvní pokuty nebo odstoupení od smlouvy, takovým ujednáním lze nastavit sankční následky porušení smlouvy tak, aby přesně odpovídaly představám či potřebám smluvních stran (ostatně v praxi k takovým ujednáním také dochází). Stejně tak lze samozřejmě sjednat, že předmět smluvní pokuty bude uhrazen předem a že si jej věřitel ponechá po dobu realizace smlouvy (v praxi se běžně sjednává poskytnutí zálohy, kterou věřitel v případě neplnění smlouvy může využít pro uspokojení svého práva na smluvní pokutu).

Jaké byly důvody pro opětovné zavedení závdavku do nového kodexu zjistit nelze. Neexistuje jakákoli analýza platné právní úpravy, která by v této souvislosti pojmenovala jakékoli nedostatky, nebo dokonce zdůvodnila potřebu zavedení starobylé instituce závdavku. Problémy spojené s tímto institutem důvodová zpráva nebere v úvahu, na žádnou z výše uvedených otázek neodpovídá, ani nenaznačuje řešení.

⁸³ Handlar, J., Nový občanský zákoník – nenaplněná východiska, Právní rozhledy č. 23/2010, s. 844.

2. Úroky z prodlení v soukromém právu

Úrok z prodlení je v širším slova smyslu považován za zajišťovací institut zvláštní povahy, zejména s ohledem na jeho funkci a na způsob stanovení jeho výše. Formálně je však úrok z prodlení dle občanského zákoníku řazen do oddílu upravujícího změny v obsahu závazků, navzdory odlišnému systematickému řazení v obchodním zákoníku, ve kterém je úrok z prodlení upraven jako jeden z následků porušení smluvních povinností. Úroky z prodlení jsou sankční platbou, která náleží věřiteli za porušení povinnosti dlužníka řádně a včas splnit svůj peněžitý závazek. Od úroku z prodlení je třeba odlišit „obyčejný“ úrok, který není sankcí, nýbrž cenou peněz, hrazenou tím, kdo si peníze na určitou dobu vypůjčí.⁸⁴ Úrok z prodlení je příslušenstvím pohledávky⁸⁵ a teprve její nesplacení opravňuje věřitele vymáhat po dlužníkovi úrok z prodlení, a to i když se o této možnosti smlouva nezmiňuje. Jedná se tedy o jeden z nástrojů k donucení dlužníka k úhradě. Obecně lze úrok z prodlení též chápat jako trest za dlužníkem vynucený úvěr, tedy typicky peněžní plnění. Také proto zřejmě nastal odklon od ve starověku uplatňované zásady, že úrok z prodlení může nastávat i při prodlení s plněním povahy nepeněžité, leč v penězích vyjádřitelné. V praxi se sjednává někdy sankce za prodlení s použitím jiných výrazů než „úrok z prodlení“, např. „sankce“, „penále“, „poplatek z prodlení“, „sankční úrok“ apod. V takových případech může být někdy sporné, co měly strany na mysli.⁸⁶

⁸⁴ Popelušáková, E. : Smluvní pokuta a úrok z prodlení [online]. Centrum dopravního výzkumu, Brno, ze dne 28. 8. 2002 [cit. 23. 10. 2010]. Dostupné z [www: <http://pravnicka.radce.ihned.cz/c1-11416420-smluvni-pokuta-a-urok-z-prodleni>](http://pravnicka.radce.ihned.cz/c1-11416420-smluvni-pokuta-a-urok-z-prodleni).

⁸⁵ Ustanovení § 121 odst. 3 ObčZ.

⁸⁶ Eliáš, K., Dvořák, T. a kol.: Obchodní zákoník. Praktické poznámkové vydání s výběrem judikatury od roku 1990. 5. vydání. Praha: Linde, 2006, s. 73. ISBN 80-7201-624-5.

2.1. Prodlení dlužníka podle občanského zákoníku

Prodlení dlužníka je v občanském zákoníku upraveno v § 517 až 521 a je systematicky řazeno mezi ustanovení týkající se změny obsahu závazků. Specifické následky prodlení upravují zvláštní ustanovení v rámci zákonné úpravy některých smluvních typů.⁸⁷ Vedle toho zákoník sporadicky používá obratu, že je něco třeba vykonat „bez prodlení.“⁸⁸ Na tomto místě je třeba zdůraznit, že tato zákonná úprava nemá nic společného s institutem prodlení upraveným v § 517 a násl. ObčZ.⁸⁹ Prodlení je deliktním jednáním osoby, která se ocitá v prodlení, a proto také osobu, která je v prodlení, stíhají sankční následky. Tyto sankční následky spočívají v takové změně obsahu dosavadního závazku, že se k stávajícím oprávněním a povinnostem smluvních stran v důsledku prodlení přidružují nová práva a povinnosti. Prodlení tedy závazek nezaniká, ale mění se jeho obsah. Výjimka se vztahuje k úpravě tzv. fixních obchodů. Dlužník se ocitá v prodlení s plněním peněžitým i nepeněžitým, neplní-li řádně a včas. Tím je dáno, povinnost k včasnému plnění nemůže na dlužníkově straně vzniknout dříve, než se dluh stane splatným.⁹⁰ Jestliže dlužník nabízí včas plnění, které není řádné, pak i tehdy porušuje svoji povinnost plnit řádně a včas, a důsledkem toho se rovněž může ocitnout v prodlení. To však pouze tehdy, jestliže věřitel plnění jako nikoli řádné přijmout odmítne. Přijme-li věřitel plnění včas mu nabídnuté, přestože je s vadami, potom dlužníka již nestíhají následky prodlení, ale dopadají na něho důsledky odpovědnosti za vady. Včasné a řádné plnění však není kryto situací, kdy věřitel jako plnění přijme to, co jako předmět plnění sjednáno nebylo. Tehdy totiž závazek vůbec splněn není a dlužník se před dnem dospělosti obligace ocitá v prodlení. Řádnost plnění vyžaduje též splnit v určeném místě.⁹¹ Dlužník se však v prodlení neocitne, pokud k plnění splatného dluhu nepřistoupí ze zákonného nebo smluveného důvodu.⁹² V prodlení se dlužník nemůže ocitnout ani v tom případě, odmítá-li věřitel plnění přijmout či nemůže-li nebo není-li ochoten poskytnout dlužníkovi součinnost k splnění

⁸⁷ Např. ustanovení § 592, § 638 a 639, § 697, §723, § 735, § 751.

⁸⁸ Např. ustanovení § 506 odst. 2, § 635 odst. 2, § 636 odst. 1.

⁸⁹ Eliáš, K. a kol.: Občanský zákoník. Velký akademický komentář. Úplný text zákona s komentářem, judikaturou a literaturou podle stavu k 1. 4. 2008. Praha: Linde, 2008. 1. 2. sv. §488-880. s. 1479. ISBN 978-80-7201-687-7.

⁹⁰ Kdy je dluh splatný stanoví § 563 a 564 ObčZ.

⁹¹ Viz ustanovení § 567 odst. 1 ObčZ.

⁹² Např. ustanovení § 560, § 569 odst. 2 ObčZ.

potřebnou.⁹³ Obecnou sankcí za porušení závazku prodlévajícím dlužníkem je možnost věřitele odstoupit od smlouvy. Samotným prodlením dlužníka závazek totiž nezaniká, ale je na věřiteli, aby v případě prodlení dlužníka odstoupil od smlouvy.⁹⁴ Odstoupením se smlouva zrušuje ex tunc, ledaže si strany sjednaly něco jiného. Odstoupení věřitele se však může týkat i jednotlivých plnění. Občanský zákoník se zde odchyluje od obecného výměru v § 497, dle něhož ten, kdo poskytne či přijme plnění alespoň částečné, ztrácí tím možnost od smlouvy odstoupit. Podmínkou ovšem je, aby se jednalo o případ dělitelného plnění, kde předmětem jsou zejména peníze nebo jiné genericky určené věci. Dříve než je věřitel v případě prodlení dlužníka oprávněn odstoupit od smlouvy, vyžaduje se, aby poskytl dlužníkovi k plnění dodatečnou přiměřenou lhůtu, věřitel ovšem není povinen dlužníka na dodatečnou lhůtu upozorňovat nebo mu ji oznamovat, neboť on sám ví, kdy podle smlouvy má plnit.

Ocitně-li se dlužník v prodlení s plněním peněžitého závazku, rozmnožuje se jeho platební povinnost tak, že je zavázán platit vedle vlastního dluhu (a vedle případných běžných úroků) ještě úrok z prodlení nebo poplatek z prodlení. Jak úrok z prodlení, tak poplatek z prodlení mají povahu speciální peněžité sankce, která na dlužníka následkem prodlení dopadá. Obecný institut v tomto směru podle občanského zákoníku představuje úrok z prodlení. Naproti tomu sankce zavazující k placení poplatku z prodlení je speciální a zákonem musí být upravena zvlášť. Pokud je povinnost platit poplatek z prodlení speciálně stanovena zákonem, může věřitel požadovat právě jen poplatek z prodlení, nikoli již úrok z prodlení.⁹⁵ Soudní praxe dospěla k formulaci další odchylky, a to v případě prodlení s vyplacením náhrady podle § 13 zákona č. 87/1991 Sb., o mimosoudních rehabilitacích, podle kterého přísluší oprávněné osobě úrok z prodlení, a to i v případě, že se finanční náhrada poskytuje v cenných papírech.⁹⁶

⁹³ Např. ustanovení § 520 ObčZ.

⁹⁴ Odstoupení upravuje § 48 odst. 2 ObčZ.

⁹⁵ Poplatek z prodlení stanoví § 697 pro případ prodlení s nájmem bytu, § 723v souvislosti s podnikatelským nájmem věcí movitých.

⁹⁶ Eliáš, K. a kol.: Občanský zákoník. Velký akademický komentář. Úplný text zákona s komentářem, judikaturou a literaturou podle stavu k 1. 4. 2008. Praha: Linde, 2008. 1. 2. sv. §488-880. s. 1483. ISBN 978-80-7201-687-7.

2.2. Prodlení dlužníka podle obchodního zákoníku

Prodlení dlužníka je v obchodním zákoníku upraveno v § 365 až 369a. Kromě této úpravy jsou dílčí otázky upraveny u jednotlivých smluvních typů.⁹⁷ Obchodní zákoník vymezuje prodlení dlužníka dvojím způsobem. Především stanoví, že dlužník je v prodlení, jestliže nesplní řádně a včas svůj závazek. Z toho vyplývá, že prodlení dlužníka nastává, neposkytne-li plnění včas, tj. ve lhůtě dohodnuté nebo stanovené zákonem. Toto prodlení skončí pozdním poskytnutím plnění, pokud toto plnění nemá vady. Prodlení též skončí, pokud závazek zanikne jiným způsobem. Dlužník se dostává do prodlení ovšem i v případě, že plnění sice poskytne včas, ale toto plnění není řádné, tj. není uskutečněno v místě plnění nebo není bez vad. Uvedené pozitivní vymezení prodlení je doplněno vymezením negativním. Podle něho není dlužník v prodlení, i když nesplnil svůj závazek včas a řádně, jestliže tak nemůže učinit v důsledku prodlení věřitele. Pokud prodlení věřitele nastane až po vzniku prodlení dlužníka, přestane být po dobu prodlení věřitele dlužník v prodlení.⁹⁸ Toto ustanovení je kogentní. Dispozitivní ustanovení § 366 ObchZ stanoví, že věřitel může při prodlení dlužníka trvat na řádném splnění závazku, pokud zákon nestanoví pro jednotlivé druhy smluv něco jiného.⁹⁹ Výjimka platí pro tzv. fixní závazky (§ 349 odst. 3 ObchZ). Jestliže z obsahu smlouvy vyplývá, že věřitel nemá zájem na splnění závazku po době stanovené pro jeho plnění-zde prodlením dlužníka závazek jako takový zaniká. Kromě toho závisí na vůli věřitele i to, zda od smlouvy odstoupí (§ 345, § 346 ObchZ), a to popřípadě i jen z části (§ 347 ObchZ). S prodlením dlužníka jsou obecně spojeny tyto základní následky: právo věřitele trvat na řádném plnění závazku, nestanoví-li zákon něco jiného; právo věřitele požadovat náhradu škody podle obecné úpravy (§ 373 a násl. ObchZ); právo věřitele odstoupit od smlouvy, jestliže tak stanoví zákon nebo smlouva; přechod nebezpečí škody na věci po dobu prodlení na dlužníka, pokud to nebezpečí nenesl již předtím; právo věřitele na zaplacení smluvní pokuty, jestliže byla pro případ prodlení dlužníka

⁹⁷ Např. ustanovení § 506 ObchZ.

⁹⁸ Plíva, S.: Obchodní závazkové vztahy. 2. vydání. Praha: ASPI, 2009. s. 134. ISBN 978-80-7357-444-4.

⁹⁹ Eliáš, K., Dvořák, T. a kol.: Obchodní zákoník. Praktické poznámkové vydání s výběrem judikatury od roku 1990. 5. vydání. Praha: Linde, 2006, s. 671. ISBN 80-7201-624-5.

písemně dohodnuta; právo věřitele na zaplacení úroků z prodlení při prodlení s plněním peněžitého závazku.¹⁰⁰

V rámci úpravy prodlení dlužníka představuje určité specifikum § 369a ObchZ. Je důsledkem implementace směrnice č. 2000/35/ES o postupu proti opožděným platbám v obchodních transakcích. Toto ustanovení se ovšem netýká všech obchodních závazkových vztahů. Podle odstavce 1 dopadá pouze na vztahy mezi podnikateli navzájem, mezi podnikateli a veřejnoprávními korporacemi a mezi podnikateli a státními příspěvkovými organizacemi. Ve všech těchto případech za podmínky, že předmětem vztahů je úplatná dodávka zboží nebo služeb. Navíc vzniká interpretační problém, které subjekty zahrnout pod pojem „veřejnoprávní korporace, když není v našem právu blíže vymezen. Jako určitou pomůcku lze využít definice orgánu veřejné moci v uvedené směrnici, která odkazuje na jakýkoliv smluvní subjekt, který je definován směrnicemi o veřejných zakázkách.¹⁰¹

Významný je pak § 369a odst. 2 a 4 ObchZ ze kterého vyplývá, že strany závazkového vztahu mají možnost si splatnost ceny a výši úroku z prodlení dohodnout. Současně však je jejich smluvní svoboda omezena tím, že dohoda o výši úroků z prodlení odchylná od odstavců 2 a 3 nesmí být zřejmě zneužívající ve vztahu k věřiteli. Přitom se má odchylná úprava posuzovat s ohledem na konkrétní okolnosti případu, praxi zavedenou mezi stranami a na obchodní zvyklosti. Dohoda zřejmě zneužívající ve vztahu k věřiteli je výslovně prohlášena za neplatnou. Jde o neplatnost relativní ve smyslu § 267 odst. 1 ObchZ.¹⁰² Zároveň však odstavec 4 v druhé větě připouští existenci dohody o splatnosti ceny a o výši úroku z prodlení, která je zneužívající, když stanoví, že se odstavce 2 a 3 a výše úroků stanovená předpisy práva občanského použijí, jestliže pro odchylnou úpravu ve smlouvě neexistuje objektivní důvod. Ustanovení § 369a odst. 2 ObchZ stanoví odchylnou úpravu splatnosti cen v případě, že splatnost není stanovena smlouvou. Dlužník je povinen cenu zaplatit do 30 dnů, nikoliv ve lhůtě „bez zbytečného odkladu“ jak stanoví § 340 odst. 2 ObchZ.

¹⁰⁰ Plíva, S.: Obchodní závazkové vztahy. 2. vydání. Praha: ASPI, 2009. s. 134. ISBN 978-80-7357-444-4.

¹⁰¹ Plíva, S.: Obchodní závazkové vztahy. 2. vydání. Praha: ASPI, 2009. s. 137. ISBN 978-80-7357-444-4.

¹⁰² Neplatnost je stanovena pouze pro ochranu věřitele a věřitel se jí musí dovolat.

Současně je stanoven dostatečně určitě počátek této lhůty. Další odchylka spočívá v tom, že pro počátek běhu lhůty se nevyžaduje předchozí výzva k plnění.¹⁰³

Problematický pak je zejména odstavec 3, když právo na úrok z prodlení podmiňuje tím, že věřitel splnil své zákonné a smluvní povinnosti, dlužnou částku neobdržel a že nejde o případ, kdy dlužník za prodlení není odpovědný. Dle Plívy lze o vhodnosti a smyslu tohoto odstavce v našem právním řádu pochybovat, neboť ustanovení § 365 ObchZ konstruuje odpovědnost dlužníka za prodlení jako objektivní bez možnosti se jí zprostit. K názoru Plívy se přikláním, neboť ustanovení § 365 odst. 1 ObchZ sice stanoví, že dlužník není v prodlení, pokud nemůže splnit svůj závazek v důsledku prodlení věřitele, to ovšem dle mého názoru neznamená, že by dlužník za prodlení nebyl odpovědný, nýbrž v takovém případě prodlení dlužníka vůbec nenastane, a proto se nejedná o důvod zproštění se odpovědnosti. Tato nejasnost podle mě mohla být způsobena nepřesným překladem transponované směrnice, aniž by zamýšlela zúžení odpovědnosti dlužníka za prodlení.

2.3. Úrok z prodlení jako zákonná povinnost

Při prodlení dlužníka s plněním peněžitého závazku nebo jeho části vzniká věřiteli přímo ze zákona právo na úroky z prodlení. Jedná se tudíž o zákonnou sankci za porušení povinnosti, která nastupuje jako důsledek prodlení dlužníka s plněním peněžitého dluhu. Úroky z prodlení tedy není třeba zvlášť sjednávat, respektive nárok na ně vzniká bez ohledu na případnou dohodu stran. Prodlení dlužníka a s tím související povinnost platit úroky z prodlení vyplývá jak z občanského zákoníku, tak ze zákoníku obchodního. Ustanovení § 517 odst. 2 ObčZ stanoví: „Jde-li o prodlení s plněním peněžitého dluhu, má věřitel právo požadovat od dlužníka vedle plnění úroky z prodlení, není-li podle tohoto zákona povinen platit poplatek z prodlení.“ Ustanovení § 369 odst. 1 ObchZ obdobně stanoví, že je-li dlužník v prodlení se splněním peněžitého závazku nebo jeho části, je dlužník povinen platit z nezaplacené částky úroky z prodlení.

¹⁰³ Plíva, S.: Obchodní závazkové vztahy. 2. vydání. Praha: ASPI, 2009. s. 137. ISBN 978-80-7357-444-4.

2.4. Úrok z prodlení jako příslušenství pohledávky

Úrok z prodlení je ve smyslu § 121 odst. 3 občanského zákoníku příslušenstvím hlavní pohledávky, jakož i klasické úroky, poplatek z prodlení a náklady spojené s jejich uplatněním. Toto ustanovení platí i pro oblast obchodních vztahů (§ 1 odst. 2 ObchZ), protože obchodní zákoník sám neupravuje, co je třeba rozumět příslušenstvím pohledávky. Právní úkony týkající se pohledávky se zásadně týkají i jejího příslušenství, tedy i úroků z prodlení. Neplatí to však naopak. Příslušenství samo, tedy i úroky z prodlení jsou samostatnou věcí v právním smyslu. Jsou tedy možné i právní úkony, které se týkají pouze úroků z prodlení, aniž by ztratily charakter příslušenství.¹⁰⁴ Pohledávka úroku nebo úroku z prodlení, případně pohledávka týkající se nákladů na uplatnění práva má povahu vedlejší pohledávky, kterou lze od hlavní pohledávky oddělit a převést. Oddělením přestane být vedlejší pohledávka příslušenstvím pohledávky hlavní, nejde-li ovšem o odloučení jen přechodné (např. zajišťovacím převodem).¹⁰⁵

Ve stanovisku Nejvyššího soudu ČR ze dne 19. 4. 2006, č. j. Cpjn 202/2005¹⁰⁶ byl vysloven zásadní právní názor o právní povaze úroků z prodlení jako o příslušenství pohledávky: „Úroky z prodlení, které se stanou splatnými teprve v budoucnu po vyhlášení (vydání) soudního rozhodnutí, jsou svou povahou opětující se dávkou ve smyslu ustanovení § 154 odst. 2 OSŘ“ V § 154 odst. 2 OSŘ se soudu umožňuje, aby uložil nejen povinnost k plnění úroků z prodlení, splatných v době vyhlášení rozsudku, ale také – jako výjimka ze zásady vyjádřené v § 154 odst. 1 OSŘ, který stanoví, že je rozhodující stav v době vyhlášení rozsudku – k plnění opětujících se dávek, i když se stanou splatné teprve v budoucnu (tj. po vyhlášení rozsudku).¹⁰⁷ Podle Chalupy¹⁰⁸ úroky z prodlení nemají povahu opětující se dávky ve smyslu § 154 odst. 2 OSŘ, nýbrž na základě ustanovení právního předpisu, například § 1 nařízení vlády č. 142/1994 Sb., ve

¹⁰⁴ Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J. a kol.: Občanské právo hmotné I. 4. vydání. Praha: ASPI Publishing, 2005. s. 278. ISBN 80-7357-127-7.

¹⁰⁵ Eliáš, K. a kol.: Občanský zákoník. Velký akademický komentář. Úplný text zákona s komentářem, judikaturou a literaturou podle stavu k 1. 4. 2008. Praha: Linde, 2008. 1. 2. sv. §488-880. s. 501. ISBN 978-80-7201-687-7.

¹⁰⁶ Stanovisko Nejvyššího soudu ČR ze dne 19. 4. 2006, č. j. Cpjn 202/2005. Dostupné také z ASPI: ASPI ID JUD26710CZ.

¹⁰⁷ Drápal L., Bureš J.: Občanský soudní řád I. Komentář. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 1060.

¹⁰⁸ Chalupa, L.: Právní povaha příslušenství pohledávky. Bulletin advokacie 1210-6348 Roč., č. 9 (2006), s. 34-35.

znění pozdějších předpisů, v průběhu trvání této pohledávky (existence) na základě určité právní skutečnosti (například změny repo sazby) a na základě délky prodlení dlužníka dochází ke změnám výpočtu její výše.

Osobně považuji pojetí úroků z prodlení (které se stanou splatnými teprve v budoucnu) jako opětuující se dávka za klíčové, když toto má v praxi dalekosáhlé důsledky. Na rozdíl od Chalupy jsem toho názoru, že pokud přijmeme názor Nejvyššího soudu ČR, znamená to mimo jiné, že pro povinnost dlužníka platit úroky z prodlení jsou rozhodující právě jen okolnosti, které nastaly v době, kdy došlo k prodlení se splněním dluhu (závazku) z hlavního závazkového právního vztahu. Tím se úroky z prodlení odlišují od jiných peněžitých plnění (např. od povinnosti platit nájemné), které se sice rovněž pravidelně opakují, avšak u nich se ke vzniku nároku na každou další dávku vyžaduje, aby v budoucnu přistoupily další právní skutečnosti. I když úroky z prodlení „přirůstají“ za každý den trvání prodlení dlužníka se splněním dluhu, povinnost platit úroky z prodlení nevzniká podle ustálené judikatury soudů vždy samostatně (nově) za každý den trvání prodlení, ale jednorázově v den, kterým se dlužník ocitl v prodlení se splněním dluhu.¹⁰⁹

2.5. Prodlení dlužníka s plněním peněžitého závazku

Jak je již uvedeno výše, povinnost platit úroky z prodlení je vázána na prodlení dlužníka výhradně s plněním peněžitým např. se zaplacením kupní ceny, náhrady škody v penězích, ale i smluvní pokuty.¹¹⁰ „Běžný“ úrok je obecně spojen též pouze s peněžitými pohledávkami. Výjimku představuje § 658 odst. 2 ObčZ, který stanoví, že: „Při půjčce nepeněžité lze ujednat místo úroků plnění přiměřeného většího množství nebo lepší jakosti, zpravidla téhož druhu.“¹¹¹

V této souvislosti bych ještě poznamenala, že do prodlení se může dlužník samozřejmě dostat i s jiným než peněžitým plněním, ale v takovém případě věřiteli

¹⁰⁹ Srov. též právní názor vyjádřený v usnesení Nejvyššího soudu ze dne 31. 8. 2006, sp. zn. 21 Cdo 3173/2005, který byl uveřejněn pod č. 64 v časopise Soudní judikatura, roč. 2007.

¹¹⁰ Faldyna, F., Hušek, J., Des, Z.: Obchodní právo v praxi. Zajištění a zánik závazků. Praha: Codex Bohemia, 2006. s. 50. ISBN 80-901683-5-3.

¹¹¹ Eliáš, K. a kol.: Občanský zákoník. Velký akademický komentář. Úplný text zákona s komentářem, judikaturou a literaturou podle stavu k 1. 4. 2008. Praha: Linde, 2008. 1. 2. sv. §488-880. s. 501. ISBN 978-80-7201-687-7.

nevzniká nárok na úrok z prodlení, nýbrž z této skutečnosti vyplývají důsledky odlišné.¹¹² Rovněž např. francouzský Code civil upravuje úrok z prodlení jenom pro případy prodlení s placením peněžitě částky.¹¹³ Tato úprava je dle mého názoru vyhovující, neboť si lze jen stěží představit, jakým způsobem by zákonodárce stanovil výši úroku z prodlení z jiného než peněžitého plnění. Na druhou stranu by bylo podle mě možné stanovit úroky z prodlení z plnění sice nepeněžitého, ale penězi (spolehlivě) ocenitelného (například plnění v drahých kovech). Problém by však mohly způsobit průtahy při oceňování takového plnění, což by bylo zejména v obchodněprávních vztazích nežádoucí. Ostatně k účelu zajištění závazku nepeněžitého může spolehlivě posloužit sjednání smluvní pokuty.

Naproti tomu poplatek z prodlení, který na některých místech zůstal v občanském zákoníku institucionálně zachován jako relikv původní koncepce zákoníku jako kodexu o službách poskytovaných někdejšími socialistickým sektorem obyvatelstvu, se pojí jak s pohledávkou peněžitou,¹¹⁴ tak i s pohledávkou na vrácení věci.¹¹⁵

2.6. Úrok z prodlení jako objektivní povinnost

Prodlení dlužníka a s tím související povinnost platit úroky z prodlení nastává jak podle občanského, tak podle obchodního zákoníku objektivně a nevyžaduje se k jeho vzniku zavinění. Příčina prodlení dlužníka nemá právní význam pro jeho vznik. To platí i v případě, že jde o okolnosti, které dlužník nemohl ovlivnit nebo jim předejít.¹¹⁶ Ustanovení § 517 odst. 1 ObčZ vychází z toho, že prodlení nastává bez ohledu na dlužníkovu zavinění. K prodlení dlužníka však podle § 520 ObčZ nedojde, jestliže věřitel včas a řádně nabídnuté plnění od něho nepřijme nebo neposkytl v době plnění součinnost potřebnou ke splnění dluhu. Ustanovení § 523 ObčZ pak výslovně stanoví, že: „*Za dobu věřitelova prodlení není dlužník povinen platit úroky.*“ Prodlení

¹¹² Ustanovení § 517 odst. 3 ObčZ, § 368 odst. 1 ObchZ týkající se prodlení s plněním věci.

¹¹³ Ustanovení art. 1153 Code Civil z roku 1804, Paris: Dalloz, 109. édition 2010, s. 1385- 1390.

¹¹⁴ Viz ustanovení § 697 ObčZ.

¹¹⁵ Eliáš, K. a kol.: Občanský zákoník. Velký akademický komentář. Úplný text zákona s komentářem, judikaturou a literaturou podle stavu k 1. 4. 2008. Praha: Linde, 2008. 1. 2. sv. §488-880. s. 501. ISBN 978-80-7201-687-7.

¹¹⁶ Plíva, S.: Obchodní závazkové vztahy. 2. vydání. Praha: ASPI, 2009. s. 135. ISBN 978-80-7357-444-4.

trvá až do doby poskytnutí řádného plnění nebo do zániku závazku jiným způsobem. Ustanovení § 365 ObchZ rovněž nestanoví žádné důvody zproštění objektivní odpovědnosti za prodlení, upravuje však případ, kdy prodlení dlužníka nenastane, a to, nemohl-li svůj závazek plnit v důsledku prodlení věřitele. Neřeší však tento případ tak, že by na jedné straně konstruoval prodlení jako následek nesplnění závazku ve všech případech, kdy závazek není splněn řádně a včas, a na druhé straně důvody zproštění odpovědnosti za prodlení, ale řešení našel v tom, že v případě, kdy řádnému a včasnému splnění závazku dlužníka brání prodlení věřitele, prodlení dlužníka vůbec nenastává. Dle mého názoru se z těchto důvodů tedy ani v tomto případě nedá hovořit o důvodu zproštění odpovědnosti a jedná se tak o objektivní odpovědnost absolutní. Ostatně takto byl pojmán úrok z prodlení i v dřívějších právních úpravách.¹¹⁷

2.7. Výše úroků z prodlení

Způsob určení výše úroků z prodlení je v občanském a obchodním právu odlišný. Podle občanského zákoníku věřiteli náleží úroky z prodlení výhradně ve výši stanovené zákonem respektive prováděcím předpisem.¹¹⁸ Naproti tomu obchodní zákoník klade důraz na smluvní určení výše úroků z prodlení. V případě, že výše úroků z prodlení podle obchodního zákoníku není ve smlouvě stanovena, sazba úroků z prodlení se bude subsidiárně řídit předpisy práva občanského.¹¹⁹ Občanský zákoník pak stanoví, že věřitel má právo požadovat úroky z prodlení, pokud není stanovena povinnost platit poplatek z prodlení¹²⁰ a to opět pouze ve výši, kterou stanoví prováděcí právní předpis. Obchodní zákoník nezná majetkovou sankci nazvanou poplatek z prodlení, kterou dříve upravoval hospodářský zákoník v ustanoveních týkajících se majetkových sankcí.¹²¹ V obchodněprávní praxi se rovněž používá pojem „smluvní úroky z prodlení“. Tento termín je však dle mého názoru poněkud zavádějící, neboť si

¹¹⁷ Např. § 255 zákona č. 141/1950 Sb., Občanský zákoník, § 141 zákona č. 109/1964 Sb., Hospodářský zákoník.

¹¹⁸ Ustanovení § 517 odst. 2 ObčZ.

¹¹⁹ Ustanovení § 369 odst. 1 ObchZ.

¹²⁰ Tuto povinnost stanoví občanský zákoník například v ustanovení § 697 ObčZ při prodlení nájemce s placením nájemného nebo § 723 odst. 1 a 2 ObčZ při prodlení nájemce s vrácením pronajaté věci nebo při ztrátě či zničení pronajaté věci.

¹²¹ Ustanovení § 141 odst. 1 zákona č. 109/1964 Sb., Hospodářský zákoník, ze dne 4. 6. 1964.

strany nesjednávají úrok z prodlení jako takový (ten vzniká přímo ze zákona), nýbrž si mohou ujednat pouze jeho výši.

Přestože judikatura Nejvyššího soudu ČR¹²² dospěla k závěru, že ustanovení § 517 odst. 2 týkající se výše úroků z prodlení má kogentní povahu, v praxi se lze setkat i s názory odlišnými. Podle Bejčka¹²³ i Alexandra¹²⁴ ustanovení § 517 odst. 2 ObčZ výslovně nezakazuje odlišnou úpravu dohodou účastníků právního vztahu ohledně výše úroků z prodlení ani takový zákaz z povahy tohoto ustanovení nevyplývá. Alexander svoje tvrzení dokládá tím, že novelou občanského zákoníku č. 509/1991 Sb. bylo do občanského zákoníku začleněno ustanovení § 2 odst. 3, které stanoví obecný předpoklad, podle kterého jsou ustanovení občanského zákoníku dispozitivní. Za kogentní je možné považovat pouze ta ustanovení občanského zákoníku, která odlišnou úpravu výslovně zakazují, nebo z jejichž povahy vyplývá, že se od nich nelze odchýlit. V pochybnostech je pak nutné upřednostnit charakter dispozitivní normy. Na základě této novely se dle jeho názoru změnila povaha § 517 odst. 2 ObčZ z původní kogentní normy § 87 odst. 2 ObčZ předepisující výši úroku z prodlení, na normu novou dispozitivní. Bejček k tomuto podotýká, že ustanovení § 517 odst. 2 ObčZ nenařizuje, že výši úroků z prodlení stanoví výlučně prováděcí předpis, takže podle něj z čistě jazykového výkladu je možno pokládat ustanovení výše úroků z prodlení právním předpisem jen jako jednu z možností, kterou stranám právo nabízí. Podle Alexandra nevyplývá kogentní charakter ani z povahy ustanovení § 517 odst. 2 ObčZ. Stanovením výše úroku z prodlení kogentním způsobem se podle názoru Alexandra nechrání žádný zřejmý zájem slabší strany ani zásadní společenská hodnota. Podle něj charakter právní regulace taktéž podobnou normu nevyžaduje, na rozdíl od norem rodinného práva nebo norem týkajících se osobního stavu nebo věcných práv. Nejvyšší soud ČR však argumentuje odlišně, když za určující povahu ustanovení § 517 odst. 2 ObčZ shledal jeho gramatický výklad a funkci institutu úroků z prodlení. Podle Nejvyššího soudu ČR gramatický výklad ustanovení § 517 odst. 2 ObčZ „nenechává prostor pro úvahy, zda lze výši úroků z prodlení či poplatku z prodlení stanovit jinak, tedy ani dohodou

¹²² Viz rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 17. 3. 2005, sp. zn. 33 Odo 1117/2003. Dostupný také z ASPI: ASPI ID JUD28750CZ.

¹²³ Bejček, J., Povaha ustanovení o úrocích z prodlení, [online]. Beck-online.cz, [cit. 12. 1. 2011]. Dostupné z www: <<http://beckonline.cz/legalis/document-print.seam?documentId>>.

¹²⁴ Např. Alexander, J., Ke smluvní volnosti v otázce úroků z prodlení [online]. Beck-online.cz, [cit. 12. 1. 2011]. Dostupné z www: <<http://beckonline.cz/legalis/document-print.seam>>.

účastníků.“ Zákonodárce dle Nejvyššího soudu ČR vyjádřil svůj úmysl stanovit výši úroků z prodlení kogentně i tím, že v § 369 ObchZ výslovně uvedl možnost dohody, když v občanském zákoníku tuto možnost neuvádí. S uvedenou argumentací Nejvyššího soudu však Alexander nesouhlasí, neboť se takto dle jeho názoru argumentovat v mnoha jiných případech, a považovat tak za kogentní i jiná ustanovení zákona, která výslovně nepřipouštějí odchylku. To je však dle jeho názoru v rozporu s ustanovením § 2 odst. 3 ObčZ. Podle Alexandra není relevantní ani srovnání s úpravou v obchodním zákoníku, protože § 263 odst. 1 ObchZ stanoví, že všechna ustanovení obchodního zákoníku s výjimkou těch, která za kogentní označuje, jsou dispozitivní. Formulace jednotlivých ustanovení třetí části obchodního zákoníku proto dle jeho názoru v zásadě nemá vliv na to, zda je dotčené ustanovení kogentní nebo dispozitivní. Alexander nesouhlasí ani s argumentací Nejvyššího soudu, která spočívá mimo jiné v tom, že kdyby bylo možno výši úroků stranami ujednat, došlo by tím ke stírání rozdílů mezi funkcemi úroků z prodlení a smluvní pokuty, neboť v takovém případě by smluvený úrok z prodlení suploval institut smluvní pokuty jako nástroje k vynucení plnění. Podle něj by však i v takovém případě vedle sebe existovat jak institut úroků z prodlení, tak institut smluvní pokuty, která obecně platí pouze pro zavinění a vylučuje náhradu škody. Řešení pro tento problém by podle Alexandra mohlo být stanovení kritérií, podle kterých se dá odlišit ujednání o smluvní pokutě a od ujednání o úroku z prodlení.

Podle Bejčka by kogentní povaha ustanovení § 517 odst. 2 ObčZ byla dokonce v rozporu s čl. 2 odst. 3 Listiny základních práv a svobod, když v tomto případě je smluvní svoboda omezována bezdůvodně nad rámec obecného korektivu souladu právního jednání s dobrými mravy nebo se zásadami poctivého obchodního styku. Bejček poukazuje na restriktivnost postoje Nejvyššího soudu ve vztahu ke smluvní svobodě. Podle jeho výkladu nelze zákonnou sazbu úroků z prodlení dohodou stran ani snížit – věřitel jen může dlužný úrok z prodlení částečně nebo ex post nevybíhat. Toto řešení je velmi přísné, neboť například u bezúročné půjčky vznikne ze zákona nárok na úrok z prodlení se splacením půjčky. Dohoda, jíž by se věřitel úroku z prodlení vzdal, by dle názoru Bejčka byla patrně neplatná s ohledem na § 574 odst. 2 ObčZ. Podle Bejčka při sjednávání půjčky jako bezúročné věřitel vlastně deklaroval, že po dlužníkovi nevyžaduje cenu peněz, a že po něm chce zpět jen jistinu. Dle mého názoru lze souhlasit s tím, že by bylo přinejmenším podivné, kdyby zákonodárce takto

upravoval vůli věřitele a vnucoval by mu cenu jeho peněz ve formě pevné výše úroků z prodlení.

2.7.1. Zákonná výše úroků z prodlení v občanském právu

Pokud jde o výši úroků z prodlení, odkazuje občanský zákoník na prováděcí předpis. Tímto prováděcím předpisem byla ustanovení § 1 a § 10 odst. 1 dnes již zrušené vyhlášky č. 45/1964 Sb., která stanovila výši úroku z prodlení 3 % ročně a výši poplatku z prodlení půl promile denně.

Od 15. července 1994 do 28. dubna 2005 podle § 1 nařízení vlády č. 142/1994 Sb. výše úroků z prodlení činila ročně dvojnásobek diskontní sazby stanovené Českou národní bankou a platné k prvnímu dni prodlení s uspokojením peněžitého nároku. Došlo-li k prodlení před 15. 7. 1994, řídila se výše úroku z prodlení za dobu od 15. 7. 1994 novou právní úpravou.¹²⁵ V případě prodlení za dobu před 15. 7. 1994 činila výše úroků z prodlení 3% ročně a za dobu od 15. 7. 1994 činila 16% podle nové právní úpravy a dále se již neměnila. Došlo-li k prvnímu dni prodlení v době po 15. 7. 1994, stanovila se výše úroků z prodlení pro celou dobu prodlení podle diskontní sazby platné v den počátku prodlení bez ohledu na případné pozdější změny této sazby. Výše úroků z prodlení zjištěná k následujícímu dni poté, co byl dlužník povinen plnit, zůstávala tedy stejná po celou dobu prodlení. I v případě, že věřitel požadoval úroky z prodlení od pozdější doby, než je počátek prodlení dlužníka, byla pro výši úroků rozhodující diskontní sazba platná k prvnímu dni prodlení, a nikoliv k datu, od kterého věřitel úroky z prodlení požadoval. Přehled výše diskontní sazby České národní banky je v příloze I. této rigorózní práce.

Dne 28. 4. 2005 nabylo účinnosti nařízení vlády č. 163/2005 Sb., kterým se mění nařízení vlády č. 142/1994 Sb. o výši úroků a poplatku z prodlení. Podle § 1 tohoto nařízení výše úroků z prodlení odpovídala ročně výši repo sazby stanovené Českou národní bankou, zvýšené o sedm procentních bodů. V každém kalendářním pololetí, v němž trvá prodlení dlužníka, je výše úroků z prodlení závislá na výši repo sazby stanovené Českou Národní bankou a platné pro první den příslušného kalendářního pololetí.¹²⁶ Podle tohoto vládního nařízení tedy neplatila jednotná výše úroků z prodlení

¹²⁵ Ustanovení § 3 vyhlášky č. 142/1994 Sb.

¹²⁶ Tedy k 1. 1. a 1. 7. konkrétního roku.

po celou dobu, po níž je dlužník v prodlení, nýbrž výše úroků se měnila v závislosti na výši repo sazby, stanovené Českou Národní bankou pro první den příslušného pololetí. Nastalo-li prodlení ode dne nabytí účinnosti nařízení vlády č. 163/ 2005 Sb., výše úroků se řídila touto úpravou. Podle úpravy nařízení vlády č. 142/1994 Sb. se řídí výše úroků z prodlení, k němuž došlo před 28. 4. 2005.¹²⁷

S účinností od 1. 7. 2010 počítání úroků z prodlení doznalo další významné změny. Novela nařízení o úrocích z prodlení č. 33/2010 Sb. sice zachovává pravidlo, dle kterého je úrok z prodlení stanoven jako výše repo sazby stanovené Českou národní bankou zvýšené o sedm procentních bodů, nicméně samotná výše úroků se již nepočítá dvakrát do roka, nýbrž je opět jednotná po celou dobu trvání prodlení tedy jako tomu bylo podle nařízení vlády č. 142/1994 Sb.¹²⁸ Navíc je určující výše repo sazby, která byla aktuální k poslednímu dni předcházejícímu kalendářnímu pololetí, ve kterém prodlení začalo. Podle nařízení vlády č. 142/1994 Sb. tomu tedy bylo odlišně, neboť pro výši úroků z prodlení byl určující první den prodlení. Jako příklad lze tedy uvést, že pro prodlení, které začalo 1. ledna je nyní rozhodná výše úroků k 31. prosinci předchozího roku. Zůstává však pravidlo, že pro výběr správného mechanismu počítání úroků z prodlení je rozhodný první den prodlení, nikoliv období trvání prodlení. Ostatně to potvrzuje i stanovisko Nejvyššího soudu ČR, který ve svém rozhodnutí ze dne 5. 4. 2000, sp. zn. 25 Cdo 213/2000¹²⁹ uzavřel: „Pro stanovení výše úroků z prodlení není rozhodující, od kterého data věřitel úroky požaduje, nýbrž den, kdy se dlužník dostal do prodlení.“¹³⁰

Obdobně je tomu např. i v právu francouzském, kde každoročně stanoví výši úroků z prodlení vyhláška (décret) pro daný „civilní“ rok a po celý rok je tedy výše úroku z prodlení jednotná.¹³¹

Důvodem k novelizaci dřívější úpravy úroků z prodlení bylo dle důvodové zprávy k novele zpřesnění transpozice směrnice 2000/35/ES, o postupu proti

¹²⁷ Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M., a kol.: Občanský zákoník. Komentář II. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2009. s. 1396. ISBN 978-80-7400-108-6.

¹²⁸ Uživatel Red: Výpočet úroků z prodlení po novém [online], ze dne 2. 9. 2009, [cit. 26. 7. 2010]. Dostupné z [www: <http://www.elaw.cz/cs/novinky/25-news/99-vypoet-urok-z-prodleni-po-novem.html>](http://www.elaw.cz/cs/novinky/25-news/99-vypoet-urok-z-prodleni-po-novem.html).

¹²⁹ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 5. 4. 2000, sp. zn. 25 Cdo 213/2000. Dostupné také z ASPI: ASPI ID JUD15245CZ.

¹³⁰ Fetter, R., W.: Úroky z prodlení nově od 1. 7. 2010 [online], ze dne 21. 4. 2010 [cit. 17. 8. 2010]. Dostupné z [www: <http://www.ceskenoviny.cz/paragrafy/zpravy/uroky-z-prodleni-nove-od-1-7-2010-433232>](http://www.ceskenoviny.cz/paragrafy/zpravy/uroky-z-prodleni-nove-od-1-7-2010-433232).

¹³¹ Com. 31 mai 1983: Bull civ. IV, n 161.

opožděným platbám v obchodních transakcích, ve které se uvádí, že stav výpočtu úroku z prodlení podle nařízení vlády č. 163/2005 není sice v rozporu s evropským právem, avšak je zbytečně složitý. Zajímavé také je, že původně novela navrhovala, aby se dle nového způsobu výpočtu počítaly i úroky z prodlení, které započalo před nabytím účinnosti této novely.¹³² Tato možnost retroaktivity měla nespíš za cíl celý proces výpočtu úroků z prodlení sjednotit a tím pádem co nejvíce zjednodušit, nicméně byla nakonec jako problematická z novely vypuštěna.

Novelizace způsobu výpočtu výše úroku z prodlení se mi jeví jako logický důsledek harmonizační snahy evropského práva a dle mého názoru je zjednodušení v této oblasti žádoucí. Na druhou stranu se jedná už o čtvrtý mechanismus výpočtu úroků z prodlení podle obchodního zákoníku, který se bude v praxi uplatňovat, což může dle mého názoru na místo zamýšleného zjednodušení přinést spíše řadu obtíží. Právnická obec, jakož i široká neprávnická veřejnost je nucena si osvojit, respektive přivyknout dalšímu novému mechanismu stanovení úroků z prodlení a hlavně realizovat jej v praxi souběžně s dosavadními mechanismy. Je třeba vzít v potaz, že na plnění - zaplacení dlužných částek - není obvykle žalováno bezprostředně poté, co dlužník nesplní svou povinnost řádně a včas - dobrovolně a očitne se v prodlení (to trvá mnohdy i řadu let); že nikoliv nevýznamnou dobu trvá nalézací soudní řízení, z něhož (respektive než z něho) vzejde pravomocné a (exekučně) vykonatelné rozhodnutí ukládající dlužníkovi zaplacení dlužné částky včetně úroků z prodlení; že uplyne další čas, než jsou dlužné částky - včetně úroků z prodlení - vymáhány exekučně; úroky z prodlení jsou proto vyčíslovány obvykle zpětně - často za časově poměrně vzdálené období. Nadále je třeba pečlivě rozlišovat, kdy k prodlení došlo, a věnovat maximální pozornost přechodným opatřením, aby byly úroky počítány správným způsobem. Nutno poznamenat, že dřívější úprava (a z ní vyplývající výpočet) úroků z prodlení je sice poněkud náročnější, ale na druhou stranu se může jevit jako spravedlivější (než úprava úroků z prodlení účinná od 1. 7. 2010), neboť odrážela vývoj a změny ceny peněz v čase. Stanovila se dvakrát ročně (za každé kalendářní pololetí) a odpovídala ročně výši repo sazby stanovené ČNB. Předchozí úprava úroků z prodlení tak lépe reflektuje a respektuje inflační vývoj. Naproti nová úprava úroků z prodlení dle nařízení vlády č. 33/2010 Sb. nikoliv, neboť výše úroků je podlé této nadále jednotná po celou dobu

¹³² Uživatel Red: Výpočet úroků z prodlení po novém [online], ze dne 2. 9. 2009, [cit. 26. 7. 2010]. Dostupné z [www: <http://www.elaw.cz/cs/novinky/25-news/99-vypoet-urok-z-prodleni-po-novem.html>](http://www.elaw.cz/cs/novinky/25-news/99-vypoet-urok-z-prodleni-po-novem.html).

trvání prodlení (navíc bude určující výše repo sazby, která byla aktuální k poslednímu dni předcházejícímu kalendářnímu pololetí, ve kterém prodlení začalo). Stávající (nová) úprava výše úroků z prodlení tedy ve svém důsledku dle mého názoru nerespektuje inflační realitu a po čase by mohla nespravedlivě zvýhodnit věřitele nebo dlužníka. Na druhou stranu lze pozitivně hodnotit nový výpočet úroků z prodlení, který je jednodušší a i soudní výroky v této oblasti budou stručnější a přehlednější. Činit problémy však může i určení rozhodného data (z 1. 7. na 30. 6. běžného roku a z 1. 1. na 31. 12. předcházejícího kalendářního roku) pro použití platné repo sazby ke stanovení úrokové sazby. Jestliže ke změně repo sazby dojde právě 1. 1. nebo 1. 7., pak bude nutno v oněch pomůckách (tabulkách) uvádět pro příslušné kalendářní pololetí dvě rozdílné procentní sazby úroků z prodlení (pro prodlení započatá do 30. 6. 2010 a od 1. 7. 2010), což běžným adresátům orientaci v problematice ještě poněkud znepráhlední (dosud postačuje mít na zřeteli rozdíl, pro která prodlení (ta započatá do 27. 4. 2005) je sazba fixní a pro která prodlení (ta započatá od 28. 4. 2005) se sazba případně mění, přičemž ale vždy postačuje uvést jen jeden údaj - příslušnou výši úrokové sazby v příslušném období (od 1. 7. 2005 zpravidla za kalendářní pololetí).

Zatímco zákonná výše úroku z prodlení se mění v závislosti na repo sazbě (dříve v závislosti na diskontní sazbě) vyhlášené Českou národní bankou, výše poplatku z prodlení je neměnná a v porovnání s úroky z prodlení je v současné době značně vysoká, neboť činí 2,5 promile dlužné částky za každý den prodlení, nejméně však 25 Kč za každý i započatý měsíc prodlení.¹³³

Přílohou č. III této rigorózní práce je grafické znázornění vývoje výše úroků z prodlení od 1. 4. 1964.

2.7.2. Smluvní výše úroků z prodlení v obchodním právu

Úroky z prodlení podle obchodního zákoníku přísluší především ve smluvené výši, když § 369 odst. 1 ObchZ stanoví: „Je-li dlužník v prodlení se splněním peněžitého závazku nebo jeho části a není smluvena sazba úroků z prodlení, je dlužník povinen platit z nezaplacené částky úroky z prodlení určené ve smlouvě, jinak určené předpisy práva občanského.“ Vzhledem k dispozitivnosti tohoto ustanovení lze sjednat

¹³³ Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M., a kol.: Občanský zákoník. Komentář II. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2009. s. 1398. ISBN 978-80-7400-108-6.

smluvní úroky vyšší nebo nižší, než je určeno zákonem. Výši úroku z prodlení u uplatných dodávek zboží nebo služeb ve vztazích mezi podnikateli a vztazích mezi podnikateli a veřejnoprávními korporacemi nebo státními příspěvkovými organizacemi nelze upravit dohodou, která by byla zřejmě zneužívající ve vztahu k věřiteli i s ohledem na konkrétní okolnosti případu, praxi mezi stranami a zásadami poctivého obchodního styku.

Naproti tomu v občanskoprávních vztazích si úroky z prodlení podle převažující části právní nauky nelze dohodnout a jejich výše je pevně stanovena podle zákona. Dřívější občanský zákoník z roku 1950¹³⁴ kladl rovněž důraz na úroky ve smluvené výši, nicméně si strany mohly dohodnout pouze úroky nižší, než stanovil prováděcí právní předpis. Úroky ve vyšší výměře si strany sjednat nemohly.

Stejně jako ostatní právní úkony, rovněž obsah ujednání účastníků o výši úroku z prodlení musí být v souladu s dobrými mravy a se zásadou poctivosti v obchodním styku. Ústavní soud se k otázce dobrých mravů a výši úroků z prodlení vyslovil v nedávném nálezu sp. zn. I. ÚS 523/07 ze dne 7. 5. 2009.¹³⁵ Dle Ústavního soudu je v případě ujednání výše úroků z prodlení modifikována zásada smluvní volnosti a to již samotným účelem a smyslem sankčního a motivačního mechanismu institutu úroků z prodlení. „Použití smluvených úroků je možné a zákonné, jejich výše však nemůže být bezbřehá. Pokud bývá v judikatuře zdůrazňováno, že porušení zásad poctivého obchodního styku při uplatnění nároku na úrok z prodlení je nutno zkoumat ve vazbě na konkrétní okolnosti, na zásadu řádného a včasného plnění závazků a že rozpor právního úkonu s dobrými mravy je třeba posuzovat v každém případě individuálně, s přihlédnutím ke konkrétním okolnostem jednání účastníků v příslušném období a k jejich tehdejšímu postavení, je samozřejmě taková úvaha potud správná, pokud sama výše těchto úroků nemá spíše než motivační charakter právě charakter šikanózní.“ Podle názoru Ústavního soudu je částka, kterou je povinen platit subjekt, jenž se dostane do prodlení, odpovídající úroku 182 % ročně, již očividně za hranicí, kterou lze považovat ve smyslu daného institutu úroku z prodlení za adekvátní. Na tom nic nemění to, že úroky byly sjednány pro prvních 30 dnů prodlení ve výši 0,1 %, a až následně pro delší prodlení byly sjednány úroky ve výši 0,5 %. Smysl úroku z prodlení lze tak podle

¹³⁴ Ustanovení § 255 zákona č. 141/1950 Sb., Občanský zákoník, ze dne 25. 10. 1950.

¹³⁵ Nález Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 523/07 ze dne 7. 5. 2009. Dostupný také z ASPI: ASPI ID JUD151905CZ.

Ústavního soudu nacházet v jeho motivační a sankční funkci, pokud se dlužník ocitne v prodlení se včasným a řádným vrácením peněžitého dluhu.

Co se týče úroku z prodlení sjednaného podle obchodního zákoníku, i zde je třeba respektovat zásadu přiměřenosti. V tomto smyslu se vyslovil i Ústavní soud ve svém nálezu č. j. I. ÚS 728/10, ze dne 1. 7. 2010:¹³⁶ „Jak již bylo uvedeno, smysl úroku z prodlení lze nacházet v jeho motivační a sankční funkci, pokud se dlužník ocitne v prodlení se včasným a řádným vrácením dluhu. I zde je však nutno - podle názoru Ústavního soudu - dbát na zásadu přiměřenosti, jeden ze stěžejních principů ústavního soudnictví, dodržovaný v demokratických právních státech, chápáný nikoliv pouze formálně, ale zejména materiálně (materiální právní stát). Již odedávna, a to i v obchodním styku, platí ve slušné společnosti maxima "každému co jeho jest"; ani zajištění tohoto smluvního nároku však nesmí být nadměrné. Je pochopitelné, že zcela neúměrná výše úroků, a to i úroků z prodlení, může být oprávněně pocíťována dotčeným subjektem jako nespravedlivá, a to i bez ohledu na to, je-li v konkrétním případě pro něj likvidační či nikoliv. To přirozeně musí být konfrontováno i z hlediska objektivního posouzení dané věci.“

Další zásadu, kterou je nutno při sjednávání výše úroku z prodlení podle obchodního zákoníku respektovat je soulad takového ujednání s dobrými mravy, přičemž výše sjednané úrokové sazby není jediným hodnotícím kritériem. Nejvyšší soud ČR ve svém rozsudku č. j. 32 Cdo 1008/2009 ze dne 4. 3. 2010¹³⁷ v tomto směru stanovil: „Skutečnost, zda se ujednání stran o smluvním úroku z prodlení přičí dobrým mravům, nelze posuzovat jen podle výše sjednané úrokové sazby, ale je ji třeba vyhodnotit ve vztahu ke konkrétním okolnostem případu. Je-li závěr soudu o tom, že smluvní ujednání o úroku z prodlení se přičí dobrým mravům, založen pouze na „obecné neakceptovatelnosti“ sjednané denní sazby úroků z prodlení při porovnání s úrokovou mírou zákonného úroku z prodlení v době počátku prodlení žalované, avšak bez přihlídnutí ke konkrétním okolnostem a podmínkám daného případu, pak je toto právní posouzení neúplné a tudíž nesprávné.“ Ujednání výše úroků z prodlení, které je v rozporu s dobrými mravy může být shledáno jako neplatné pouze jako celek. Podle

¹³⁶ Nález Ústavního soudu č. j. I. ÚS 728/10, ze dne 1. 7. 2010. Dostupný také z ASPI: ASPI ID JUD181441CZ.

¹³⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR č. j. 32 Cdo 1008/2009 ze dne 4. 3. 2010. Dostupný také z ASPI: ASPI ID JUD165450CZ.

výše uvedeného rozsudku Nejvyššího soudu ČR neexistuje možnost shledat takový úrok z prodlení neplatným pouze částečně, tedy pouze co do výše, která přesahuje rámec dobrých mravů.

Pro ujednání výše úroků z prodlení podle obchodního zákoníku musí být naplněna obě výše uvedená kritéria - jak přiměřenost výše, tak její soulad s dobrými mravy, což potvrdil i Nejvyšší soud ČR ve svém rozsudku č. j. 23 Cdo 1462/2008 ze dne 25. 1. 2010,¹³⁸ když stanovil, že: „Smluvní strany si sice mohou sjednat úrok z prodlení a způsob jeho výpočtu odchylně od zákonného ustanovení § 369 ObchZ, ale nikoli zcela libovolně. Vždy je třeba posuzovat přiměřenost výše sjednaného úroku z prodlení z hlediska jejího souladu s dobrými mravy.“

2.7.3. Subsidiarita zákonné výše úroků z prodlení v obchodním právu

Před novelou obchodního zákoníku provedenou zákonem č. 370/2000 Sb. ustanovení § 369 odst. 1 ObchZ stanovilo, že „je-li dlužník v prodlení se splněním peněžitého závazku nebo jeho části a není smluvena sazba úroků z prodlení, je dlužník povinen platit z nezaplacené částky úroky z prodlení určené ve smlouvě, jinak o jedno procento vyšší, než činí úroková sazba určená obdobně podle § 502 ObchZ“ tj. obvyklé úroky, požadované za úvěry, které poskytují banky v místě sídla dlužníka v době uzavření smlouvy. Pokud tedy výše úroků z prodlení nebyla sjednána, zákon ukládal použít při jejím určení obdobně úpravu úroků spojených s poskytováním úvěrů bankami. Problém byl v tom, že pokud v průběhu prodlení došlo k podstatné změně úrokové sazby, bylo potřeba vzít tuto změnu v úvahu a výše úroků z prodlení se tak po dobu prodlení mohla měnit. V takovém případě bylo nutno vycházet z průměru úrokových sazeb. Další problémy pak vznikaly vzhledem k nestejně výši úroků poskytovaných různými bankami ve stanoveném místě.¹³⁹

S účinností od 1. 1. 2001 došlo ke zjednodušení úpravy úroků z prodlení a i pro obchodněprávní vztahy se výše úroků z prodlení podpůrně stanovila podle občanskoprávního předpisu, kterým bylo nařízení vlády č. 142/1994 Sb., pokud sazba

¹³⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR č. j. 23 Cdo 1462/2008 ze dne 25. 1. 2010. Dostupný také z ASPI: ASPI ID JUD165133CZ.

¹³⁹ Popelušáková, E. : Smluvní pokuta a úrok z prodlení [online]. Centrum dopravního výzkumu, Brno, ze dne 28. 8. 2002 [cit. 23. 10. 2010]. Dostupné z [www: <http://pravnicka.ihned.cz/c1-11416420-smluvni-pokuta-a-urok-z-prodleni>](http://pravnicka.ihned.cz/c1-11416420-smluvni-pokuta-a-urok-z-prodleni).

úroku z prodlení nebyla smluvna a pokud k prodlení došlo po 1. 1. 2001. Podle uvedeného nařízení výše úroků z prodlení činila ročně dvojnásobek diskontní sazby stanovené Českou národní bankou a platné k prvnímu dni prodlení s plněním peněžitého závazku.¹⁴⁰

V obchodním právu se tedy primárně výše úroků stanoví smluvně. Pouze v případě, že si strany výši úroků z prodlení neujednají, subsidiárně se určí podle předpisů práva občanského.

Pokud jde o relativní obchodní závazkový vztah podle § 262 odst. 4 ObchZ, závisející na povaze účastníků, Nejvyšší soud České republiky ve svém usnesení č. j. 32 Cdo 509/2009 ze dne 24. 2. 2010¹⁴¹ v tomto směru konstatoval, že: „I když jde o tzv. relativní obchodní závazkový vztah, nemůže být výše úroků z prodlení dohodnuta v jiné výši, než stanoví předpisy občanského práva.“ Z toho vyplývá, že jestliže alespoň jedna strana závazkového právního vztahu není podnikatelem, na společné závazky se vždy použijí ustanovení občanského zákoníku.

2.8. Úroky z prodlení v ostatních soukromoprávních předpisech

Některá ustanovení týkající se úroků z prodlení obsahují i jiné soukromoprávní předpisy než občanský a obchodní zákoník.

Specifickou úpravu úroků z prodlení obsahoval i dřívější zákoník práce č. 65/1965 Sb., který ve svém § 256 stanovil, že: „Účastník, který včas a řádně neuspokojí nárok druhého účastníka, je v prodlení. Účastník, jehož peněžitý nárok nebyl včas a řádně uspokojen, může požadovat úroky z prodlení ve výši stanovené pro občanskoprávní vztahy. Jde-li o prodlení s plněním věci, odpovídá účastník, který včas a řádně neplnil, za její ztrátu, poškození nebo zničení, ledaže by k této škodě došlo i jinak. K prodlení nedojde, jestliže druhý účastník včas a řádně nabídnuté plnění nepřijme nebo neposkytne součinnost potřebnou k uspokojení svého nároku. Jde-li o plnění věci, nese nebezpečí její ztráty, zničení nebo poškození.“ Jednalo se tedy o zvláštní úpravu, která ve výši úroků z prodlení odkazovala na dnes již zrušený § 1 odst.

¹⁴⁰ Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M., a kol.: Občanský zákoník. Komentář II. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2009. s. 1395. ISBN 978-80-7400-108-6.

¹⁴¹ Usnesení Nejvyššího soudu ČR č. j. 32 Cdo 509/2009 ze dne 24. 2. 2010. Dostupné také z ASPI: ASPI ID JUD165345CZ.

1 vyhlášky Ministerstva financí a Českého statistického úřadu č. 45/1964 Sb., kterou se prováděla některá ustanovení občanského zákoníku. Výše úroků z prodlení podle této vyhlášky činila tři procenta ročně a byla stejná po celou dobu prodlení. Komentář k tomuto, dle mého názoru problematickému, ustanovení stanovil, že prodlení pro nedostatky plnění či nedostatek součinnosti vznikalo nezávisle na tom, zda bylo zaviněno, anebo způsobeno objektivními okolnostmi, které nemohl ten, kdo je v prodlení, ovlivnit. Při prodlení s peněžitým plněním mohl oprávněný účastník požadovat úroky z prodlení. Nárok na ně mu však ze zákona nevznikal, ale tyto musel výslovně na dlužníkovi požadovat, popřípadě výslovně uplatnit v žalobě.¹⁴² Tato úprava se tedy od obecné občanskoprávní lišila v tom, že se nejednalo o nárok věřitele na zákonné úroky z prodlení, nýbrž šlo pouze o jeho právo, což dle mého názoru popírá samotnou podstatu úroků z prodlení. V současné době platný a účinný zákoník práce č. 262/2006 Sb. již speciální úpravu úroků z prodlení neobsahuje. Občanskoprávní úprava úroků z prodlení se uplatní i pro pracovní právo, neboť ve smyslu § 4 ZPr ustanovení § 326 ZPr výslovně stanoví, že se ustanovení § 517 ObčZ upravující úroky z prodlení pro oblast pracovního právo aplikuje přímo. Jedná se o princip delegace na úpravu občanskoprávní.

Specifický případ prodlení obsahuje zákon č. 118/2000 Sb., o ochraně zaměstnanců při platební neschopnosti zaměstnavatele (dále jen „zákon o ochraně zaměstnanců“). Ten ve svém § 12 odst. 4 stanoví: „Jestliže zaměstnavatel neuhradil úřadu práce finanční prostředky ve lhůtě uvedené v odstavcích 2 a 3 (pozn. do 15 pracovních dnů ode dne, kdy byl úřadem práce písemně vyzván k úhradě finančních částek), je v prodlení. Po marném uplynutí této lhůty je povinen uhradit úroky z prodlení.“ Ustanovení § 13 a 14 zákona o ochraně zaměstnanců stanoví povinnost uhradit úřadu práce vyplacené a odvedené finanční prostředky včetně úroků z prodlení, jestliže byly zaměstnanci přiznány a poskytnuty na základě nesprávného vykázání dlužných mzdových nároků zaměstnavatelem nebo správcem nebo jestliže byly poskytnuty z tohoto důvodu v částce vyšší, než zaměstnanci náležely, nebo jestliže zaměstnanec věděl nebo musel z okolností předpokládat, že jde o částky nesprávně určené nebo omylem vyplacené. Úroky z prodlení se uplatňují ode dne výplaty zaměstnanci.

¹⁴² Jakubka, J., Jindrák, M.: Komentář k zákoníku práce. Komentář ze dne 20. 6. 2003. ASPI ID LIT18423CZ.

Zmínku o úrocích z prodlení obsahuje i občanský soudní řád. Ustanovení § 148 odst. 3 OSŘ týkající se náhrady nákladů státu o úrocích z prodlení stanoví: „U pohledávek státu vzniklých z důvodu práva na náhradu nákladů řízení vůči osobám uvedeným v odstavcích 1 a 2 ve výši státem placených nákladů řízení se úrok z prodlení nevyměřuje.“ Právo státu na náhradu nákladů řízení proti účastníkům řízení (vedlejší účastníkům) podle výsledků řízení a právo státu na náhradu nákladů řízení proti svědkům, fyzickým osobám uvedeným v § 126a OSŘ (statutární orgány právnických osob), znalcům, tlumočnickům nebo osobám, kterým soud uložil při dokazování nějakou povinnost (nahradit státu náklady řízení) která by jinak nebyla vznikla, a jen v případě, jestliže ji zavinili. Tato povinnost má základ v procesním právu, které neumožňuje - na rozdíl od práva hmotného (srov. § 517 odst. 2 ObčZ a § 369 odst. 1 ObchZ) – požadovat úroky z prodlení, i když se osoba povinná poskytnout státu náhradu nákladů řízení ocitne v prodlení. V § 148 odst. 3 OSŘ se proto poněkud nadbytečně výslovně uvádí, že u pohledávek státu na náhradě nákladů řízení proti osobám uvedeným v odstavcích 1 a 2 se úrok z prodlení nevyměřuje.¹⁴³ Dále občanský soudní řád v souvislosti s uspokojením pohledávek podle jejich skupin a pořadí v § 337c odst. 3 OSŘ stanoví: „Úroky, úroky z prodlení nebo poplatek z prodlení za poslední tři roky před rozvrhovým jednáním, jakož i náhrada nákladů řízení se uspokojí v pořadí jistiny. Nestačí- li rozdělovaná podstata, uhradí se před jistinou. Pokud ke krytí jmenovité hodnoty hypotečních zástavních listů slouží jen část pohledávky z hypotečního úvěru, uspokojí se nároky ve větě první poměrně.“ Spolu s pohledávkou se tedy ve stejném pořadí uspokojí úroky, úroky z prodlení nebo poplatek z prodlení, a to za dobu posledních tří let před rozvrhovým jednáním, a náhrada nákladů řízení. V této podobě se uspokojí uvedené příslušenství pohledávky i v případě, že výkon rozhodnutí byl nařízen pouze pro pohledávku oprávněného a že oprávněný posléze přihlásil (další) příslušenství, přiznané mu titulem vydaným po právní moci usnesení o nařízení výkonu rozhodnutí. Jestliže rozdělovaná podstata nepostačí na úhradu jistiny a příslušenství, soud přednostně uhradí při rozvrhu příslušenství. U pohledávek zajištěných zástavním právem se úroky, úroky z prodlení a poplatek z prodlení za dobu delší než tři roky před rozvrhovým jednáním uspokojí ve třetí skupině podle pořadí určeného dnem, kdy soudu

¹⁴³ Drápal, L., Bureš, J. a kol., Občanský soudní řád I., komentář, 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2009, s. 999, 1000.

došel návrh na nařízení výkonu rozhodnutí nebo přihláška.¹⁴⁴ Přednostní úhradu příslušenství v případě, že rozdělovaná podstata nepostačí na úhradu jistiny a příslušenství stanoví též § 338ze odst. 4 OSŘ.

V insolvenčním řízení se podle § 170 zákona č. 182/2006 Sb., insolvenční zákon (dále jen „insolvenční zákon“), neuspokojují žádným ze způsobů řešení úpadku úroky, úroky z prodlení a poplatky z prodlení z pohledávek přihlášených věřitelů, vzniklých před rozhodnutím o úpadku, pokud přirostly až v době po tomto rozhodnutí. Dále se v insolvenčním řízení neuspokojují úroky, úroky z prodlení a poplatky z prodlení z pohledávek věřitelů, které se staly splatné až po rozhodnutí o úpadku a smluvní pokuty, pokud právo na jejich uplatnění vzniklo až po rozhodnutí o úpadku, není-li v insolvenčním zákoně stanoveno jinak. Ustanovení § 171 odst. 1 insolvenčního zákona pak stanoví: „Byl-li sjednán úrok, zajištěná pohledávka se úročí v rozsahu zajištění ode dne následujícího po dni rozhodnutí o způsobu řešení úpadku úrokovou sazbou dohodnutou před tím, než se dlužník dostal do prodlení; to neplatí, jde-li o úrok z prodlení.“ V případě, že je úpadek řešen konkurzem, dochází ke zvýšení přihlášené pohledávky zajištěného věřitele o úroky přirostlé ode dne následujícího po dni rozhodnutí o způsobu řešení úpadku úrokovou sazbou dohodnutou předtím, než se dlužník dostal do prodlení. Tento přístup však neplatí tehdy, jde-li o úrok z prodlení. Bude-li však v rámci konkursu majetková podstata zpeněžena jinak než prodejem podniku jednou smlouvou podle § 290 InsZ , přihlášená pohledávka takto úročena nebude.¹⁴⁵

Ustanovení § 48 zákona č. 125/2008 Sb., o přeměnách obchodních společností (dále jen „zákon o přeměnách“) v souvislosti s úroky z prodlení stanoví: „Má-li oprávněná osoba právo na dorovnání, má nástupnická obchodní společnost nebo družstvo povinnost platit z dlužné částky úroky z prodlení ve výši určené předpisy práva občanského platné ke dni zápisu fúze, rozdělení nebo převodu jmění na společníka do obchodního rejstříku ode dne, v němž byla fúze, rozdělení nebo převod jmění na společníka zapsána do obchodního rejstříku.“ Z tohoto ustanovení vyplývá, že na rozdíl od úpravy v obchodním zákoníku, nelze úroky z prodlení smluvně sjednat, ale jejich

¹⁴⁴ Drápal, L., Bureš, J. a kol., Občanský soudní řád II., komentář, 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2009, s. 2548.

¹⁴⁵ Kotoučová, J., a kol.: Zákon o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon). Komentář, 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010. s. 370. ISBN 978-80-7400-320-2.

výše je stanovena předpisy práva občanského – tedy příslušným nařízením vlády platným ke dni zápisu přeměny do obchodního rejstříku. Zvláštní ustanovení zákona o přeměnách týkající se zrušení společnosti s ručením omezeným s převodem jmění na společníka v § 352 odst. 3 stanoví, že: „Přiměřené vypořádání ostatních společníků zanikající společnosti se úročí ve výši obvyklého úroku vyžadovaného bankami podle smlouvy o úvěru v místě, ve kterém měla zanikající společnost s ručením omezeným své sídlo v době zápisu převodu jmění do obchodního rejstříku, ode dne zápisu převodu jmění do obchodního rejstříku do zaplacení; právo na úroky z prodlení tím není dotčeno.“ Obdobně stanoví i zvláštní ustanovení zákona o přeměnách týkající se zrušení akciové společnosti s převodem jmění na společníka v § 358 odst. 2.

Ustanovení § 12 zákona č. 189/2004 Sb., o kolektivním investování (dále jen „zákon o kolektivním investování“) v souvislosti s odkupováním podílových listů otevřeného podílového fondu stanoví, že: „Podílník nemá právo na úrok z prodlení za dobu pozastavení vydávání nebo odkupování podílových listů otevřeného podílového fondu, ledaže investiční společnost je ke dni pozastavení již v prodlení s vyplacením částky za odkup nebo jestliže Česká národní banka zrušila rozhodnutí o pozastavení vydávání nebo odkupování podílových listů. Investiční společnost uhradí úrok z prodlení ze svého majetku.“ V tomto případě se jedná o specifickou úpravu úroků z prodlení, kdy nárok na úrok z prodlení nevzniká po dobu pozastavení vydávání nebo odkupování podílových listů otevřeného podílového fondu.

2.9. Zákaz úročení příslušenství

V českém právu platí zásada zapovězení anatocismu tj. zákaz braní úroků z úroků, což může v praxi činit problémy. Podle Vymazala¹⁴⁶ může nastat aplikačně nejasná situace v případě, kdy se dlužník dostane do prodlení nejen s plněním základního předmětu plnění (např. jistiny), ale též s plněním nesankčních smluvních úroků (např. ze smlouvy o úvěru). Placení úroků dlužníkem v případě smlouvy o úvěru je totiž přímo jejím pojmovým znakem, tudíž ji není možné uzavřít bezúročně.¹⁴⁷ Obligační vztah vyplývající ze smlouvy o úvěru je bez ohledu na povahu účastníků

¹⁴⁶ Vymazal, L.: K zákazu úročení příslušenství [online], ze dne 25. 11. 2008 [cit. 17. 8. 2010]. Dostupné z [www: <http://pravnihradce.ihned.cz/c1-24216650-k-zakazu-uroceni-prislusenstvi>](http://pravnihradce.ihned.cz/c1-24216650-k-zakazu-uroceni-prislusenstvi).

¹⁴⁷ Ustanovení § 497 obchodního zákoníku stanoví: "Smlouvou o úvěru se zavazuje věřitel, že na požádání dlužníka poskytne v jeho prospěch peněžní prostředky do určité částky, a dlužník se zavazuje poskytnuté peněžní prostředky vrátit a zaplatit úroky".

vztahem obchodněprávním.¹⁴⁸ V této souvislosti vznikla v praxi otázka, zda se u soudu může věřitel úspěšně domoci přiznání úroku z prodlení nejen z jistiny, ale i z částek řádného úroku po jeho splatnosti. Nejvyšší soud ČR se nejprve se ve svém rozhodnutí ze dne 4. 3. 2002, sp. zn.: 33 Odo 47/2002,¹⁴⁹ přiklonil k názoru, že se nesplacené smluvní úroky stávají dluhem a věřitel má právo požadovat po dlužníkovi úrok z prodlení z nezaplacených smluvních úroků. Stěžejní význam má však rozhodnutí velkého senátu obchodního kolegia Nejvyššího soudu ČR ze dne 24. 3. 2004, sp. zn. 35 Odo 101/2002,¹⁵⁰ které ustoupilo od výše uvedeného pojetí. Nejvyšší soud ČR postavil svou argumentaci na rozlišení hlavního a vedlejšího peněžitého závazkového vztahu. „Jestliže kauza směřuje přímo k zaplacení, jedná se o hlavní závazkový vztah. Vedlejším závazkovým vztahem je vztah úrokový, který vzniká pouze, když existuje mezi účastníky vztah hlavní, a proto není možné úroky dále úročit. Úročit lze totiž jen hlavní dluh a nikoliv příslušenství, které samo vzniklo právě úročením hlavního dluhu. Pokud se dlužník dostane do prodlení s plněním úroků, dostává se do prodlení s plněním příslušenství, nikoliv do prodlení s plněním vlastního dluhu.“ Podle Vymazala¹⁵¹ Nejvyšší soud ČR vykládá pojem "peněžitý závazek" v § 369 odst. 1 obchodního zákoníku příliš restriktivně, a to zejména s poukazem na legální definici termínu "příslušenství" obsaženou v § 121 odst. 3 občanského zákoníku a doktrinní rozlišení hlavního a vedlejšího závazku. Podle výkladu Nejvyššího soudu ČR ani občanský, ani obchodní zákoník neznají majetkové sankce pro případ prodlení s placením příslušenství pohledávky. Přestože Nejvyšší soud ČR opírá své názory o popsanou konstrukci, překvapivě nevykládá právo účastníků dohodnout se, že se sjednané úroky stanou součástí jistiny a bude je tak v případě prodlení dlužníka možné úročit úrokem z prodlení. Občanský zákoník ani obchodní zákoník neumožňují věřiteli požadovat po dlužníku příslušenství (úrok z prodlení) pro případ prodlení s placením příslušenství pohledávky; tím však podle Nejvyššího soudu není dotčeno právo účastníků dohodnout se, že smluvené úroky se stanou součástí jistiny. „Dohoda účastníků úvěrové smlouvy,

¹⁴⁸ Viz ustanovení § 261 odst. 3 písm. d) obchodního zákoníku, který uvádí závazkový vztah ze smlouvy o úvěru jako absolutní obchod.

¹⁴⁹ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 4. 3. 2002, sp. zn.: 33 Odo 47/2002. Dostupné také z ASPI: ASPI ID JUD73244CZ.

¹⁵⁰ Rozhodnutí velkého senátu obchodního kolegia Nejvyššího soudu ČR ze dne 24. 3. 2004, sp. zn.: 35 Odo 101/2002. Dostupné také z ASPI: ASPI ID JUD27590CZ.

¹⁵¹ Vymazal, L.: K zákazu úročení příslušenství [online], ze dne 25. 11. 2008 [cit. 17. 8. 2010]. Dostupné z [www: <http://pravnicaradce.ihned.cz/c1-24216650-k-zakazu-uroceni-prislusenstvi>](http://pravnicaradce.ihned.cz/c1-24216650-k-zakazu-uroceni-prislusenstvi).

že příslušenství pohledávky se stane součástí jistiny, se může týkat i úroků z prodlení.“¹⁵² Tímto postupem se dle Vymazala smluvní úrok pouze "technicky" připočítá k jistině, ale na podstatě věci, tedy že se úročí smluvní úrok, respektive příslušenství, se nic nezmění, celý problém se pouze obejde, aby se vyhovělo popsané právní konstrukci. Uvedené "zvyšování jistiny" má nadto různé mimovolné dopady účetní, technické, finanční (vyšší soudní poplatek atd.) a jiné. Dle Vymazala je zapovězení anatocismu z hlediska zaběhnuté obchodní praxe v hrubém rozporu s obchodními zvyklostmi. Podle něj, je povinnost placení smluvního úroku běžnou součástí mnoha typů závazkových vztahů, stejně tak jako dohoda stran o peněžitých sankcích pro případ prodlení s placením závazku (včetně prodlení s plněním smluvních úroků). Nezaplacený smluvní úrok je z jeho pohledu dluhem, závazkem. Podle jeho názoru by v zájmu právní a hospodářské jistoty stačilo místo konstrukce "zvyšování jistiny" přijmout interpretační závěr, že peněžitým závazkem jsou též nesplacené smluvní úroky. Podle Vymazala by to mimo jiné odpovídalo smyslu, který § 369 odst. 1 obchodního zákoníku má - umožnit sankcionovat dlužníka pro případ prodlení s plněním peněžitého závazku. Obavy, aby v tomto případě nedocházelo k řetězení úroků z prodlení, nejsou podle něho na místě. „U úroků z prodlení totiž jejich další úročení nepřichází v úvahu, neboť ony samy (respektive povinnost jejich placení) jsou sekundárním nepříznivým právním následkem neboli odpovědnostní (sankční) povinností. Charakter smluvních úroků je odlišný, jsou primárním dluhem, nikoliv sekundárním následkem porušení povinnosti, proto by neměla chybět ani zákonná možnost hrozby sankce pro případ jejich neplacení.“ Odlišné pojetí než Nejvyšší soud České Republiky zastává dnes již Soudní dvůr Evropské Unie.^{153 154} Též francouzské právo se k této problematice staví opačně a úročení příslušenství tak výslovně připouští.

Podle mého názoru Nejvyšší Soud ČR přistupuje k této problematice až příliš formalisticky a potlačuje tak autonomii vůle smluvních stran obchodního závazkového vztahu. Na druhou stranu je jeho výklad v souladu s pojetím úroku a úroku z prodlení jako příslušenství pohledávky a se zásadou zákazu úročení příslušenství, přestože toto

¹⁵² Viz např. rozsudek Nejvyššího soudu ČR č. j. 29 Cdo 1610/2007 ze dne 31. 5. 2010. Dostupný také z ASPI: ASPI ID JUD167628CZ.

¹⁵³ Dřívější název Evropský soudní dvůr nahradil od účinnosti Lisabonské smlouvy pojem Soudní dvůr Evropské Unie.

¹⁵⁴ Např. Rozhodnutí Evropského soudního dvora ze dne 17. 3. 1998, sp. zn.: C-45/96, ve věci Bayerische Hypotheken- und Wechselbank AG v. Edgar Dietzinger. Dostupné také z <http://curia.europa.eu>.

úročení v podstatě připouští umělým přirůstáním úroků k jistině. Vymazal dle mého názoru správně upozornil na odlišný charakter „běžných“ smluvních úroků a úroků z prodlení, nicméně jeho pohled na úroky jako primární dluh se mi zdá až příliš odvážný a nesprávný. To, že je placení úroku podstatnou náležitostí smlouvy o úvěru podle mě ještě neznamená změnu charakteru úroku jako takového a primárním dluhem dle mého názoru i tak zůstává pouze samotný poskytnutý úvěr (jistina).

2.10. Žalobní návrh a soudní výrok u úroků z prodlení požadovaných a přisuzovaných do budoucna

Současná právní úprava úroků z prodlení provedená novelou č. 33/2010 nečiní při formulaci žalobních návrhů a soudních výroků takové problémy, neboť výše úroků zůstává stejná po celou dobu prodlení.

Předchozí právní úprava úroků z prodlení provedená nařízením vlády č. 163/2005 Sb. však činila (a dodnes činí) problémy z hlediska určitosti žalobního petitu i výroků soudních rozhodnutí. Podle této právní úpravy totiž nebylo zcela jasné, jak formulovat úroky z prodlení požadované a přisuzované do budoucna. Z pravomocných rozhodnutí obecných soudů o těchto věcech bylo zjištěno, že soudy postupují rozdílně. Proto občanskoprávní a obchodněprávní kolegia Nejvyššího soudu ČR č. j. Cpjn 2002/2005 ze dne 19. 4. 2006¹⁵⁵ zaujala v zájmu zajištění jednotného rozhodování soudů následující stanovisko: „Úroky z prodlení, které se stanou splatnými teprve v budoucnu po vyhlášení (vydání) soudního rozhodnutí, jsou svou povahou opětující se dávkou ve smyslu § 154 odst. 2 OSŘ. Úroky z prodlení splatné za dobu do vyhlášení (vydání) rozhodnutí soud přizná ve výroku svého rozhodnutí tak, že buď jejich výši přesně vyčíslí, nebo uvede jejich výši (sazbu) v procentech a dobu, za kterou musí být v této výši zaplacený.¹⁵⁶ Uvedená doba (lhůta) je časovým úsekem, jenž musí být určitě vymezen počátkem i koncem. Úroky z prodlení určované podle ustanovení § 1 nařízení vlády č. 142/1994 Sb., ve znění čl. I nařízení vlády č. 163/2005 Sb., které se stanou splatnými teprve v budoucnu, soud přizná ve výroku svého rozhodnutí tak, že počínaje

¹⁵⁵ Stanovisko občanskoprávního a obchodněprávního kolegia Nejvyššího soudu ČR č. j. Cpjn 2002/2005 ze dne 19. 4. 2006. Dostupné také z www.nsoud.cz.

¹⁵⁶ Viz též usnesení Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 20 Cdo 1719/2006, ze dne 29. 5. 2007. Dostupné také z ASPI: ASPI ID JUD38665CZ.

dnem následujícím po vyhlášení (vydání) rozhodnutí až do zaplacení uloží jejich zaplacení ve výši, která odpovídá v každém jednotlivém kalendářním pololetí trvání prodlení v procentech součtu čísla 7 a repo sazby (limitní sazby pro dvoutýdenní repo operace) vyhlášené ve Věstníku České národní banky ve výši platné vždy k prvnímu dni příslušného kalendářního pololetí.“

Žaloba není v části týkající se úroků z prodlení neúplná, neurčitá nebo nesrozumitelná, je-li z ní patrné, že se žalobce domáhá práva (nároku) na úroky z prodlení, za jaké období mu mají být úroky z prodlení přisouzeny a zda mu mají být úroky z prodlení požadované podle prováděcího předpisu přisouzeny v plné výši nebo jen zčásti, a zda jde (je-li předmětem řízení obchodní závazkový vztah) o úroky sjednané mezi účastníky nebo určené prováděcím předpisem vydaným na základě zmocnění obsaženého v ustanovení § 517 odst. 2 části věty za středníkem ObčZ .

Způsob, jakým bude v budoucnu po vyhlášení (vydání) soudního rozhodnutí výše (sazba) úroků z prodlení v procentech stanovena, soud vyjádří – jak vyplývá z ustanovení § 1 nařízení vlády č. 142/1994 Sb., ve znění čl. I nařízení vlády č. 163/2005 Sb. – tak, že označí v procentech podmínky určení výše (sazby) úroků z prodlení a dobu, za kterou musí být úroky v době počínaje dnem následujícím po vyhlášení (vydání) rozhodnutí zaplacený. Těmto požadavkům odpovídá toto znění výroku rozsudku soudu: „Žalovaný je povinen zaplatit žalobci 100 000 Kč s 9,5% úrokem ročně za dobu od 16. 5. 2005 do 30. 6. 2005, s 8,75% úrokem ročně za dobu od 1. 7. 2005 do 31. 12. 2005, s 9% úrokem ročně za dobu od 1. 1. 2006 do 24. 3. 2006 a za dobu od 25. 3. 2006 do zaplacení s ročním úrokem ve výši, která v každém jednotlivém kalendářním pololetí trvání prodlení odpovídá v procentech součtu čísla 7 a výše limitní sazby pro dvoutýdenní repo operace České národní banky vyhlášené ve Věstníku České národní banky a platné vždy k prvnímu dni příslušného kalendářního pololetí, a na náhradě nákladů řízení 4 000 Kč, vše do tří dnů od právní moci tohoto rozsudku.“¹⁵⁷

S názorem Nejvyššího soudu ČR se však částečně neztotožnil Ústavní soud ČR, který ve svém nedávném nálezu ze dne 30. 8. 2010, sp. zn. I. ÚS 2717/2008¹⁵⁸ vyslovil, že: „Je-li předmětem sporu kromě jistiny i její příslušenství, musí soud při rozhodování

¹⁵⁷Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M., a kol.: Občanský zákoník. Komentář II. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2009. s. 670. ISBN 978-80-7400-108-6.

¹⁵⁸Nález Ústavního soudu ze dne 30. 8. 2010, sp. zn. I. ÚS 2717/2008. Dostupný také z ASPI: ASPI ID JUD184503CZ.

o náhradě nákladů řízení přihlédnout nejen k míře, v níž soud žalobě vyhověl co do jistiny, ale i k tomu, zda žalobci přiznal i právo na zaplacení příslušenství (například úroku z prodlení).“ Dále se Ústavní soud ČR přiklonil k závěru, že soud příslušenství vyčíslí k okamžiku svého rozhodování. Dle Ústavního soudu ČR je totiž třeba vyjít z § 154 odst. 1 OSŘ, podle něhož soud při svém rozhodování vychází ze stavu, který existuje k okamžiku vyhlášení jeho rozhodnutí.

Dle mého názoru však tento názor Ústavního soudu není zcela správný, když opominul existenci druhého odstavce ustanovení § 154 OSŘ, podle kterého lze úroky z prodlení požadovat za opětvující se dávky, které se stanou splatnými teprve v budoucnu. Z tohoto důvodu se domnívám, že je ke dni vyhlášení rozhodnutí soudu nelze jednoznačně vyčíslit.

V závěru této pasáže je nutné zdůraznit, že soudní rozhodnutí týkající se úroků z prodlení z dlužné jistiny, jejíž splatnost nastala ještě před vyhlášením rozsudku soudu, má deklaratorní povahu. Jedná se tedy o tutéž pohledávku (závazek) akcesorické povahy, jejíž výše je na základě trvajících prodlení dlužníka a určité právní skutečnosti proměnná („jedna pohledávka s pohyblivou výší v průběhu jejího trvání“). Pro určitost a srozumitelnost výroku soudu, jakož i petitů žalob, postačuje zpravidla uvedení prvních dvou kalendářních pololetí, v nichž je žalovaný s prodlením s peněžitým dluhem, které většinou přesahuje datum vyhlášení rozhodnutí soudu.¹⁵⁹

2.11. Úroky z prodlení *de lege ferendae*

Problematikou úroků z prodlení se zabývá vládní návrh nového občanského zákoníku v § 1815 - 1818. Návrh právní úpravy prodlení vychází z pojetí v dosud platném obchodním zákoníku, a co do myšlenkového základu ji přejímá.¹⁶⁰ Ustanovení § 1815 Návrhu stanoví: „Výši úroku z prodlení stanoví vláda nařízením; neujednají-li strany výši úroku z prodlení, považuje se za ujednanou výše takto stanovená.“ Z toho vyplývá, že na rozdíl od současné občanskoprávní úpravy, výše úroků z prodlení bude primárně stanovena dohodou stran, jako je tomu již dnes v úpravě obchodněprávní a

¹⁵⁹ Chalupa, L.: Právní povaha příslušenství pohledávky. Bulletin advokacie 1210-6348 Roč., č. 9 (2006), s. 34-35.

¹⁶⁰ Důvodová zpráva k vládnímu návrhu občanského zákoníku [online], [cit. 17. 1. 2011], Dostupné z [www: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/cz/uvodni-stranka.html>](http://obcanskyzakonik.justice.cz/cz/uvodni-stranka.html).

dojde tak ke sjednocení občanskoprávní a obchodněprávní úpravy.

Ustanovení § 1817 Návrhu pak nově stanoví podmínky prohlášení neúčinnosti ujednání o úroku z prodlení soudem: „Věřitel má právo dovolat se neúčinnosti ujednání o úroku z prodlení, které se odchyluje od zákona tak, že se zřetelem ke všem okolnostem a podmínkám případu zhoršuje jeho postavení, aniž je pro takovou odchylku spravedlivý důvod. Prohlásí-li soud ujednání za neúčinné, použijí se namísto něho ustanovení zákona, ledaže soud rozhodne v zájmu spravedlivého řešení jinak.“ Toto ustanovení je v návrhu občanského zákoníku novinkou a má dle mého názoru chránit věřitele zejména před „lichvářskými“ úroky či před jiným ujednáním, které zhoršuje jeho postavení vůči dlužníkovi. Problematickým se však v tomto případě může jevit jistý zásah soudu do již uzavřeného právního vztahu, což může mít negativní dopad na právní jistotu smluvních stran a celého vztahu jako takového. Odstavec druhý pak zakládá právo dovolat se neúčinnosti obchodních podmínek v rozsahu odporujícím prvnímu odstavci i právnické osobě založené k ochraně zájmů malých a středních podnikatelů.

Ustanovení § 1818 pojednává o ujednání stran ohledně placení úroku z prodlení ve splátkách: „Dojde-li k dohodě, že dluh již splatný bude plněn ve splátkách, a chce-li věřitel, aby dlužník ve splátkách platil i úroky z prodlení, musí to být výslovně dohodnuto.“ Z tohoto ustanovení tedy vyplývá, že způsob placení úroků z prodlení automaticky nesdílí způsob splacení „hlavního“ dluhu, nýbrž plnění úroku z prodlení ve splátkách musí být samostatně výslovně sjednáno. V této souvislosti mě napadá, zda toto ustanovení nemodifikuje zásadu, že právní úkony týkající se věci hlavní se zásadně týkají i jejího příslušenství. Na druhou stranu i příslušenství je samostatnou věcí v právním smyslu a lze tedy ohledně něj činit i samostatné právní úkony.¹⁶¹

Dále je posun oproti současné úpravě především v konstrukci návrhu formulujícího obecný důvod, podle něhož i prodlení věřitele opravňuje dlužníka k odstoupení od smlouvy.

¹⁶¹ Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J. a kol.: Občanské právo hmotné I. 4. vydání. Praha: ASPI Publishing, 2005. s. 280. ISBN 80-7357-127-7.

3. Porovnání smluvní pokuty a úroků z prodlení v soukromém právu

První dvě kapitoly této rigorózní práce vymezily základní modely smluvní pokuty a úroků v prodlení v kontextu soukromého práva. S ohledem na okolnost, že většina ustanovení o smluvní pokutě je dispozitivní a strany se tak mohou od těchto základních konstrukcí odchýlit, často není na první pohled zřejmé, který druh sankce si strany vlastně ujednaly a zda se smluvní strany ujednáním smluvní pokuty tak trochu nepokoušejí obejít kogentní ustanovení zákona upravující úroky z prodlení. V momentě, kdy smluvní strany, ať už úmyslně či nevědomky, používají nepřesná zákonná označení obou institutů, dochází k celé řadě nejasností a problémů s tímto spojených. Určení toho, zda se jedná o smluvní pokutu či o úrok z prodlení je klíčové zejména v případě neshody smluvních stran, což může mít dalekosáhlé důsledky.

Občanský zákoník, ani jiný soukromoprávní předpis se nezabývá otázkou případného souběhu smluvní pokuty a úroku z prodlení. Řešení přípustnosti souběhu obou těchto institutů a dalších případných problémů, které mohou v souvislosti se smluvní pokutou a úroky z prodlení nastat je tak ponecháno na právní praxi a zejména pak na soudní judikatuře.

Tato část rigorózní práce vychází zejména z poznatků získaných v první a druhé kapitole, přičemž akcentuje na komparativní metodu právní argumentace a snaží se porovnat problematické aspekty obou institutů a to jak jednotlivě, tak v jejich souvislosti, upozornit na rozdíly i na některé shodné rysy smluvní pokuty a úroků z prodlení a nastínit tak případná řešení této problematiky.

3.1. Způsob vzniku

Na rozdíl od smluvní pokuty, s prodlením dlužníka vzniká nárok na úrok z prodlení přímo ze zákona, tedy aniž by si to strany ujednaly. Občanské právo stranám závazku nedovoluje dohodnout si výši úroku z prodlení – ta je pevně určena prováděcím právním předpisem. Naopak v obchodněprávních vztazích si smluvní strany mohou dohodnout výši úroků z prodlení, a to buď vyšší nebo nižší než stanoví prováděcí předpis. Úrok z prodlení představuje zákonnou sankci pro případ prodlení dlužníka s placením peněžitého plnění. Tato povinnost dlužníka nastává ode dne, kdy porušil svůj závazek k peněžitému plnění, to znamená ode dne, kdy nezaplatil dohodnutou finanční částku, ač se k tomu zavázal, a trvá do dne skutečného splnění případně do zániku závazku jiným způsobem.¹⁶² Právo na úrok z prodlení vzniká tedy věřiteli automaticky ze zákona již tím, že dlužník v době splatnosti neuhradí příslušnou peněžní částku. V této souvislosti Krajský obchodní soud Ostrava ve svém rozhodnutí ze dne 24. 10. 1994, sp. zn.: 12 Cm 287/1993¹⁶³ rovněž stanovil, že předpokladem uplatnění nároku na zaplacení úroku z prodlení (podle § 369 odst. 1 ObchZ) není vyúčtování tohoto úroku, neboť nárok na úrok z prodlení vzniká ze zákona v důsledku prodlení se splněním peněžitého závazku, vyplývajícího z uzavřené smlouvy. V této souvislosti bych ještě poznamenala, že přestože se jedná o zákonnou sankci, občanský ani obchodní zákoník nestanoví věřiteli povinnost tento úrok požadovat a vymáhat. Jestliže ale věřitel tohoto svého práva využije a úrok z prodlení vyžaduje, je dlužník povinen tyto úroky z prodlení uhradit.¹⁶⁴

Naproti tomu je smluvní pokuta jedním ze zajišťovacích prostředků splnění závazku, jehož aplikaci si musejí smluvní strany výslovně písemně ve smlouvě ujednat (od toho název „smluvní“ pokuta). Právo na smluvní pokutu je tudíž vždy podmíněno předchozí písemnou dohodou věřitele s dlužníkem. Bez této dohody právo na smluvní pokutu věřiteli nevznikne. Samotný nárok na smluvní pokutu pak vzniká okamžikem porušení ujednané povinnosti, ať už peněžité nebo nepeněžité. K tomuto se vyslovil

¹⁶² Richter, J.: Úrok z prodlení. Daňová a hospodářská kartotéka, č. 2/1994 ze dne 31. 1. 1994.

¹⁶³ Rozhodnutí Krajského obchodního soudu Ostrava ze dne 24. 10. 1994, sp. zn.: 12 Cm 287/1993. Dostupné také z ASPI: ASPI ID JUD13214CZ.

¹⁶⁴ Součková, I.: Výklad ke zdaňování úroků, Daňová a hospodářská kartotéka č. 12/1996, ze dne 25. 6. 1996, s. 157-162.

Nejvyšší soud ČR ve svém rozsudku sp. zn. 28 Cdo 2466/2009, ze dne 9. 9. 2009:¹⁶⁵ „Povinnost zaplatit smluvní pokutu vzniká hned tehdy, kdy jsou splněny dohodnuté předpoklady pro vznik práva na pokutu. Je tudíž věcí autonomie vůle smluvních stran ujednání o povinnosti zaplatit smluvní pokutu pro případ porušení smluvní nebo zákonné povinnosti. Smluvní pokutou zajištěná povinnost musí být smluvními stranami dostatečně vymezena.“ Pro vznik smluvní pokuty musí být tato nejen (platně a písemně) ujednána v přiměřené výši, ale rovněž povinnost, jejíž plnění zajišťuje, musí být formulována dostatečně určitě a srozumitelně. V případě, že byl vznik povinnosti zaplatit smluvní pokutu podle smlouvy kumulativně vázán jak na porušení smluvní povinnosti jedné ze smluvních stran, tak na následné odstoupení od smlouvy druhou smluvní stranou, Nejvyšší soud ČR došel ve svém rozsudku sp. zn. 33 Cdo 3362/2008, ze dne 23. 9. 2010¹⁶⁶ k závěru, že nárok na smluvní pokutu v takovém případě nevznikl, neboť měl (a mohl) vzniknout až po zániku závazku v důsledku odstoupení od smlouvy, přičemž odstoupení od smlouvy má podle § 48 odst. 2 ObčZ ten následek, že se smlouva od počátku ruší a zanikají z ní vyplývající práva a povinnosti.

3.2. Právní povaha a účel

Smluvní pokuta je závazkem zajišťovacím, jehož účelem je zabezpečit včasné a řádné splnění dlužníkovi povinnosti a tím posiluje postavení věřitele a představuje sankci pro toho, kdo tuto povinnost porušil.¹⁶⁷ Posílení věřitele lze pak spatřovat v tom, že ujednání o smluvní pokutě poskytuje věřiteli další práva, které nevyplývají z hlavního závazkového vztahu mezi věřitelem a dlužníkem, nýbrž právě z vedlejšího ujednání o smluvní pokutě. Zajišťovací závazek je v akcesorickém vztahu k hlavnímu závazku, z čehož vyplývá, že pakliže není platně sjednán hlavní závazek, nemůže existovat závazek zajišťovací.¹⁶⁸ Předpokladem je tedy existence dvou právních vztahů: vztahu hlavního jako určujícího a vztahu vedlejšího, kterým je právě ujednání o smluvní

¹⁶⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 28 Cdo 2466/2009, ze dne 9. 9. 2009. Dostupný také z ASPI: ASPI ID JUD155746CZ.

¹⁶⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 33 Cdo 3362/2008, ze dne 23. 9. 2010. Dostupný také z ASPI: ASPI ID JUD185917CZ.

¹⁶⁷ Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J. a kol.: Občanské právo hmotné I. 4. vydání. Praha: ASPI Publishing, 2005. s. 133. ISBN 80-7357-127-7.

¹⁶⁸ Jehlička, O., Švestka, J., Škárková, M. a kol.: Občanský zákoník. Komentář. 6. vydání. Praha: C. H. Beck, 2001, s. 819.

pokutě, a který sleduje osud vztahu hlavního. Ujednání o smluvní pokutě, stejně jako ostatní zajišťovací prostředky tak nemůže existovat samostatně. Na charakteru nesamostatného (akcesorického) vztahu nic nemění ani skutečnost, že smluvní pokutu je možno sjednat už při uzavření zajišťovaného vztahu, nebo až dodatečně, eventuálně i pro případ budoucího uzavření smlouvy. Na druhou stranu si je třeba uvědomit, že se jedná o samostatný majetkový nárok oprávněného, který je i samostatně vymahatelný.¹⁶⁹

Naproti tomu úrok z prodlení je ve smyslu § 121 odst. 3 ObčZ příslušenstvím pohledávky. Zákon přesně vymezuje, co takovým příslušenstvím pohledávky je, zatímco určení, co bude příslušenstvím věci, závisí na vůli vlastníka příslušenství a věci hlavní. Příslušenstvím pohledávky jsou úroky, úroky z prodlení, poplatek z prodlení a náklady spojené s uplatněním pohledávky. Blíže k pojetí úroků z prodlení jako příslušenství pohledávky viz kapitola 2. 4. této rigorózní práce. Vymezení úroků z prodlení jako příslušenství pohledávky má celou řadu dopadů v praxi, jež jsou dále vymezeny v následujících kapitolách. Touto problematikou se zabýval i Nejvyšší soud České republiky ve svém usnesení ze dne 15. 2. 2006, sp. zn.: 32 Odo 22/2005,¹⁷⁰ ve kterém zdůraznil, že smluvní pokuta netvoří příslušenství pohledávky. „Jde o samostatný zajišťovací institut, který na rozdíl od úroků z prodlení vznikajícího jako nepříznivý právní důsledek při prodlení, si smluvní strany musí včetně jeho výše písemně sjednat.“ V této souvislosti dále stanovil, že příslušenství pohledávky nemusí být sice v návrhu na zahájení řízení přesně vyčísleno, ale musí být v návrhu uveden druh příslušenství, které žalobce podle § 121 odst. 3 ObčZ, požaduje, způsob, jímž lze určit jeho výši a den, od kterého má být soudem toto příslušenství přiznáno. „V dané věci tudíž žalobkyně pochybila, když ve svém petitu uvedla pouze, že požaduje zaplacení určité částky „s příslušenstvím“, blíže však druh příslušenství nespecifikovala, což bylo jedním z důvodů odmítnutí odvolání soudem druhého stupně.“

K odlišnostem právní povahy smluvní pokuty a úroků z prodlení se vyjádřil Nejvyšší soud České republiky např. i ve svém rozsudku č. j. 33 Cdo 689/2008, ze dne

¹⁶⁹ Bejček, J.: Právní úprava a interpretační problémy smluvních pokut a úroků z prodlení. Časopis pro právní vědu a praxi, č. 1/1995, s. 31.

¹⁷⁰ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 15. 2. 2006, sp. zn.: 32 Odo 22/2005. Dostupné také z ASPI: ASPI ID JUD95290CZ.

31. 3. 2010,¹⁷¹ ve kterém zdůraznil, že: „Na rozdíl od smluvní pokuty, která je samostatným zajišťovacím institutem, je úrok z prodlení jako příslušenství pohledávky důsledkem změny závazkového právního vztahu nastalého prodlením dlužníka.“

3.3. Charakter plnění

Smluvní pokuta mívá nejčastěji podobu jednorázové peněžité sankce, což potvrdil i Nejvyšší soud ČR ve svém rozhodnutí ze dne 25. 7. 2007, sp. zn.: 32 Odo 612/2005:¹⁷² „Smluvní pokuta je zpravidla určena pevnou částkou, i bez závislosti na plynutí času (tedy jednorázově), a obvykle tudíž nebývá opěťujícím se plněním.“ To může mít význam, pokud strany sjednají sazbu smluvní pokuty, nespecifikují ale období, k němuž se má vztahovat. V případě, k němuž se váže citované rozhodnutí, se např. účastníci dohodli, že při prodlení s úhradou ceny objednatel uhradí 0,1 % dlužné částky. Dlužník namítal neurčitost ujednání, z něhož neplynulo, zda se má stanovená sazba hradit za den, týden, měsíc či rok prodlení. Odvolací soud ani Nejvyšší soud ČR v tom důvod neurčitosti nespatořovaly. Shodly se na tom, že (vzhledem k tomu, že strany sjednaly smluvní pokutu) smluvená částka náleží věřiteli jednorázově.¹⁷³

Na druhou stranu smluvní pokuta může mít na rozdíl od úroků z prodlení též naturální povahu plnění. Návrh nového občanského zákoníku pro odstranění pochybností výslovně stanoví, že smluvní pokuta může být ujednána i v jiném plnění než peněžitém. Toto ustanovení se mi však v souladu se zásadou smluvní volnosti v soukromém právu a se současnou konstrukcí smluvní pokuty jeví jako nadbytečné. Přestože právní předpisy hovoří o „placení“ smluvní pokuty, není ani podle Bejčka vyloučeno, aby si strany sjednaly smluvní pokutu ve formě naturálního plnění (např. něco dát, učinit, strpět). Takové ujednání stran není dle Bejčka příliš vhodné zejména v obchodněprávních vztazích, a to pro obtížnost jejich převedení na peněžité ekvivalent.¹⁷⁴ S tímto názorem se nelze než ztotožnit, nicméně zvláště ve vztazích občanskoprávních si lze naturální podobu plnění z titulu smluvní pokuty představit poměrně snadno, aniž by to bylo na újmu úspěšné realizaci smluvního vztahu.

¹⁷¹ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR č. j. 33 Cdo 689/2008, ze dne 31. 3. 2010. Dostupný také z ASPI: ASPI ID JUD166365CZ.

¹⁷² Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 25. 7. 2007, sp. zn.: 32 Odo 612/2005. Dostupné také z ASPI: ASPI ID JUD100789CZ.

¹⁷³ Čech, P.: Smluvní pokuta versus úroky z prodlení. Právní rádce 1210-4817 Roč. 16, č. 4 (2008), s. 21-30.

¹⁷⁴ Bejček, J.: Skrytá úskalí smluvní pokuty, časopis Ekonom č. 30/1993, ze dne 22. 7. 1993.

Úrok z prodlení má naproti tomu vždy povahu opakujícího se výhradně peněžitého plnění, jak dokládá stanovisko občanskoprávního kolegia a obchodního kolegia Nejvyššího soudu ČR ze dne 19. 4. 2006, sp. zn.: Cpjn 202/2005.¹⁷⁵

Smluvní strany si ovšem mohou sjednat smluvní pokutu i v procentech za každý den prodlení např. formulací typu „v případě prodlení dlužník zaplatí věřiteli smluvní pokutu ve výši půl procenta z dlužného plnění denně“, tedy jako opakující se peněžité plnění obdobně jako úroky z prodlení, což bývá dle Čecha časté zejména v obchodněprávní praxi.¹⁷⁶ V tomto směru Nejvyšší soud České republiky ve svém rozsudku č. j. 33 Cdo 689/2008, ze dne 31. 3. 2010¹⁷⁷ stanovil: „Ujednání, které výši smluvní pokuty činí závislou též na době, po kterou trvá porušení smluvní povinnosti (např. procentní částkou za každý měsíc prodlení), není neplatné.“

Takové ujednání smluvní pokuty pak může podle mého názoru v praxi činit problémy, zejména pokud strany neuvedou přesné zákonné označení sankce a není pak zcela jasné, zda si ujednaly smluvní pokutu nebo si smluvily výši úroků z prodlení podle obchodního zákoníku. Sjednání výše smluvní pokuty či způsobu jejího určení je tedy čistě věcí dohody účastníků a lze si ji tudíž sjednat stejným způsobem jako v případě úroků z prodlení.¹⁷⁸

3.4. Povaha zajišťovaného závazku

Úrok z prodlení přichází v úvahu výhradě při prodlení s plněním peněžitého závazku.¹⁷⁹ Jako peněžitý závazek si lze představit nejčastěji dlužnou částku, nebo například i náhradu škody. Je třeba však vzít na vědomí, že z nezaplacené a uplatněné peněžité smluvní pokuty rovněž podpůrně vzniká (není-li jiné dohody stran) nárok na úroky z prodlení s placením peněžité pohledávky. Úrok z prodlení je dle nauky trestem za to, že si jedna strana bez svolení partnera čerpá na jeho úkor vynucený úvěr, proto vzniká věřiteli nárok na tento úrok podpůrně ze zákona a dá se použít jen při prodlení

¹⁷⁵ Stanovisko občanskoprávního kolegia a obchodního kolegia Nejvyššího soudu ČR ze dne 19. 4. 2006, sp. zn.: Cpjn 202/2005. Dostupné také z ASPI: ASPI ID JUD26710CZ.

¹⁷⁶ Čech, P.: Smluvní pokuta versus úroky z prodlení. Právní rádce 1210-4817 Roč. 16, č. 4 (2008), s. 21-30.

¹⁷⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR č. j. 33 Cdo 689/2008, ze dne 31. 3. 2010. Dostupné také z ASPI: ASPI ID JUD166365CZ.

¹⁷⁸ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 26. 5. 1999, sp. zn.: 29 Cdo 969/ 1999 nebo rozhodnutí Krajského soudu Ostrava ze dne 3. 2. 1994, sp. zn.: 15 Co 481/ 1993. Dostupné také z www.nsoud.cz.

¹⁷⁹ Ustanovení § 517 odst. 2 ObčZ, § 369 odst. 1 ObchZ.

dlužníka s placením peněžité pohledávky.¹⁸⁰

Smluvní pokutu si strany naopak musejí sjednat a může se týkat porušení jakékoliv právní, smluvní nebo zákonné, povinnosti. Smluvní pokuta se tedy může aplikovat jak při prodlení s plněním závazku peněžitého, tak i nepeněžitého. Toto pojetí potvrzuje i judikatura Nejvyššího soudu ČR např. ve svém rozhodnutí ze dne 24. 3. 1999, sp. zn.: 25 Cdo 119/99,¹⁸¹ které podotklo, že ujednání o smluvní pokutě zajišťující závazek k nepeněžitému plnění, které její výši činí závislou na době, po kterou trvá porušení smluvní povinnosti, není neurčité. Jako příklad lze uvést sjednání smluvní pokuty pro případ pozdního zhotovení díla.¹⁸² Na druhou stranu zákon nevylučuje sjednání smluvní pokuty za prodlení s placením peněžitého závazku,¹⁸³ což potvrzuje i Nejvyšší soud ČR např. ve svém rozsudku č. j. 33 Cdo 689/2008, ze dne 31. 3. 2010,¹⁸⁴ když konstatoval, že: „Ustanovení § 544 a § 545 ObčZ nevylučují možnost sjednání smluvní pokuty za prodlení s placením peněžitého závazku.“

V této souvislosti mě ještě napadá otázka zajištění zaplacení smluvní pokuty (či případně úroků z prodlení) ujednáním další smluvní pokuty. Dle mého názoru je však i takové ujednání možné, neboť sjednáním smluvní pokuty lze zajistit porušení v podstatě jakékoliv povinnosti. Tento názor také opírám o zásadu autonomie vůle účastníků a o zásadu soukromého práva, že je dovoleno vše, co není zákonem zakázáno. V tomto ohledu by však mohl v úvahu přicházet případný rozpor takového ujednání s dobrými mravy a potažmo neplatnost takového ujednání.

¹⁸⁰ Bejček, J.: Skrytá úskalí smluvní pokuty, časopis Ekonom č. 30/1993, ze dne 22. 7. 1993.

¹⁸¹ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 24. 3. 1999, sp. zn.: 25 Cdo 119/99. Dostupné také z ASPI: ASPI ID JUD14313CZ.

¹⁸² Ve smyslu ustanovení § 366 ObčZ.

¹⁸³ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 26. 1. 1999, sp. zn. 29 Cdo 2495/98. Dostupné také z ASPI: ASPI ID JUD14199CZ.

¹⁸⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR č. j. 33 Cdo 689/2008, ze dne 31. 3. 2010. Dostupné také z ASPI: ASPI ID JUD166365CZ.

3.5. Promlčení

Otázka promlčení smluvní pokuty a zejména pak úroků z prodlení není dosud v literatuře dostatečně vyjasněna, přestože se jedná o problematiku, která je velice významná pro každodenní právní praxi. Jako klíčová se zde jeví zejména otázka, zda se nárok na smluvní pokutu promlčuje samostatně či se závazkem, ke kterému se vztahuje, jakož i stanovení počátku plynutí promlčecí doby a otázka, kdy uplyne promlčecí doba u úroku z prodlení. Pro odpovědi na tyto a další související otázky je třeba se opět obracet na judikaturu, která snad umožní zaujmout jednoznačnější stanovisko k této problematice.

Promlčení představuje obecný právní institut, který upravuje jak občanský, tak obchodní zákoník. Právní následky promlčení určitého práva nastávají, jestliže toto právo není vykonáno před uplynutím promlčecí doby. Obecná promlčecí doba činí podle občanského zákoníku tři roky a podle obchodního zákoníku čtyři roky. Následkem promlčení není zánik promlčeného práva jako takového, nýbrž oslabení nároku domoci se jeho plnění soudní cestou.¹⁸⁵ Dojde-li totiž při soudním vymáhání práva k uplatnění námitky promlčení, soud k námitce promlčení přihlédne a dané právo nepřizná. Jelikož však promlčené právo nezaniklo a trvá dále,¹⁸⁶ nic nebrání dlužníkovi v dobrovolném plnění. Obchodní zákoník v tomto ohledu dokonce výslovně stanoví, že jestliže dlužník splnil svůj závazek po uplynutí promlčecí doby, není oprávněn požadovat vrácení toho co plnil, i když nevěděl v době plnění, že promlčecí doba již uplynula.¹⁸⁷ Občanský zákoník je v tomto směru mírnější, když je smluvní pokuta založena na principu subjektivním. Na rozdíl od občanského zákoníku, pro všechny případy obchodněprávních vztahů je zároveň stanoven limit ve formě desetileté promlčení doby počítané ode dne, kdy promlčecí doba začala poprvé běžet. Je třeba říci, že existující rozdíly mezi úpravou občanskoprávní a obchodněprávní ztěžuje přehlednost soukromoprávního řádu jako celku. Podle § 101 ObčZ promlčecí doba běží ode dne, kdy právo mohlo být (objektivně posuzováno) vykonáno poprvé. Tímto dnem je zásadně den, kdy právo bylo možno odůvodněně vykonat podáním žaloby u soudu,

¹⁸⁵ Od promlčení je třeba odlišit prekluzi, při které dochází k zániku práva.

¹⁸⁶ V podobě tzv. naturální obligace.

¹⁸⁷ Ustanovení § 389 ObchZ.

kdy se právo stalo nárokem. Právo na zaplacení smluvní pokuty přiznané pravomocným rozhodnutím soudu se však ve smyslu § 110 odst. 1 věty první ObčZ promlčuje za deset let ode dne, kdy mělo být podle tohoto rozhodnutí plněno. V tomto smyslu judikoval i Nejvyšší soud ČR ve svém usnesení ze dne 19. 10. 2009 sp. zn. 20 Cdo 5308/2007:¹⁸⁸ „Protože smluvní pokuta není - na rozdíl od úroků z prodlení - ani příslušenstvím pohledávky (jedná se o samostatný nárok) ani opětující se dávkou, je třeba promlčení práva na zaplacení smluvní pokuty přiznaného pravomocným rozhodnutím soudu, posuzovat podle § 110 odst. 1 věta první ObčZ a nikoliv podle § 110 odst. 3 ObčZ“

Otázka promlčení fixní smluvní pokuty, tedy smluvní pokuty sjednané pevnou částkou, v praxi přílišné problémy nečiní. Jak potvrzuje rozsudek Nejvyššího soudu České Republiky ze dne 29. 10. 2002, sp. zn.: 29 Odo 847/2001,¹⁸⁹ právo na zaplacení fixní smluvní pokuty vzniká okamžikem porušení primárního závazku. K jejímu promlčení dojde uplynutím příslušné promlčecí doby počítané od prvního dne porušení hlavního závazku, ke kterému se smluvní pokuta vztahovala a nikoliv tedy až dnem splatnosti smluvní pokuty.¹⁹⁰ V této souvislosti jak odvolací, tak i dovolací soud nejprve řešily otázku počátku běhu promlčecí doby. Nejvyšší soud ČR souvislosti s ujednáním smluvní pokuty podle obchodního zákoníku konstatoval: „Jde-li o práva ze závazků sekundárních (tedy o práva vzniklá z porušení povinností, jež jsou obsahem primárního závazku), řídí se počátek běhu promlčecí doby podle § 393 odst. 1 ObchZ.¹⁹¹“ Nejvyšší soud ČR tímto konstatoval, že právo na zaplacení smluvní pokuty sjednané podle obchodního zákoníku je právem vzniklým z porušení povinnosti, kterou zajišťuje, a je třeba aplikovat speciální ustanovení § 393 odst. 1 ObchZ, který počátek běhu promlčecí doby spojuje se dnem, kdy byla povinnost porušena. Je nepochybné, že povinnost splnit závazek řádně a včas¹⁹² je porušena již okamžikem marného uplynutí doby jeho splatnosti, přičemž za den, kdy byla povinnost nejdříve porušena, je třeba považovat první den prodlení dlužníka.“

¹⁸⁸ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 19. 10. 2009 sp. zn. 20 Cdo 5308/2007. Dostupné také z ASPI: ASPI ID: JUD158515CZ.

¹⁸⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu České Republiky ze dne 29. 10. 2002, sp. zn.: 29 Odo 847/2001. Dostupný také z ASPI: ASPI ID: JUD23255CZ.

¹⁹⁰ Sedláček, T.: Promlčení smluvní pokuty a úroků z prodlení [online], ze dne 30. 5. 2006 [cit. 9. 7. 2010]. Dostupné z [www: <http://pravnicaradce.ihned.cz/c1-18556110-promlцени-smluvni-pokuty-a-uroku-z-prodleni>](http://pravnicaradce.ihned.cz/c1-18556110-promlцени-smluvni-pokuty-a-uroku-z-prodleni).

¹⁹¹ S výjimkou zvláštní úpravy obsažené v § 393 odst. 2 a § 398 obchodního zákoníku.

¹⁹² Srov. § 365 ObchZ.

Složitější je otázka promlčení smluvní pokuty sjednané procentní sazbou za každý den prodlení s úhradou hlavního závazku, jež může na první pohled připomínat úroky z prodlení smluvené podle obchodního zákoníku. Touto problematikou se rovněž detailně zaobírá výše zmíněný rozsudek Nejvyššího soudu ČR.¹⁹³ Otázkou je, zda počátek promlčecí doby u smluvní pokuty, která bude nabíhat za každý den prodlení a jejíž nominální částka se tak každý den bude zvyšovat, se má počítat od prvního dne prodlení se splacením primárního závazku jako je tomu u fixně stanovené smluvní pokuty, tedy de facto spolu s jistinou, nebo samostatně.¹⁹⁴ V tomto případě Nejvyšší soud dospěl k závěru opačnému, než je tomu u fixně stanovené smluvní pokuty, když ve svém rozhodnutí konstatoval: „ Povinnost splnit závazek řádně a včas v důsledku jejího porušení a nastalého prodlení nezaniká a trvá dál až do doby poskytnutí řádného plnění nebo do doby, kdy zanikne jiným způsobem,¹⁹⁵ přičemž povinnost, jejíž splnění bylo zajištěno smluvní pokutou, je dlužník zavázán plnit (není-li sjednáno jinak) i po jejím zaplacení.¹⁹⁶ Proto každým dalším dnem po dobu, po kterou trvá prodlení, dlužník opětovně porušuje svoji povinnost plnit řádně a včas a proto za každý další den prodlení vzniká věřiteli další právo na smluvní pokutu. U práva na zaplacení smluvní pokuty sjednané procentní sazbou ze stanovené částky za každý den prodlení s placením peněžitého závazku proto počíná běžet promlčecí doba ve smyslu § 393 odst. 1 ObchZ nejen prvním dnem prodlení, ale i každým dalším dnem prodlení, za který vzniklo věřiteli další právo na smluvní pokutu. Právo na zaplacení takto sjednané smluvní pokuty vzniklé za určitý den prodlení se proto promlčí uplynutím čtyřleté promlčecí doby počítané od tohoto dne.¹⁹⁷“ Z výše uvedeného závěru Nejvyššího soudu tedy vyplývá, že k porušení povinnosti, s jejímž plněním je dlužník v prodlení, dochází nejen první den, ale opakovaně po celou dobu, dokud povinnost nezanikne. Proto v takovém případě vzniká oprávněné osobě právo na zaplacení smluvní pokuty opakovaně. Promlčecí doba pak podle tohoto názoru běží samostatně pro právo na zaplacení takto

¹⁹³ Rozsudek Nejvyššího soudu České Republiky ze dne 29. 10. 2002, sp. zn. 29 Odo 847/2001, Sbíрка soudních rozhodnutí a stanovisek, 2003, č. 36. Dostupný také z ASPI: ASPI ID JUD23255CZ.

¹⁹⁴ Sedláček, T.: Promlčení smluvní pokuty a úroků z prodlení [online], ze dne 30. 5. 2006 [cit. 9. 7. 2010]. Dostupné z www: <<http://pravnicaradce.ihned.cz/c1-18556110-promlčení-smluvní-pokuty-a-uroku-z-prodlení>>.

¹⁹⁵ Srov. § 365 ObchZ.

¹⁹⁶ Ustanovení § 545 odst. 1 ObčZ.

¹⁹⁷ Srov. § 393 odst. 1, § 387 odst. 1 a § 397 obchodního zákoníku.

sjednané smluvní pokuty za každý den prodlení. Podle Sedláčka¹⁹⁸ v praxi takový výklad znamená, že po uplynutí příslušné promlčecí doby ode dne, kdy poprvé vznikl nárok na smluvní pokutu sjednanou procentní sazbou z určité částky za každý den prodlení, dojde k promlčení smluvní pokuty pouze za první den promlčení. „V případě např. čtyřleté promlčecí doby pak bude po pěti letech promlčena smluvní pokuta „jen“ za období prvního roku ode dne, kdy smluvní pokuta začala nabíhat. To vše bez ohledu na to, zda už došlo k promlčení jistiny, či nikoliv.“ Tento výklad je však dle mého názoru příliš extenzivní a znamená určitý průlom do právní jistoty a tím do jisté míry popírá hlavní účel institutu promlčení, a to čelit vleklým soudním sporům, kdy v důsledku plynutí času dochází ke ztížení možnosti dokazování. Sedláček dále zobecnil, že na základě výše uvedeného rozsudku Nejvyššího soudu ČR lze rovněž dospět k závěru, že je možné požadovat smluvní pokutu sjednanou za každý den prodlení i po promlčení hlavního závazku, a že věřitel promlčené pohledávky tak má vlastně fakticky určitou možnost nutit dlužníka ke splnění hlavní pohledávky tím, že bude opětovně uplatňovat práva na smluvní pokutu za každý den prodlení dlužníka s plněním.¹⁹⁹ Tento závěr mi rovněž připadá poněkud problematický, neboť dle mého názoru dává věřiteli možnost domáhat se svého práva prakticky po neomezenou dobu, bez ohledu na úspěšně vznesenou námitku promlčení dlužníkem u soudu, a tím z institutu promlčení činí jakýsi nástroj sloužící k útlaku dlužníka na místo jeho primární funkce a to posilovat právní jistotu.

Vzhledem ke zmiňované podobnosti mezi smluvní pokutou sjednanou jako procentní sazba z určité částky za každý den prodlení a úrokem z prodlení, by se na první pohled mohlo zdát, že se závěry výše zmiňovaného judikátu Nejvyššího soudu ČR²⁰⁰ budou aplikovat obdobně i na úrok z prodlení. Nicméně Nejvyšší soud ČR dospěl k závěru opačnému, když ve svém rozhodnutí z 31. 8. 2006, sp. zn.: 21 Cdo 3173/2005²⁰¹ vyslovil, že právo na celou částku úroku z prodlení, a to za celé prodlení, bez ohledu na jeho konečnou délku, se promlčuje od jediného dne, jímž je první den

¹⁹⁸ Sedláček, T.: Promlčení smluvní pokuty a úroků z prodlení [online], ze dne 30. 5. 2006 [cit. 9. 7. 2010]. Dostupné z [www: <http://pravnicaradce.ihned.cz/c1-18556110-promlzeni-smluvni-pokuty-a-uroku-z-prodleni>](http://pravnicaradce.ihned.cz/c1-18556110-promlzeni-smluvni-pokuty-a-uroku-z-prodleni).

¹⁹⁹ Tamtéž.

²⁰⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu České Republiky ze dne 29. 10. 2002, sp. zn. 29 Odo 847/2001, Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek, 2003, č. 36. Dostupný také z ASPI: ASPI ID JUD23255CZ.

²⁰¹ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR z 31. 8. 2006, sp. zn.: 21 Cdo 3173/2005. Dostupné také z ASPI: ASPI ID JUD38333CZ.

prodlení. Závěr Nejvyššího soudu ČR zde vychází z pojetí úroků z prodlení jako příslušenství pohledávky, které sdílí osud věci hlavní. S názorem dovolatele, podle kterého každý den prodlení vzniká nový samostatný jednotlivý závazek, neboť každým dalším dnem dlužník porušuje svoji povinnost plnit řádně a včas, a proto za každý další den prodlení vzniká věřiteli další nové právo na úrok z prodlení, nelze podle Nejvyššího soudu ČR souhlasit. Tím totiž dovolatel ve svých důsledcích (v rozporu se zákonem) popírá, že by povinnost platit úrok z prodlení jako právní následek prodlení dlužníka se splněním dluhu (závazku) byla příslušenstvím pohledávky tomuto dluhu odpovídajícímu a že by tedy povinnost platit úroky z prodlení představovala vedlejší (akcesorický) závazkový právní vztah jako je tomu u smluvní pokuty. V soudní praxi nejsou žádné pochybnosti o tom, že úroky z prodlení mají povahu opětujících se dávek, které lze věřiteli přiznat soudním rozhodnutím, i když se stanou splatnými teprve v budoucnu. Znamená to mimo jiné, že pro povinnost dlužníka platit úroky z prodlení jsou rozhodující jen okolnosti, které nastaly v době, kdy došlo k prodlení se splněním dluhu z hlavního závazkového právního vztahu. „Povinnost dlužníka platit úroky z prodlení v budoucnu zanikne, dojde-li ke splnění závazku nebo k jeho zániku z jiného důvodu, popřípadě se (ve svém obsahu) změní, změní-li se okolnosti, které byly významné pro výši úroků z prodlení.“ Nejvyšší soud ČR z uvedených důvodů dospěl k závěru, že povinnost platit úroky z prodlení se splněním úvěru nebo jiného dluhu (závazku) nevzniká samostatně (nově) za každý den trvání prodlení, ale jednorázově v den, kterým se dlužník ocitl v prodlení se splněním tohoto závazku.

Celkem v nedávné době tyto závěry Nejvyšší soud ČR potvrdil ve svém rozsudku ze dne 8. 2. 2007, sp. zn. 21 Cdo 681/2006,²⁰² ve kterém znovu konstatoval, že povinnost dlužníka platit úroky z prodlení se splněním úvěru nebo jiného dluhu (závazku) nevzniká samostatně (nově) za každý den trvání prodlení, ale jednorázově v den, kterým se dlužník ocitl v prodlení se splněním tohoto závazku; tímto dnem počíná u tohoto práva běžet promlčecí doba a jejím uplynutím se právo promlčí „jako celek“. Z uvedeného rozsudku je zřejmé, že není možné, aby část nároku na úrok z prodlení byla promlčena a část nikoliv.²⁰³

²⁰² Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 8. 2. 2007, sp. zn. 21 Cdo 681/2006. Dostupný také z ASPI: ASPI ID JUD38926CZ.

²⁰³ Uživatel Red.: K promlčení práva na úroky z prodlení [online], ze dne 28. 07. 2009 [cit. 16. 7. 2010]. Dostupné z [www: <http://www.elaw.cz/cs/judikatura/31-vnitrostatni-/89-k-promleni-prava-na-uroky-z-prodleni.html>](http://www.elaw.cz/cs/judikatura/31-vnitrostatni-/89-k-promleni-prava-na-uroky-z-prodleni.html).

Rozdílný běh promlčecí doby zde tedy odráží jeden z podstatných rozdílů mezi smluvní pokutou a úrokem z prodlení, neboť jak již bylo výše uvedeno, smluvní pokuta není na rozdíl od úroků z prodlení, ani příslušenstvím pohledávky (jedná se o samostatný nárok).²⁰⁴ Dle Čecha uvedené rozdíly stavějí věřitele nároků ze smluvní pokuty do lepšího právního postavení, než v jakém se nachází věřitel práva na úrok z prodlení. „Zatímco marné uplynutí promlčecí doby způsobuje nejen oslabení práva na jistinu, ale též na veškeré úroky z prodlení, uplynutí téže doby u smluvní pokuty má pouze ten následek, že věřitel nemůže úspěšně uplatnit nárok za dny, od nichž do podání žaloby uplynulo více, než kolik činí promlčecí doba.“²⁰⁵

3.6. Prodlení s úhradou smluvní pokuty a úroků z prodlení

Je-li dlužník v prodlení s úhradou smluvní pokuty, věřiteli náleží úrok z prodlení z dlužné částky smluvní pokuty. Právo na smluvní pokutu je sice právem akcesorickým, ale na rozdíl od úroků z prodlení nespadá mezi příslušenství pohledávky. Takto shodně judikoval i Nejvyšší soud ČR v několika svých rozhodnutích, které se zabývají splatností nároku na smluvní pokutu. Nejvyšší soud ČR opakovaně dospěl k závěru, že dlužník je v prodlení s placením smluvní pokuty teprve od její splatnosti a věřitel tudíž může z částky smluvní pokuty požadovat úrok z prodlení.²⁰⁶ V tomto ohledu se dle mého názoru konstrukce smluvní pokuty její jako velmi výhodná a příznivá pro věřitele, neboť posiluje jeho postavení tím, že v případě prodlení s hrazením sankce sjednané, tedy se smluvní pokuty, vzniká věřiteli z této neuhrazené sankce právo na sankci zákonnou, tedy na úrok z prodlení.

K opačnému závěru dospěl velký senát Nejvyššího soudu ČR v otázce prodlení dlužníka s úhradou úroku z prodlení, když ve svém rozhodnutí ze dne 24. 3. 2004, sp. zn. 35 Odo 101/2002²⁰⁷ vyslovil zákaz úročení příslušenství. Vznikne-li tedy věřiteli nárok na úrok z prodlení a dlužník tento úrok z prodlení včas neuhradí, nepřísluší za to

²⁰⁴ Též rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. 10. 2002, sp. zn. 29 Odo 847/2001. Dostupný také z ASPI: ASPI ID JUD23255CZ.

²⁰⁵ Čech, P.: Smluvní pokuta versus úroky z prodlení. Právní rádce 1210-4817 Roč. 16, č. 4 (2008), s. 21-30.

²⁰⁶ Viz k tomu např. rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 27. 3. 2003, sp. zn. 33 Odo 105/2003. Dostupné také z ASPI: ASPI ID JUD78067CZ, či ze dne 15. 12. 2005, sp. zn. 33 Odo 1325/2004. Dostupné také z ASPI: ASPI ID JUD33995CZ.

²⁰⁷ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 24. 3. 2004, sp. zn. 35 Odo 101/2002. Dostupné také z ASPI: ASPI ID JUD38926CZ.

věřiteli žádná kompenzace. Zákonný úrok z prodlení na dlužnou částku úroku z prodlení nedopadá a dohoda o smluvních úrocích by v tomto případě byla neplatná.²⁰⁸ K zákazu úročení příslušenství blíže viz kapitola 2. 9. této rigorózní práce.

3.7. Nepřiměřená výše

O výši smluvní pokuty v soukromém právu stručně pojednává již kapitola 1.1.4. a 1.2.2. této práce. Výši úroků z prodlení se pak podrobně zabývá kapitola 2.7. Tato část práce se snaží upozornit zejména na rozdílné důsledky jejich nepřiměřené výše a na rozdílná hlediska, kterými se soud při posuzování nepřiměřené výše řídí.

Úvodem je nutné předeslat základní rozdíly v konstrukci právních důsledků nepřiměřeně vysoké smluvní pokuty mezi obecným občanským právem a právní úpravou obsaženou v obchodním zákoníku. Platná úprava v občanském zákoníku nepřipouští moderaci excesivní smluvní pokuty. Jediným řešením je neplatnost dohody o smluvní pokutě pro rozpor s dobrými mravy.²⁰⁹ V tomto směru se vyslovil i Nejvyšší soud ČR ve svém rozsudku ze dne 25. 10. 2007 sp. zn. 26 Odo 371/2006:²¹⁰ „Sjednání pokuty a její výše je zásadně věcí vzájemné dohody stran. Neznamena to však, že by v každém jednotlivém případě mohla být pokuta sjednána v neomezené výši. Zákon výslovně neupravuje omezení při jednání o výši smluvní pokuty, avšak při posuzování platnosti ujednání o smluvní pokutě z hlediska souladu s dobrými mravy je výše smluvní pokuty jedním z rozhodujících hledisek. Ujednání o smluvní pokutě ve výši 1% denně je zpravidla považováno za neplatný právní úkon, který se přičí dobrým mravům. Zatímco podle úpravy obchodního zákoníku má soud moderační právo a smluvní pokutu může snížit až do výše škody vzniklé do doby soudního rozhodnutí porušením zajišťovaného závazku, občanský zákoník nedává soudu právo snížit vysokou smluvní pokutu a ustanovení obchodního zákoníku o smluvní pokutě nelze použít na závazkové právní vztahy upravené občanským zákoníkem. Stejně jako lze ujednání o smluvní pokutě podle § 39 ObčZ posoudit z hlediska souladu nebo rozporu dohodnuté výše smluvní pokuty s dobrými mravy toliko jako platné či neplatné, tzn. bez možnosti shledat je neplatné jen ve výši přesahující rámec dobrých mravů, může být obdobně i

²⁰⁸ Čech, P.: Smluvní pokuta versus úroky z prodlení. Právní rádce 1210-4817 Roč. 16, č. 4 (2008), s. 21-30.

²⁰⁹ Viz ustanovení § 39 ObčZ.

²¹⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 25. 10. 2007 sp. zn. 26 Odo 371/2006. Dostupné také z ASPI: ASPI ID JUD103699CZ.

výkon práva na smluvní pokutu podle § 3 odst. 1 ObčZ pouze v souladu či v rozporu s dobrými mravy.“

Podle § 301 ObchZ může soud nepřiměřeně vysokou smluvní pokutu v obchodněprávních vztazích snížit (moderovat). Tím obchodní zákoník prakticky vylučuje, aby bylo ujednání o smluvní pokutě v obchodním právu shledáno jako celek nemravné pro nepřiměřenost. Sjednají-li tedy strany obchodního vztahu nepřiměřeně vysokou smluvní pokutu, nezakládá to neplatnost dohody jako takové, nýbrž jen právo soudu takovou pokutu snížit.²¹¹ Dle Čecha určitou nejasnost vyvolává rozhodnutí ze dne 30. 5. 2007, sp. zn. 33 Odo 438/2005,²¹² v němž Nejvyšší soud ČR, v souvislosti s nepřiměřeně vysokou smluvní pokutou ve vztahu podřízeném obchodnímu zákoníku, podotkl: „Rovněž případné uplatnění moderačního práva soudu snížit výši smluvní pokuty (v případě obchodněprávních vztahů) přichází v úvahu jen tehdy, byla-li smluvní pokuta sjednána platně.“ V reakci na toto rozhodnutí Čech vyjadřuje obavu, zda tato poznámka nenaznačuje novou kategorii nepřiměřené obchodněprávní smluvní pokuty, u které by soudy již ani neuvažovaly o moderaci, když ujednání o ní by jako celek (vzhledem k extrémní nepřiměřenosti) považovaly od počátku za neplatné. Tato obava však dle mého názoru není na místě a novou kategorii nepřiměřené smluvní pokuty nezakládá. Poznámka Nejvyššího soudu ČR zde vychází z pojetí smluvní pokuty jako vedlejšího zajišťovacího závazku a pokud by smluvní pokuta nebyla platně sjednána, pak se mi posuzování její výše rovněž jeví jako bezpředmětné, neboť v takovém případě již dle mého názoru není co posuzovat.

Při posuzování výše smluvní pokuty a její přiměřenosti soud bere v úvahu celou řadu kritérií. Kromě ohledu na význam a hodnotu zajišťované povinnosti, se soud zabývá i posuzováním výše úroků z prodlení sjednaných podle obchodního zákoníku, které by v daném případě při prodlení přicházely v úvahu. Nejvyšší soud ČR bral v úvahu kritérium výše úroků z prodlení například ve svém rozhodnutí ze dne 15. 12. 1998, sp. zn. 33 Cdo 237/98,²¹³ ve kterém prohlásil: „Sjednaná výše smluvní pokuty je nepřiměřená a to jak s ohledem na význam a hodnotu zajišťované povinnosti, tak i s

²¹¹ Čech, P.: K přiměřenosti smluvní pokuty [online], ze dne 29. 5. 2008 [cit. 20. 9. 2010]. Dostupné z [www: <http://pravnicaradce.ihned.cz/c1-25053020-k-primerenosti-smluvni-pokuty>](http://pravnicaradce.ihned.cz/c1-25053020-k-primerenosti-smluvni-pokuty).

²¹² Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. 5. 2007, sp. zn. 33 Odo 438/2005. Dostupné také z ASPI: ASPI ID JUD39087CZ.

²¹³ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 15. 12. 1998, sp. zn. 33 Cdo 237/98. Dostupné také z ASPI: ASPI ID JUD13091CZ.

ohledem na výši úroku z prodlení, který by v daném případě při prodlení se zaplacením splátek kupní ceny přicházel v úvahu. Při nepřilíš velkém prodlení dosahuje smluvní pokuta již výše splátky. Takto sjednaná smluvní pokuta též mnohonásobně převyšuje úrok z prodlení stanovený jako sankční postih za prodlení s plněním peněžitého závazku, což platí i pro úroky požadované peněžními ústavami při poskytnutí finančních prostředků na základě úvěrové smlouvy, což vše vede k závěrům o její nepřiměřenosti.“

²¹⁴ Toto kritérium posuzování přiměřenosti smluvní pokuty však nelze brát v úvahu v případě posuzování platnosti sjednané výše úroků z prodlení, což Nejvyšší soud ČR potvrdil ve svém dalším rozhodnutí č. j. 23 Cdo 2924/2009, ze dne 18. 3. 2010²¹⁵ čímž svoje dřívější závěry, dle mého názoru do jisté míry limitoval, když stanovil, že: „Při posuzování platnosti sjednané výše úroků z prodlení se nepřihlíží k souběžně sjednané výši smluvní pokuty. Pouze při posuzování přiměřenosti, resp. nepřiměřenosti smluvní pokuty se přihlíží i ke sjednané výši úroků z prodlení, když jen smluvní pokutu, nikoliv úroky z prodlení, může soud za použití moderačního práva podle § 301 ObchZ snížit, a to s přihlédnutím k hodnotě a významu zajišťované povinnosti. Je nutno však upozornit, že soud nemůže použití moderačního oprávnění podle § 301 ObchZ založit jen na zjištění, že vedle práva na smluvní pokutu vznikla oprávněnému další majetková práva (např. právo na úroky z prodlení) z téhož porušení zajišťovací povinnosti, aniž by přihlédl k hodnotě a významu takové povinnosti.“

Dalším důležitým a v občanském právu hlavním kritériem při posuzování přiměřenosti výše smluvní pokuty je podle judikatury Nejvyššího soudu ČR výše očekávané škody, a to souhrn všech škod, které lze pro případ porušení zajištěné povinnosti rozumně očekávat v právní sféře věřitele. Jakmile se smluvní pokuta (sjednaná podle občanského zákoníku) od této sumy výrazně odchýlí, bude dohoda o ní neplatná.²¹⁶ Výši případné škody je pak nutno posuzovat v době, kdy se uzavírá dohoda o smluvní pokutě a skutečná výše škody, která reálně vznikla následkem porušení povinnosti, nemůže být pro posuzování přiměřenosti smluvní pokuty významná.²¹⁷

²¹⁴ Obdobně např. rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 22. 7. 1999, sp. zn.: 29 Cdo 1589/1999.

Dostupné také z www.nsoud.cz.

²¹⁵ rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR č. j. 23 Cdo 2924/2009, ze dne 18. 3. 2010. Dostupné také z ASPI: ASPI ID JUD 164019CZ.

²¹⁶ Např. rozhodnutí Nejvyššího soudu České Republiky ze dne 30. 4. 2002, sp. zn.: 33 Odo 96/2001. Dostupné také z ASPI: ASPI ID JUD73377CZ.

²¹⁷ Čech, P.: K přiměřenosti smluvní pokuty [online], ze dne 29. 5. 2008 [cit. 20. 9. 2010]. Dostupné z [www: <http://pravnickadce.ihned.cz/c1-25053020-k-primerenosti-smluvni-pokuty>](http://pravnickadce.ihned.cz/c1-25053020-k-primerenosti-smluvni-pokuty).

Tento závěr se mi jeví jako logický důsledek jedné z hlavních funkcí smluvní pokuty a tou je právě paušalizovaná náhrada škody.

Posuzování přiměřenosti smluvní pokuty v režimu obchodního zákoníku Nejvyšší soud ČR postupně vystavěl na jiném právním základě, který do značné míry souvisí s možností soudní moderace nepřiměřeně vysoké smluvní pokuty. Nejvyšší soud ČR zdůraznil, že výše škody je zákonným limitem případného snížení, nikoliv kritériem pro posouzení, zda je pokuta nepřiměřená, zda jsou tedy vůbec naplněny předpoklady pro moderaci. „Výše škody vzniklé do doby soudního rozhodnutí porušením smluvní povinnosti není kritériem pro snížení smluvní pokuty, nýbrž pouze hranicí, pod kterou nelze pokutu snížit.“²¹⁸ Tuto koncepci Nejvyšší soud ČR plně rozvinul v zásadním rozhodnutí z 18. ledna 2005, sp. zn. 32 Odo 400/2004,²¹⁹ jehož odůvodnění podrobně rozvádí, jak by si měl soudce počínat při aplikaci § 301 obchodního zákoníku a jakými kritérii by se měl přitom řídit: „Rozhodnutí soudu o použití jeho moderačního práva ve smyslu § 301 ObchZ, kdy nepřiměřeně vysokou smluvní pokutu sníží, je výsledkem určitého procesu rozhodování, který zahrnuje tři postupné fáze. V první fázi soud řeší otázku, zda byla sjednána nepřiměřeně vysoká smluvní pokuta. Pro toto posouzení zákon žádná kritéria nestanoví; závěr o tom, zda je sjednána nepřiměřeně vysoká smluvní pokuta, je tedy věcí volného uvážení soudu. Není rovněž vyloučeno, aby soud již při posuzování této otázky přihlédl k významu a hodnotě zajišťované povinnosti, zákon mu to však neukládá. V případě, kdy soud dojde k závěru o nepřiměřenosti smluvní pokuty, nastupuje druhá fáze jeho rozhodování, kdy posoudí, zda-li použije svého moderačního práva či nikoli, tj. zda-li nepřiměřeně vysokou smluvní pokutu sníží. Ustanovení § 301 ObchZ zakotvuje právo soudu, nikoli však jeho povinnost snížit nepřiměřeně vysokou smluvní pokutu. Zákon ani v této druhé fázi nevymezuje žádná kritéria pro rozhodnutí soudu, zda svého moderačního práva použije, a je rovněž věcí jeho úvahy, zda při tomto posouzení přihlédne případně i k významu a hodnotě zajišťované povinnosti. Bude-li výsledkem druhé fáze rozhodování soudu jeho závěr, že svého moderačního práva využije, nastupuje poslední třetí etapa jeho rozhodování, kdy posuzuje, až kam (v jakém rozsahu) nepřiměřeně vysokou smluvní pokutu sníží. Teprve

²¹⁸ Např. rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 16. prosince 2003, sp. zn. 32 Odo 631/2002. Dostupné také z ASPI: ASPI ID JUD38524CZ.

²¹⁹ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR z 18. 1. 2005, sp. zn. 32 Odo 400/2004. Dostupné také z ASPI: ASPI ID JUD38037CZ.

v této poslední fázi rozhodování je soud ze zákona povinen přihlédnout k hodnotě a významu zajišťované povinnosti, přičemž možnost soudu snížit smluvní pokutu není neomezená - věřitel má vždy právo na pokutu alespoň ve výši vzniklé škody.“

Z výše uvedeného vyplývá závěr, že ustanovení § 301 ObchZ neukládá soudu povinnost přihlédnout k hodnotě a významu zajišťované povinnosti při posouzení přiměřenosti (nepřiměřenosti) smluvní pokuty, ani při rozhodování, zda svého moderačního práva využije, nýbrž pouze při následném posouzení rozsahu snížení smluvní pokuty. O rozpor s § 301 ObchZ by podle Čecha mohlo jít v případě, že by soud snižoval smluvní pokutu nikoli nepřiměřenou, nebo za situace, že by smluvní pokutu snížil bez přihlédnutí k hodnotě a významu zajišťované povinnosti nebo až za hranici škody vzniklé do doby soudního rozhodnutí porušením smluvní povinnosti, na kterou se vztahuje smluvní pokuta. Lze shrnout, že pokud jde o obchodněprávní vztahy, ponechal Nejvyšší soud ČR soudům mimořádnou volnost v posuzování, zda pokuta je, či není nepřiměřená včetně kritérií pro takové rozhodování. Jistě nelze vyloučit, aby soudy v této fázi přihlížely k výši škody, kterou bylo možné rozumně očekávat v době uzavírání dohody o smluvní pokutě, jak plyne z judikatury z oblasti obecného občanského práva, není to však nezbytné, podobně jako není nutné zohledňovat hodnotu a význam zajišťované povinnosti. Vyjde-li soud při své volné úvaze z jiných hledisek, rozhodnutí nebude nezákonné.²²⁰

Co se týče nepřiměřené výše úroků z prodlení podle občanského zákoníku, tyto soud, stejně jako nepřiměřeně vysokou smluvní pokutu sjednanou podle občanského zákoníku, nemůže snížit. Jejich výše totiž vyplývá přímo ze zákona a nelze se od ní odchýlit ujednáním stran. Pokud jde o úroky z prodlení, jejichž výše je ujednána podle obchodního zákoníku, na rozdíl od smluvní pokuty sjednané podle obchodního zákoníku a stejně jako u smluvní pokuty sjednané v režimu občanského zákoníku, soudy rovněž nesmějí přikročit k moderaci nepřiměřeně vysoké sazby úroku z prodlení, a to ani cestou posouzení jen části takového úroku jako odporující dobrým mravům. Potvrzuje to například rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 15. 11. 2005, sp. zn. 32

²²⁰ Čech, P.: K přiměřenosti smluvní pokuty [online], ze dne 29. 5. 2008 [cit. 20. 9. 2010]. Dostupné z [www: <http://pravniradce.ihned.cz/c1-25053020-k-primerenosti-smluvni-pokuty>](http://pravniradce.ihned.cz/c1-25053020-k-primerenosti-smluvni-pokuty).

²²⁰ Faldyna, F., a kol.: Obchodní právo. Meritum. Praha: Aspi Publishing 2005. 1345 s. ISBN 80-86395-90-1.

Odo 1022/2004:²²¹ „Úvahy o tom, že by byl odůvodněn vyšší úrok než obvyklý a že by sjednání úroku z prodlení bylo neplatné jen ve zbývající části, jsou bezpředmětné s ohledem na judikaturu, dle níž v daném případě stíhá neplatnost dle § 39 ObčZ pro rozpor s dobrými mravy celý úkon, nikoli pouze jeho část.“ Důsledkem nepřiměřeně vysokého úroku z prodlení je tudíž vždy neplatnost celého ujednání.²²²

Důvody nepřiměřené výše úroků z prodlení v souvislosti s dobrými mravy a v obchodním právu též v souvislosti se zásadami poctivého obchodního styku se zabýval Nejvyšší soud České Republiky například ve svém rozsudku ze dne 13. 2. 2003, sp. zn. 32 Odo 400/2002:²²³ „Při posuzování přiměřenosti či nepřiměřenosti výše úroku z prodlení je třeba klást důraz na konkrétní okolnosti a podmínky daného případu a nestačí posouzení jen podle samotné výše úrokové sazby a případnou nepřiměřenost nelze ani vyvozovat pouze z nepoměru sjednaného úroku a hodnoty zajišťovaného závazku.“ V tomto rozsudku dále Nejvyšší soud České Republiky dospěl k závěru, že při určení nepřiměřenosti výše sjednaných úroků z prodlení je třeba se též zabývat jak důvody, které ke sjednání konkrétní výše úroku z prodlení vedly a okolnostmi, které je provázely, tak důvody nesplnění zajištěného závazku, popřípadě i dopady přiznání sjednaného úroku z prodlení na osobu, vůči které je uplatňován. Jako jednu ze zásad poctivého obchodního styku Nejvyšší soud České Republiky uznal i včasné placení, což ostatně opakovaně potvrdil i ve svém pozdějším rozsudku z 27. 11. 2003, sp. zn. 32 Odo 468/ 2003.²²⁴ V tomto rozhodnutí dále zdůraznil, že úrok z prodlení má nejen sankční, ale i zajišťovací a uhrazovací funkci, přičemž posledně dvě uvedené funkce chrání postavení subjektu, kterému není plněno včas tím, že mu skýtá určitou jistotu splnění jeho nároku a náhradu vzniklých ztrát v důsledku pozdního splnění.

²²¹ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 15. 11. 2005, sp. zn. 32 Odo 1022/2004. Dostupné také z ASPI: ASPI ID JUD89006CZ.

²²² Čech, P.: K přiměřenosti smluvní pokuty [online], ze dne 29. 5. 2008 [cit. 20. 9. 2010]. Dostupné z [www: <http://pravnickadce.ihned.cz/c1-25053020-k-primerenosti-smluvni-pokuty>](http://pravnickadce.ihned.cz/c1-25053020-k-primerenosti-smluvni-pokuty).

²²³ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 13. 2. 2003, sp. zn. 32 Odo 400/2002. Dostupný také z ASPI: ASPI ID JUD38558CZ.

²²⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR z 27. 11. 2003, sp. zn. 32 Odo 468/ 2003. Dostupný také z www.nsoud.cz.

3.8. Relace k náhradě škody

Smluvní pokuta, jak již bylo shora zmíněno, plní funkci paušalizované náhrady škody. To v podstatě znamená, že si strany případnou náhradu škody předem sjednají ujednáním smluvní pokuty, z čehož plyne blízká spojitost mezi oběma instituty.²²⁵ Paušalizující funkce smluvní pokuty dominovala ještě koncepci všeobecného zákoníku občanského.²²⁶ Ustanovení o smluvní pokutě (ujednání náhradní částky) všeobecný zákoník občanský nejenže systematicky řadil do právní úpravy odpovědnosti za škodu, ale současně výslovně vázal vznik práva na smluvní pokutu na naplnění předpokladu vzniku újmy. Bez toho, aby věřiteli vznikla alespoň nějaká újma, mu nemohl vzniknout ani nárok na smluvní pokutu, třebaže vyšší. Pohrůžka sankcí tak působila spíše druhotně a neplnila apriorní funkci takových ujednání.²²⁷

Dle současné právní úpravy věřitel není oprávněn požadovat náhradu škody způsobené porušením povinnosti, na kterou se vztahuje smluvní pokuta, ledaže z ujednání účastníků by vyplývalo něco jiného. Jinak řečeno účastník, který poruší smluvní povinnost je zavázán smluvní pokutu zaplatit, i když oprávněnému účastníku porušením povinnosti nevznikne škoda.²²⁸ Jedná se o ustanovení dispozitivní a strany se tedy mohou v ujednání o smluvní pokutě dohodnout, že náhrada škody bude požadována, pokud vznikne. Sjednají-li si strany smluvní pokutu, věřiteli podle zákona náleží právo na smluvní pokutu i v případě, že by škoda sice vznikla, ale její výše by nedosahovala částky smluvní pokuty. Obdobně bude věřitel oprávněn domáhat se náhrady škody přesahující smluvní pokutu, tedy ve výši rozdílu mezi smluvní pokutou a vzniklou škodou jen pokud se o tom účastníci dohodli. Jestliže taková dohoda nebyla mezi účastníky uzavřena, nárok na tuto náhradu škody věřitel nemá, i kdyby taková škoda vznikla.²²⁹ Ustanovení § 545 odst. 2 ObčZ tudíž na rozdíl od francouzského práva nerozlišuje, jaký je volní vztah dlužníka k porušení hlavního závazku. Code Civil totiž

²²⁵ Patěk, D., Smluvní pokuta v obchodních vztazích. Praha: C.H. Beck, 2006, s. 59. ISBN 80-7179-538-0.

²²⁶ Ustanovení § 1336 Všeobecného zákoníku občanského (ABGB), vyhlášen 1. 6. 1811 patentem císaře Františka I. č. 946 Sb. z. s. s platností pro všechny země tehdejšího rakouského císařství.

²²⁷ Čech, P.: K přiměřenosti smluvní pokuty [online], ze dne 29. 5. 2008 [cit. 20. 9. 2010]. Dostupné z [www: <http://pravniradce.ihned.cz/c1-25053020-k-primerenosti-smluvni-pokuty>](http://pravniradce.ihned.cz/c1-25053020-k-primerenosti-smluvni-pokuty).

²²⁸ Ustanovení § 544 odst. 1 a § 545 odst. 2 ObčZ.

²²⁹ Faldyna, F., a kol.: Obchodní právo. Meritum. Praha: Aspi Publishing 2005. 1345 s. ISBN 80-86395-90-1.

stanoví, že pokud dlužník porušení povinnosti zavinil úmyslně nebo v hrubé nedbalosti, věřitel může požadovat plnou náhradu škody a není omezen výší sjednané smluvní pokuty. Z výše uvedeného tedy plyne, že sjednaná smluvní pokuta ve svém důsledku limituje náhradu škody, na níž vzniká nárok přímo ze zákona. Dle mého názoru však smluvní pokuta věřiteli usnadňuje situaci v tom, že nemusí prokazovat vznik škody ani její výši.

Škoda má být primárně hrazena v penězích.²³⁰ Na rozdíl od smluvní pokuty však není vyloučena ani náhrada škody *restitutio in integrum*.²³¹ Vznik škody dle obchodního zákoníku, na rozdíl od úpravy občanskoprávní, nevyžaduje zavinění. Je tedy stejně jako smluvní pokuta sjednaná podle obchodního zákoníku postavena na principu objektivním, s tím rozdílem, že obchodní zákoník pro případ povinnosti hradit smluvní pokutu nepřipouští žádné liberační důvody, tedy okolnosti nezávislé na vůli povinné strany, neodvratitelné, nepředvídatelné a bránící splnění povinnosti (tzv. vyšší moc), které je možné uplatnit u náhrady škody podle obchodního zákoníku. Ještě bych chtěla zmínit, že na rozdíl od moderačního práva soudu v případě smluvní pokuty sjednané podle obchodního zákoníku, náhradu škody v obchodněprávních vztazích nemůže soud snížit.²³² Moderační právo soudu týkající se snížení náhrady škody je však upraveno v ustanovení § 450 ObčZ, čímž se přibližuje k možnosti moderace smluvní pokuty ujednané podle zákoníku obchodního. Soud tedy může snížit náhradu škody podle občanského zákoníku z důvodů zvláštního zřetele hodných, které demonstrativně uvádí. Snížení ovšem nelze provést, jde-li o škodu způsobenou úmyslně.

Úrok z prodlení a smluvní pokuta mají svůj společný původ právě v náhradě škody jako nároky odpovědnostní povahy. Dle Kovaříka „Smluvní pokuta a úroky z prodlení jsou jen dvěma blízkými větvemi téhož stromu, to jest náhrady škody.“²³³ Systematika všeobecného občanského zákoníku byla však v dalších kodifikacích opuštěna a smluvní pokuta byla formálně vyňata z úpravy náhrady škody a zařazena mezi instituty zajišťovací.²³⁴

²³⁰ Ustanovení § 442 odst. 2 ObčZ, § 378 ObchZ.

²³¹ Uvedení v předešlý stav.

²³² Ustanovení § 386 odst. 2 ObchZ, na rozdíl od § 450 ObčZ.

²³³ Kovařík, Z.: Smluvní pokuta. Právní rozhledy č. 9/1999

²³⁴ Kovařík, Z., op. cit. Sub 40, s. 456-457. In Patěk, D., Smluvní pokuta v obchodních vztazích. Praha: C.H. Beck, 2006, s. 59 poznámka pod čarou č. 197. ISBN 80-7179-538-0.

Co se týče vztahu náhrady škody a úroků z prodlení ustanovení § 519 ObčZ stanoví, že: „Právo věřitele na náhradu škody způsobené prodlením dlužníka není dotčeno; při prodlení s plněním peněžitého dluhu lze však náhradu škody požadovat, jen pokud není kryta úroky z prodlení nebo poplatkem z prodlení.“ Obdobně podle 369 odst. 2 ObchZ má věřitel nárok na náhradu škody způsobené prodlením se splněním peněžitého závazku, pokud tato škoda není kryta úroky z prodlení. Na rozdíl od smluvní pokuty nárok na plnění úroků z prodlení tudíž nevyklučuje náhradu škody přesahující výši těchto úroků,²³⁵ ale pouze se na náhradu škody započítává. Jestliže však strany smlouvy zajistí splnění závazku k peněžitému plnění paralelně též smluvní pokutou, § 519 ObčZ nebo případně § 369 odst. 2 ObchZ se neuplatní. Obě ustanovení sice přiznávají věřiteli nárok na náhradu škody, který není kryt částkou úroku z prodlení, dohoda o smluvní pokutě ovšem vzniku tohoto nároku zabrání. Věřiteli (kromě úroku z prodlení) připadne právě jen částka smluvní pokuty, která se tak stane paušální náhradou veškeré případné škody způsobené prodlením.²³⁶ Podle komentáře ASPI²³⁷ úroky z prodlení nebo případně poplatek z prodlení neplní na rozdíl od smluvní pokuty funkci paušalizované náhrady škody, tedy neplatí se jako paušalizovaná částka místo náhrady skutečně vzniklé škody. Úroky z prodlení se v případě prodlení se v případě prodlení s plněním peněžitého dluhu započítávají na vzniklou škodu a věřitel se proto může práva na náhradu škody domáhat pouze tehdy, pokud je škoda vyšší než úroky z prodlení, jinak řečeno, je-li dlužník v prodlení s plněním peněžitého dluhu, je povinen hradit pouze takovou škodu, která přesahuje výši úroků z prodlení. Pokud způsobená škoda nedosahuje výše úroků z prodlení, nemá věřitel právo na její náhradu a jeho právo na zaplacení úroků z prodlení v plné výši tím není dotčeno.

Stejně jako u smluvní pokuty a na rozdíl od odpovědnosti za škodu, ani u úroků z prodlení věřitel není nucen prokazovat výši vzniklé škody, dokonce je možné připustit, že škoda ani nemusí vzniknout, i když škoda ve výši úroků z prodlení je přirozeným důsledkem prodlení s placením peněžité částky. Předpokladem vzniku nároku na úrok z prodlení není splnění předpokladů odpovědnosti za škodu, ale pouze existence úroků z prodlení s placením peněžité částky. Z povinnosti platit úroky

²³⁵ V obecném občanském právu se podobně uplatní § 519 ObčZ.

²³⁶ Čech, P.: Smluvní pokuta versus úroky z prodlení. Právní rádce 1210-4817 Roč. 16, č. 4 (2008), s. 21-30.

²³⁷ ASPI – Komentář k § 519 zákona č. 40/1964 stav k 1. 2. 2011 do částky 5/2011 Sb. 3/2011 Sb. m. s., ze dne 21. 2. 2011.

z prodlení se neleze exkullovat ani zprostit prokázáním existence liberačních důvodů. Úrok z prodlení je proto dle mého názoru pro věřitele v tomto ohledu do jisté míry výhodnější než náhrada škody.

3.9. Zajištění smluvní pokuty a úroků z prodlení zástavním právem

Rozdílná právní povaha úroku z prodlení a smluvní pokuty se projevuje také v rozdílném režimu jejich případného zajištění dalšími soukromoprávními instituty. Pokud jde o zástavní právo, jedná se o právo věřitele, aby způsobem v zákoně uvedeným uspokojil z výtěžku prodeje zástavy svoji zajištěnou pohledávku a její příslušenství v případě, že tato pohledávka s příslušenstvím nebyla včas a řádně uspokojena dlužníkem.²³⁸

Jelikož úrok z prodlení tvoří příslušenství pohledávky, vztahuje se zástavní právo automaticky také na nárok na úrok z prodlení, i kdyby na to zástavní smlouva výslovně nepamatovala. Ustanovení § 155 odst. 1 ObčZ stanoví, že se zástavní právo vztahuje i na příslušenství zajišťované pohledávky.²³⁹ Úrok z prodlení pak přichází v úvahu pouze u peněžité pohledávky. Naopak poplatek z prodlení přichází v úvahu i u plnění nepeněžitého (například je-li nájemce v prodlení s vrácením věci). Náklady spojené s jejich uplatněním pak jsou možné u obou typů pohledávek. Protože za uplatnění se považuje uplatnění práva z pohledávky u soudu, je třeba za náklady spojené s uplatněním považovat náklady vzniklé zástavnímu věřiteli v souvislosti se soudním řízením, v němž svojí pohledávku uplatnil. Za tyto náklady lze pak považovat i náklady vzniklé v souvislosti s řízením o soudním prodeji zástavy. Ustanovení § 165 odst. 1 ObčZ pak stanoví, že právo zástavního věřitele na uspokojení své pohledávky z výtěžku zpeněžení zástavy vzniká nejen v případě, že není zajištěná pohledávka včas splněna, ale též v případě, nebylo-li splněno její příslušenství. Z toho vyplývá, že samotné nezaplacení úroků z prodlení může mít za následek uspokojení věřitele ze zástavy.

Naproti tomu právo na smluvní pokutu je právem samostatným, proto pokud by zástavní právo mělo zajišťovat též právo na smluvní pokutu, muselo by pro ně být

²³⁸ Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J. a kol.: Občanské právo hmotné I. 4. vydání. Praha: ASPI Publishing, 2005. s. 439 n. ISBN 80-7357-127-7.

²³⁹ Obdobně ustanovení § 153 odst. 2 ObčZ.

výslovně zřízeno. Zástavní právo ke smluvní pokutě je třeba tedy zvlášť zřídit a vzniká stejným způsobem jako zástavní právo k ostatním peněžitém či nepeněžitém pohledávkám, tedy nejčastěji na základě smlouvy.²⁴⁰ Pohledávka ze smluvní pokuty tedy může být pouze samostatnou zástavou. Viz k tomu např. rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. října 2007, sp. zn. 21 Cdo 3161/2006:²⁴¹ „Smluvní pokuta sjednaná pro případ porušení smluvní povinnosti není příslušenstvím pohledávky ze smlouvy, v níž byla sjednána, ale samostatným právem. Zástavní právo vzniklé k zajištění pohledávky se proto na smluvní pokutu - na rozdíl od příslušenství pohledávky - bez dalšího nevztahuje; smluvní pokuta sjednaná pro případ porušení smluvní povinnosti je zajištěna zástavním právem jen tehdy, bylo-li v její prospěch (spolu s pohledávkou ze smlouvy nebo samostatně) zástavní právo výslovně zřízeno.“²⁴² Totéž pojetí se přiměřeně uplatní i u práva podzástavního a zadržovacího, která se rovněž řadí do skupiny práv k věcem cizím.²⁴³

3.10. Osud smluvní pokuty a úroků z prodlení při postoupení pohledávky

Podle ustanovení § 554 ObčZ lze pohledávku zajistit i postoupením pohledávky dlužníka nebo třetí osoby. Toto ustanovení upravuje zajišťovací cesi pohledávky, jež představuje svého druhu zvláštní změnu v osobě věřitele závazkového vztahu. Smlouvou o zajištění převodem pohledávky se však osoba věřitele nemění natrvalo, ale jen za účelem zajištění jiné pohledávky. Při postoupení pohledávky nabývá postupník pohledávku derivativním způsobem. Pohledávka přechází na postupníka v tom stavu, v jakém existovala v okamžiku převodu – obsah korespondujícího závazku dlužníka se postoupení nemění. Podle ustanovení § 524 odst. 2 ObčZ s postoupenou pohledávkou přechází i její příslušenství a všechna práva s ní spojená. Je nesporné, že mezi příslušenství spadá i úrok z prodlení, neboť je taxativně vymezen v § 121 odst. 3 ObčZ. Mezi práva s pohledávkou spojená patří především akcesorické vztahy, které jsou na

²⁴⁰ Viz ustanovení §156 Občanského zákoníku.

²⁴¹ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. října 2007, sp. zn. 21 Cdo 3161/2006. Dostupné také z ASPI: ASPI ID JUD141442CZ.

²⁴² Čech, P.: Smluvní pokuta versus úroky z prodlení. Právní rádce 1210-4817 Roč. 16, č. 4 (2008), s. 21-30.

²⁴³ Ustanovení § 174 odst. 3 ObčZ.

převáděné pohledávce závislé. Na postupníka přecházejí zajištěné pohledávky bez ohledu na typ zajištění a bez ohledu na to, zda zajištění poskytuje dlužník nebo třetí osoba. Sporná je otázka, zda na postupníka přechází společně s pohledávkou i právo na zaplacení smluvní pokuty, které vzniklo v době před postoupení pohledávky. Nejvyšší soud ČR v této souvislosti dospěl ve svém rozsudku ze dne 26. 9. 2006 sp. zn. 32 Odo 473/2005²⁴⁴ k závěru, že s postoupenou pohledávkou přechází na postupníka zajišťovací prostředky, včetně práva na zaplacení smluvní pokuty. Právo na zaplacení smluvní pokuty přitom přechází na postupníka bez ohledu na to, zda již vzniklo jako důsledek porušení povinnosti či zda se jedná teprve o budoucí nárok. Smluvní pokuta přechází na postupníka vždy, nebylo-li sjednáno něco jiného. V tomto případě je tedy, na rozdíl od režimu zajištění zástavním právem, osud obou institutů shodný, neboť jak právo na smluvní pokutu, tak i na úrok z prodlení, přechází na postupníka, i kdyby na ně smlouva o postoupení pohledávky nepamatovala.²⁴⁵ S postoupenou pohledávkou totiž přechází nejen její příslušenství, ale i všechna práva s ní spojená - tedy i právo na smluvní pokutu.²⁴⁶

Uvedený názor však může vyvolávat pochybnosti, neboť nerespektuje povahu smluvní pokuty jako soukromoprávní sankce a otázku vzniku práva na její zaplacení. Je třeba odlišovat ujednání o smluvní pokutě, které zajišťuje plnění smluvní povinnosti a pro případ jejího porušení hrozí vznikem sankce, od vlastní povinnosti zaplatit smluvní pokutu, která vzniká až v důsledku porušení povinnosti a je tak sankcí samotnou. Povinnost zaplatit smluvní pokutu je následkem porušení povinnosti dlužníka, je samostatným závazkem, nikoliv ze smlouvy, ale z deliktu, vzniká teprve v okamžiku, kdy je smluvní povinnost porušena. Také právo na zaplacení smluvní pokuty je zcela samostatným právem věřitele, které může mít své příslušenství a být předmětem samostatných dispozic zcela nezávisle na původní povinnosti, která může zůstat ujednáním o smluvní pokutě dále zajištěna. Právo na zaplacení smluvní pokuty má tedy samostatnou právní existenci a směřuje k odstranění následků porušení původní smluvní povinnosti. Tyto následky vznikají v právní sféře postupitele, v jehož majetku byla pohledávka v době porušení, nikoliv postupníka, která jí nabyt až následně.

²⁴⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 26. 9. 2006 sp. zn. 32 Odo 473/2005. Dostupný také z ASPI: ASPI ID JUD102383CZ.

²⁴⁵ Čech, P.: Smluvní pokuta versus úroky z prodlení. Právní rádce 1210-4817 Roč. 16, č. 4 (2008), s. 21-30.

²⁴⁶ Ustanovení § 524 odst. 2 ObčZ.

Z uvedeného vyplývá, že s postoupenou pohledávkou přechází ve smyslu § 524 odst. 2 ObčZ jako spojené právo pouze právo na smluvní pokutu, jež ještě nevznikla ve formě samostatného práva jako následek porušení povinnosti, kterou zajišťuje. Právo na zaplacení smluvní pokuty, které již vzniklo porušením zajištěné povinnosti, je samostatným právem, které není závislé ani spojené se zajištěnou pohledávkou v případě postoupení nepřechází, není-li stranami postupní smlouvy sjednáno něco jiného.²⁴⁷

3.11. Vztah k zavinění

Odpovědnost za smluvní pokutu v občanském právu je, na rozdíl od práva obchodního, konstruována jako subjektivní. Povinnost zaplatit smluvní pokutu tak vzniká pouze v případě zaviněného porušení povinnosti. Úprava občanského zákoníku je ovšem dispozitivní a strany si mohou odpovědnost dohodnout i jinak. Ustanovení § 545 odst. 3 ObčZ stanoví, že nevyplývá-li s dohody něco jiného, není dlužník povinen smluvní pokutu zaplatit, jestliže porušení povinnosti nezavinil. Tím se občanskoprávní odpovědnost liší od úpravy obchodněprávní, kde je povinnost platit smluvní pokutu vymezena jako přísná (absolutní) objektivní odpovědnost bez možnosti liberace.²⁴⁸ Úprava smluvní pokuty v obchodním zákoníku tedy vylučuje možnost zbavit se povinnosti platit smluvní pokutu důkazem nedostatku zavinění při porušení smluvní povinnosti. Podle § 300 ObchZ nemají na povinnost platit smluvní pokutu vliv ani okolnosti vylučující odpovědnost uvedené v § 374 ObchZ.²⁴⁹ Dohodou stran závazkového vztahu však může být tato úprava vyloučena a nahrazena jinou, odchýlnou.²⁵⁰ Strany si tedy i podle obchodního práva dohodnout, že budou například odpovídat pouze za zaviněné porušení právní odpovědnosti.

²⁴⁷ Patěk, D. Osud smluvní pokuty při cesi zajištěné pohledávky (aneb k akcesorně smluvní pokuty). Právní rozhledy č. 8/2008, s. 294. ISBN 80-7179-538-0.

²⁴⁸ Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J. a kol.: Občanské právo hmotné II. 4. vydání. Praha: ASPI Publishing, 2006. s. 135. ISBN 80-7357-131-5.

²⁴⁹ § 374 ObchZ stanoví: „Za okolnosti vylučující odpovědnost se považuje překážka, jež nastala nezávisle na vůli povinné strany a brání jí ve splnění její povinnosti, jestliže nelze rozumně předpokládat, že by povinná strana tuto překážku nebo její následky odvrátila nebo překonala, a dále, že by v době vzniku závazku tuto překážku předvídala.“

²⁵⁰ Plíva, S.: Obchodní závazkové vztahy. 2. vydání. Praha: ASPI, 2009. s. 92. ISBN 978-80-7357-444-4.

Nárok na úrok z prodlení je jak v občanském, tak v obchodním právu, založen na principu absolutně objektivním bez možnosti liberace a vzniká tedy bez ohledu na to, zda dlužník prodlení zavinil. Toto pojetí potvrzují i závěry vyslovené v rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 24. 3. 2004, sp. zn. 35 Odo 101/2002:²⁵¹ „Prodlením nastává ze zákona změna obsahu právního poměru (tím, že vedle trvajících povinností splnit závazek vznikají i nová další práva a povinnosti) bez ohledu na to, zda dlužník prodlení zavinil.“²⁵²

Nejasnost do pojetí úroků z prodlení jako absolutní objektivní povinnosti přinesla dle Čecha novela obchodního zákoníku provedená zákonem č. 554/2004 Sb. s účinností k 1. 1. 2005, pokud jde o odpovědnost za prodlení s placením za zboží a služby podle § 369a ObchZ viz kapitola 2.2. této rigorózní práce. Pod vlivem požadavků směrnice 2000/35/ES nyní § 369a odst. 3 ObchZ určuje, že věřitel má právo požadovat úroky z prodlení, ledaže dlužník není odpovědný za prodlení. Tato změna jako by implikovala, že budou existovat případy, ve kterých prodlení sice nastane, dlužník za ně nicméně nebude odpovědný. Tedy jako by naznačovala možnost odpovědnosti za prodlení založenou na objektivním principu s možností jakési liberace či dokonce na principu subjektivním. Takový výsledek se ale dle Čecha neslučuje s dosavadním pojetím absolutně objektivní odpovědnosti úroků z prodlení v soukromém právu a vyvolává podle něj otázku, zda novela nepřinesla průlom do tohoto pojetí. Právní věda ji dosud řeší nejednotně. Na jedné straně lze zaznamenat názory, které (s poukazem na celkově nízkou legislativní úroveň transpozice směrnice) citované formulaci nepřisuzují normativní význam.²⁵³ K tomuto názoru se také přikláním, neboť směrnice Evropské Unie ponechává státům poměrně širokou možnost volby prostředků pro jejich implementaci do vnitrostátního právního řádu a je závazná „pouze“ k dosažení účelu, který sleduje. V tomto ohledu vzniká řada nejasností, již při samotném překladu směrnice. Proti tomu se zvedají hlasy, které zvažují, zda nová dikce přece jen nezakládá průlom například v tom směru, že připouští, aby se dlužník dovolal liberačních důvodů ve smyslu § 374 ObchZ, a tudíž za prodlení odpovídal jen na

²⁵¹ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 24. 3. 2004, sp. zn. 35 Odo 101/2002. Dostupné také z ASPI: ASPI ID JUD27590CZ.

²⁵² Čech, P.: Smluvní pokuta versus úroky z prodlení. Právní rádce 1210-4817 Roč. 16, č. 4 (2008), s. 21-30.

²⁵³ Obdobně ustanovení § 153 odst. 2 Občanského zákoníku.

²⁵³ Viz např. Bejček, J.: Pět letných pozastavení nad poslední loňskou novelou obchodního zákoníku, Právní rozhledy č. 11/2005, str. 397 až 401.

principu prosté objektivní odpovědnosti, nikoli absolutní. Argumentem může být například to, že právní úprava prodlení možnost liberace výslovně nevylučuje.²⁵⁴ Jakkoliv by bylo možné argumentovat oběma způsoby, konečný výklad musí podle Čecha podat Soudní dvůr Evropské Unie,²⁵⁵ když nastíněný spor souvisí s transpozicí komunitární úpravy. Základem tohoto výkladu ale nebude systém úpravy v českém soukromém právu, nýbrž systematika práva Evropské Unie a především účel a cíl sledovaný směrnicí.²⁵⁶

3.12. Procesně právní aspekty

Rozdíly v procesně právních aspektech smluvní pokuty a úroků z prodlení rovněž vyplývají z jejich odlišné právní povahy. Jak již bylo výše popsáno, právo na smluvní pokutu se chápe jako nárok samostatný a navzdory své akcesorické povaze se v okamžiku porušení zajišťované povinnosti osamostatňuje a může tak být samostatně předmětem soudního řízení. Nejvyšší soud České republiky v tomto ohledu ve svém rozsudku č. j. 33 Cdo 5364/2007 ze dne 27. 1. 2010²⁵⁷ stanovil, že: „Skutečnost, že dlužník svůj dluh již uhradil, nikterak nebrání věřiteli v tom, aby samostatně uplatnil nárok na smluvní pokutu, již byl tento dluh zajištěn.“ Na rozdíl od úroku z prodlení smluvní pokuta není příslušenstvím práva z hlavního vztahu. Nejvyšší soud toto opakovaně zdůraznil např. i ve svém nedávném rozhodnutí č. j. 23 Cdo 5280/2009 ze dne 22. 6. 2010:²⁵⁸ „Příslušenstvím zajištěné pohledávky však smluvní pokuta není; právo na zaplacení smluvní pokuty je samostatným majetkovým nárokem s vlastním, samostatným skutkovým základem. Uplatňuje-li proto žalobce nárok na zaplacení smluvní pokuty, musí jej (tak jako při uplatnění každého peněžitého nároku, jenž nemá povahu příslušenství pohledávky) vyčíslit uvedením peněžité částky, jejíhož zaplacení

²⁵⁴ Viz např. Tomsa, M.: Nová úprava splatnosti ceny dodávek a úroku z prodlení v obch. transakcích, Obchodní právo č. 3/2005, str. 2 až 7.

²⁵⁵ Dříve Soudní dvůr Evropských společenství, od účinnosti Lisabonské smlouvy Soudní dvůr Evropské Unie.

²⁵⁶ Čech, P.: Smluvní pokuta versus úroky z prodlení. Právní rádce 1210-4817 Roč. 16, č. 4 (2008), s. 21-30.

²⁵⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR č. j. 33 Cdo 5364/2007 ze dne 27. 1. 2010 Dostupný také z ASPI: ASPI ID JUD165681CZ.

²⁵⁸ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR č. j. 23 Cdo 5280/2009 ze dne 22. 6. 2010 Dostupný také z ASPI: ASPI ID JUD27590CZ.

se domáhá.“ Z toho vyplývá, že nárok na smluvní pokutu a nárok na splnění zajišťované povinnosti jsou nároky na sobě nezávislémi a může dojít k situaci, kdy bude pro hlavní nárok a pro nárok na smluvní pokutu věcně příslušný odlišný soud.²⁵⁹

K takové situaci však nemůže dojít v případě úroků z prodlení, které jsou příslušenstvím pohledávky a tudíž je pro nárok na zaplacení úroků z prodlení i pro nárok na splnění hlavní povinnosti, věcně příslušný jeden a týž soud a oba nároky se musí uplatnit v jediném řízení. Nárok na zaplacení úroků z prodlení tedy nelze na rozdíl od smluvní pokuty vymáhat samostatně. Přičemž § 9 odst. 3 písm. r) alinea 6 OSŘ stanoví, že při určování věcné příslušnosti krajského soudu, se k výši příslušenství peněžitého plnění (tedy v tomto kontextu úroků z prodlení či poplatku z prodlení) nepřihlíží.

Ustanovení § 6 alinea 2 zákona č. 549/1991 Sb., o soudních poplatcích, v pozdějším znění, stanoví, že: „Cena příslušenství předmětu řízení tvoří základ poplatku jen v případech, je-li příslušenství samostatným předmětem řízení.“ Vzhledem k tomu, že nárok na smluvní pokutu není příslušenstvím, vzniká u něj vždy povinnost zaplatit soudní poplatek a to bez ohledu na to, zda je nárok na smluvní pokutu uplatňován samostatně či nikoliv.²⁶⁰

Naproti tomu, jak již bylo řečeno výše, úrok z prodlení přestože je příslušenstvím peněžité pohledávky, nelze ho jako příslušenství uplatňovat samostatně a proto se ani nezapočítává do základu soudního poplatku. Při soudním vymáhání úroku z prodlení tudíž úrok z prodlení či poplatek z prodlení není předmětem soudního poplatku.²⁶¹

²⁵⁹ Patěk, D., Smluvní pokuta v obchodních vztazích. Praha: C.H. Beck, 2006, s. 66. ISBN 80-7179-538-0.

²⁶⁰ Patěk, D., Smluvní pokuta v obchodních vztazích. Praha: C.H. Beck, 2006, s. 67.

²⁶¹ Ustanovení § 6 odst. 1 zákona č. 549/1991 Sb., o soudních poplatcích.

3.13. Smluvní pokuta a úroky z prodlení v insolvenčním řízení

Zajímavý je rovněž osud smluvní pokuty a úroků z prodlení v insolvenčním řízení. Jak úroky z prodlení z pohledávek přihlášených věřitelů, které vznikly před rozhodnutím o úpadku, pokud přirostly až v době po tomto rozhodnutí a úroky z prodlení z pohledávek věřitelů, které staly splatné až po rozhodnutí o úpadku, tak smluvní pokuty, pokud právo na jejich uplatnění vzniklo až po rozhodnutí o úpadku, jsou vyloučeny z uspokojení v průběhu insolvenčního řízení. Úroky z prodlení a smluvní pokuta jsou totiž zmíněny v ustanovení § 170 InsZ, které podává taxativní výčet pohledávek, které z uspokojení v insolvenčním řízení vyloučeny. K vyloučení úroků z prodlení a smluvní pokuty z uspokojení v rámci insolvenčního řízení dochází ex lege, tedy přímo ze zákona, takže o této skutečnosti nevydává insolvenční soud žádné rozhodnutí. Otázkou je, jak bude postupovat insolvenční správce, pokud úroky z prodlení či smluvní pokuta budou do insolvenčního řízení jako pohledávky přihlášeny, když v praxi nemusí taková pohledávka stát izolovaně, ale jako část pohledávky, která v insolvenčním řízení uspokojována bude (například když věřitel vyčíslil v přihlášce nárok na zaplacení úroků z prodlení nesprávně ke dni podání přihlášky, a nikoliv ke dni rozhodnutí o úpadku). Přikláním se k názoru, že není důvod, aby insolvenční správce takový nárok popřel s tím, že pokud je nárok oprávněný, má být insolvenčním správcem uznán. Současně však insolvenční správce musí uvést, že jde o nárok vymezený v § 170 InsZ, a nelze jej proto v průběhu insolvenčního řízení uspokojit. V každém případě ale insolvenční správce takovou pohledávku nezařazuje do seznamu přihlášených pohledávek, neboť to výslovně vylučuje § 189 odst. 1 InsZ.²⁶² Bude-li věřitel v průběhu insolvenčního řízení uplatňovat úroky z prodlení z peněžitých pohledávek, může se jednat o úroky z prodlení v zákonné výši nebo jejichž výše byla sjednána podle obchodního zákoníku. S přihlédnutím k rozsahu úroku z prodlení insolvenční zákon vylučuje z uspokojení v průběhu insolvenčního řízení takové příslušenství pohledávky, které přirostlo v době po rozhodnutí o úpadku. Účelem této úpravy je zabránit navyšování insolvenčních pohledávek o přirůstající příslušenství s ohledem na dobu trvání insolvenčního řízení. Z uspokojení z insolvenčního řízení jsou rovněž vyloučeny i

²⁶² Ustanovení § 189 odst. 1 v tomto smyslu stanoví, že: „Do seznamu (pozn. má se na mysli seznam přihlášených pohledávek) se nezařazují pohledávky, ke kterým se nepřihlíží, pohledávky vyloučené z uspokojení a další pohledávky, u kterých tak stanoví zákon.“

veškeré smluvní pokuty, ujednané podle občanského i obchodního zákoníku, u nichž nárok vznikl až po rozhodnutí o úpadku. Pokud však nárok na takovou smluvní pokutu vznikl do vydání rozhodnutí o úpadku, lze takovou pohledávku do insolvenčního řízení přihlásit.²⁶³

3.14. Dopady v daňově právní oblasti

V daňově právní oblasti se jedná zejména o otázku, zda je možno smluvní pokutu a úroky z prodlení považovat za výdaje snižující daňový základ. Ustanovení § 25 odst. 1 písm. f) zákona o dani z příjmů²⁶⁴ stanoví, že za výdaje (náklady) vynaložené k dosažení, zajištění a udržení příjmů pro daňové účely nelze uznat penále, úroky z prodlení a pokuty s výjimkou uvedenou v § 24 odst. 2 písm. zi), který stanoví, že výdaji (náklady) ve výše uvedeném smyslu jsou také smluvní pokuty, úroky z prodlení, poplatky z prodlení, penále a jiné sankce ze závazkových vztahů, jen pokud byly zaplacený. Při posuzování úroků z prodlení se tedy v praxi objevují problémy.²⁶⁵ Pokud jde o zaplacený úrok z prodlení jako o sankci ze závazkových vztahů, jedná se o uznatelný výdaj pro daňové účely, na rozdíl od úroku z prodlení, který je daňovou sankcí, a který nelze považovat za výdaj snižující daňový základ. Sazbu úroků z prodlení (které jsou zákonným důsledkem prodlení dlužníka s plněním peněžitého závazku) je totiž možné dle obchodního zákoníku smluvit, případně mohou smluvní strany i účtování úroků z prodlení smluvně vyloučit.²⁶⁶ Dále se nabízí otázka, jaký je rozdíl mezi úrokem z prodlení, jehož výše byla sjednána, a běžným úrokem, jehož výše byla rovněž sjednána. Běžný úrok totiž patří do výdajů vynaložených na dosažení, zajištění a udržení příjmů, tj. do výdajů, které snižují daňový základ (s výjimkou úroků souvisejících s úvěry na pořízení hmotného a nehmotného majetku a pozemků²⁶⁷). Vysvětlení spočívá v tom, že běžný úrok nesouvisí s porušením smluvních povinností a

²⁶³ Kotoučová, J., a kol.: Zákon o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon). Komentář, 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010. s. 376. ISBN 978-80-7400-320-2.

²⁶⁴ Zákon č. 586/1992 Sb., o dani z příjmů.

²⁶⁵ Chmelík, M.: Daňový základ- úroky, penále. Právní rádce č. 8/1993, s. 43, ze dne 1.10.93.

²⁶⁶ Ustanovení § 369 odst. 1 a § 263 ObchZ.

²⁶⁷ K tomuto viz například rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 10.4. 2008, sp. zn. 9 Afs 193/2007 – 46 Sbírký rozhodnutí NSS č. 7/2008, s. 589, pořadové číslo 1597/2008: „Daňová účinnost úroku z prodlení je obecně omezena § 24 odst. 2 písm. zi) citovaného zákona, který nerozlišuje mezi úroky z prodlení a úroky z prodlení podle smlouvy o úvěru, přičemž rozdílný způsob jejich účetního zachycení nemůže mít na časový okamžik jejich daňové uznatelnosti žádný vliv“.

není proto sankcí. Úrok je v podstatě cenou peněz a představuje částku, kterou platí dlužník věřiteli za poskytnutí peněžité půjčky.²⁶⁸ Úrok z prodlení je naproti tomu naprosto odlišný pojem nežli úrok. Úrok z prodlení je sankcí, trestem za prodlení s plněním peněžitého závazku. Ekonomický obsah úroků z prodlení je obdobný s obsahem pojmu penále, který již obchodní zákoník nepoužívá, a který spočívá v tom, že jde o majetkovou sankci uplatňovanou v důsledku porušení smluvních nebo zákonem stanovených povinností. Právě proto, že penále souvisí s porušením povinností je rovněž považováno za výdaj, který nelze uznat pro daňové účely.

Jiné pojetí můžeme vyzorovat u smluvní pokuty, kterou je potřeba odlišit od běžného pojmu pokuta. Zatímco pokuta je rovněž sankcí nebo trestem obdobně jako úrok z prodlení (ve smyslu daňové sankce), smluvní pokuta je jednou z forem zajištění závazků, a proto se jedná o uznatelný výdaj pro daňové účely, tedy výdaj, který snižuje daňový základ.²⁶⁹ Je tedy dle mého názoru logické, že má-li být uložena pokuta, penále, úrok z prodlení nebo jiná daňová sankce jako potrestání daňového subjektu za prohřešek proti zákonným normám, nemůže být daňově účinným nákladem. Jiným případem jsou ovšem sankce smluvené v obchodních závazkových vztazích, které jsou daňově účinným nákladem (výdajem), a to v okamžiku jejich uhrazení.²⁷⁰ K této problematice se vyjádřil například Krajský soud České Budějovice ve svém rozhodnutí ze dne 24. 9. 2003, sp. zn. 10 Ca 77/2003, ve kterém upozornil na podmínky, které musí smluvní pokuta splnit, aby mohla být uznána za daňově účinný výdaj: „Pro uznání smluvní pokuty jako nákladu daňového, musí být splněny základní podmínky dané ustanovením zákona o daních z příjmů, to pak znamená, že poplatník musí prokázat, že se jedná o náklad vynaložený na dosažení, zajištění a udržení zdanitelných příjmů ve výši poplatníkem prokázané.“²⁷¹

²⁶⁸ Chmelík, M.: Daňový základ- úroky, penále. Právní rádce č. 8/1993, s. 43, ze dne 1. 10. 1993.

²⁶⁹ Tamtéž.

²⁷⁰ Brychta, I.: Pokuty, penále a jiné daňové sankce. Účetnictví v praxi, č. 8/2006, s. 23.

²⁷¹ Rozhodnutí Krajského soudu České Budějovice ze dne 24. 9. 2003, sp. zn.: 10 Ca 77/2003. Dostupný také z ASPI: ASPI ID JUD29531 CZ.

3.15. Souběh smluvní pokuty a úroku z prodlení

S výše uvedených rozdílů mezi smluvní pokutou a úroky z prodlení vyplývá, že se jedná o dva zcela odlišné instituty, přestože můžeme najít i některé jejich shodné aspekty. Judikatura Nejvyššího soudu ČR dospěla k názoru, že sjednají-li si smluvní strany pro případ prodlení se splněním peněžitého závazku smluvní pokutu, je ta smluvní strana, která takto zajištěný peněžitý závazek poruší a dostane se do prodlení, povinna zaplatit druhé smluvní straně sjednanou smluvní pokutu i úrok z prodlení.²⁷² Jinými slovy zákon nevyklučuje, aby porušení téže povinnosti bylo sankcionováno hned dvakrát – smluvní pokutou i úrokem z prodlení. Na tuto situaci částečně pamatuje obchodní zákoník, který v případě soudního sporu o zaplacení smluvní pokuty umožňuje soudu výši smluvní pokuty snížit. Judikatura se ustálila na názoru, že oba instituty plní odlišnou funkci a jejich souběh je tudíž možný. Nejvyšší soud České republiky např. ve svém rozsudku ze dne 31. 3. 2010, č. j. 33 Cdo 689/2008,²⁷³ v této souvislosti konstatuje, že: „Z uvedených rozdílů právní úpravy smluvní pokuty a úroku z prodlení, dále z toho, že občanský zákoník neobsahuje žádnou právní úpravu o souběhu těchto majetkových sankcí a konečně i z toho, že jde o dva různé právní instituty, vyplývá, že sjednají-li si účastníci závazkového vztahu pro případ prodlení se splněním peněžitého závazku, např. zaplacení půjčky, smluvní pokutu, je dlužník povinen v případě prodlení se splněním uvedeného závazku zaplatit věřiteli sjednanou smluvní pokutu a vedle toho i úrok z prodlení podle § 517 odst. 2 ObčZ.“ Rovněž francouzské právo souběh smluvní pokuty a úroků z prodlení připouští, přestože v tomto ohledu nevzniká tolik interpretačních problémů, jako je tomu v právu českém, a nauka i judikatura apeluje na odlišnou povahu obou institutů.

²⁷² Např. rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 4. 3. 2002, sp. zn.: 33 Odo 47/2002. Dostupný také z ASPI: ASPI ID JUD73244CZ. Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 26. 7. 2000, sp. zn.: 30 Cdo 2247/1999. Dostupný také z ASPI: ASPI ID JUD24499CZ.

²⁷³ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 31. 3. 2010, č. j. 33 Cdo 689/2008. Dostupný také z ASPI: ASPI ID JUD166365CZ.

3.16. Ostatní soukromoprávní sankce a záměna smluvní pokuty a úroků z prodlení

V praxi bohužel není výjimkou, že si smluvní strany sjednají sankci, kterou zákon buď vůbec nezná nebo naplňuje znaky jiného než pojmenovaného institutu nebo se jej tímto způsobem snaží obejít a vyhnout se tak kogentnosti právní úpravy například co se týče nemožnosti určení výše úroků z prodlení v občanskoprávních vztazích. V soukromém právu obecně platí zásada smluvní volnosti. Sporné ujednání stran je pak v konkrétním případě třeba posoudit podle ustanovení § 35 odst. 2 ObčZ, který stanoví, že právní úkony vyjádřené slovy je třeba vykládat nejenom podle jejich jazykového vyjádření, ale zejména též podle vůle toho, kdo právní úkon učinil, není-li tato vůle v rozporu s jazykovým projevem. V obchodněprávních vztazích je pak potřeba rovněž vzít v úvahu ustanovení § 266 odst. 1 až 3 ObchZ, který stanoví, že projev vůle se vykládá podle úmyslu jednající osoby, jestliže tento úmysl byl straně, které je projev vůle určen, znám nebo jí musel být znám; pokud nelze projev vůle takto vyložit, vykládá se podle významu, který by mu zpravidla přikládala osoba v postavení, které byl projev vůle určen, přičemž je nutné při výkladu vůle vzít náležitý zřetel ke všem okolnostem souvisejícím s projevem vůle, popřípadě k zavedené praxi mezi stranami a následnému chování stran. Výrazy použité v obchodním styku se vykládají podle významu, který se jim zpravidla v tomto styku přikládá.

3.16.1. Penále

Penále je upraveno v ustanovení § 544 odst. 3 ObčZ, který stanoví, že se ustanovení o smluvní pokutě použijí i na pokutu stanovenou pro porušení smluvní povinnosti právním předpisem (penále). Jedná se tedy o povinnost vyplývající z právního předpisu zaplatit pokutu v případě porušení určité smluvní povinnosti. Zatímco smluvní pokuta může vzniknout jen na základě dohody, penále vzniká přímo ze zákona. Není ale vyloučeno sjednat smluvní pokutu formou takzvaného penále.²⁷⁴ Obchodní zákoník penále neupravuje.

²⁷⁴ Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M., a kol.: Občanský zákoník. Komentář II. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2009. s. 1609. ISBN 978-80-7400-108-6.

Dřívější judikatura zastávala názor, že pojmem penále se v obchodněprávní praxi rozumí smluvní pokuta nikoliv dohoda o úrocích z prodlení v jiné než zákonné výši.²⁷⁵ Nejvyšší soud ČR se však od tohoto jednostranného výkladu pojmu penále postupně odklonil a ve svém rozhodnutí 29 Cdo 2735/99 ze dne 15. 11. 2000,²⁷⁶ které se konkrétně týkalo ujednání sankce účastníky smlouvy o dílo podle obchodního zákoníku, zaujal názor obezřetnější. V daném případě si smluvní strany obchodněprávního vztahu sjednaly sankci nazvanou „penále,“ kterou však obchodní zákoník nezná. Pochybnosti by vzhledem k tomuto použitému pojmu mohly vzniknout v případě prodlení s placením peněžitého závazku, kdy vzniká otázka, zda tento smluvní pojem podléhá režimu smluvní pokuty, nebo zda se jedná o úrok z prodlení. Ustanovení § 544 odst. 3 ObčZ upravující penále se ovšem na obchodněprávní vztahy nevztahuje. Penále rovněž upravoval bývalý hospodářský zákoník²⁷⁷ jako jeden z druhů majetkových sankcí za nesplnění závazku. Tato právní úprava rozeznávala penále zákonné a smluvní.²⁷⁸ Dovolatel napadá závěry soudu druhého stupně ohledně výše smluvní pokuty, kterou měl soud dle jeho názoru přiměřeně snížit (moderovat). Žalovaný ve svém dovolání vychází z toho, že odvolací soud posoudil ujednání o penále ve smlouvě o dílo jako dohodu o smluvní pokutě. Ze zdůvodnění rozsudku odvolacího soudu je zřejmé, že s přihlédnutím k zásadě smluvní volnosti, soud dospěl k závěru, že pro zajištění závazku mohou strany zvolit i jiné než zákonem upravené instituty. Pojem „penále“ tak interpretoval jako platné ujednání, které není v rozporu s žádnou kogentní právní normou, a příslušnou částku žalobci přiznal. Nejvyšší soud rozsudek odvolacího soudu zrušil a věc vrátil tomuto soudu k dalšímu řízení. „Není-li z ujednání účastníků smlouvy o dílo jasné, zda pod pojmem „penále,“ má-li být takto sankcionováno prodlení s placením peněžitého závazku, rozuměli sjednání smluvní pokuty nebo úroku z prodlení, je nutné sporné ujednání posoudit podle ustanovení § 35 odst. 2 ObčZ a § 266 odst. 1 ObchZ.“

Z výše uvedeného je zřejmé, že jak pro soudy, tak pro smluvní strany samotné, není vždy snadné jednoznačně určit charakter sjednané sankce. Podle nedávného

²⁷⁵ Např. rozhodnutí Vrchního soudu v Praze sp. zn. 5 Cmo 99/1995, ze dne 2. 8. 1996. Soudní rozhledy č. 2/1997, s. 35.

²⁷⁶ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 15. 11. 2000, sp. zn. 29 Cdo 2735/1999. Dostupné také z ASPI: ASPI ID JUD22234CZ.

²⁷⁷ Ustanovení § 141 odst. 1 zákona č. 109/1964 Sb., Hospodářský zákoník, ze dne 4. 6. 1964.

²⁷⁸ Nesnídal, J.: Smluvní pokuta a penále, časopis Ekonom, č. 23/1997, s. 64.

rozsudku Nejvyššího soudu ČR ze dne 25. 5. 2010, č. j. 32 Cdo 2199/2009:²⁷⁹ „Otázku, zda výraz „penále“ použitý stranami ve smlouvách lze vykládat jako smluvní pokutu nebo jako smluvní úrok z prodlení, nelze řešit judikatorně jednou provždy a pro všechny případy. Je tomu tak proto, že okolnosti rozhodné pro výklad projevu vůle podle § 35 odst. 2 ObčZ (a v obchodněprávních vztazích podle § 266 ObchZ) mohou být a také bývají případ od případu odlišné. Správnost výkladu projevu vůle pak záleží na tom, zda-li soud správně vyloží a aplikuje interpretační pravidla zakotvená v ustanovení § 35 ObčZ (potažmo § 266 ObchZ).“

3.16.2. Poplatek z prodlení

Rovněž poplatek z prodlení upravuje pouze zákoník občanský. Obchodní zákoník jej nezná. Například ustanovení § 697 ObčZ stanoví, že je-li nájemce v prodlení s placením nájemného nebo úhrad za plnění, které jsou mu poskytovány v souvislosti s nájmem bytu, vzniká mu povinnost platit poplatek z prodlení od okamžiku prodlení. Zaplatí-li však dluh v pětidenní lhůtě, právo na poplatek z prodlení nevzniká. Poplatek z prodlení je stanoven v § 2, 3 nařízení vlády č. 142/1994 Sb., ve znění nařízení vlády č. 163/2005 Sb. Jeho výše činí v současnosti za každý den prodlení 2,5 % dlužné částky, nejméně však 25 Kč za každý i započatý měsíc prodlení. Přepočteno na roční úrokovou sazbu jde o 91,25 %. Je to výše, která několikanásobně překračuje současnou míru úroků z prodlení. Úroky z prodlení v podobné výši byly shledány obecnými soudy dokonce v rozporu s dobrými mravy. Soudní judikatura dovodila, že za určitých zcela výjimečných okolností může být uplatňování práva na poplatky z prodlení, podobně jako v případě úroků z prodlení, výkonem práva v rozporu s dobrými mravy.²⁸⁰ Odepřít ochranu by bylo možno pouze takovému požadavku, který by opomíjel zajišťovací, sankční a kompenzační charakter institutu prodlení, nevycházel by z jeho smyslu, případně by jej dokonce zneužíval k poškození dlužníka nebo by vzhledem k poměrům účastníků vedl

²⁷⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 25. 5. 2010, č. j. 32 Cdo 2199/2009. Dostupný také z ASPI: ASPI ID JUD166832CZ.

²⁸⁰ Jedná se např. o rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 26 Cdo 2670/2004, ze dne 22. 9. 2005, Dostupné také z ASPI: ASPI ID JUD87448CZ.

k nepřiměřeným důsledkům v tom smyslu, že by dlužníka zatěžoval likvidačním způsobem, zatímco pro věřitele by neznamenal podstatný přínos.²⁸¹

Podle § 723 odst. 1 ObčZ je nájemce povinen platit nájemné a poplatek z prodlení, jestliže se ztratila věc, kterou měl v nájmu a nebo byla zničena, bylo-li jeho placení dohodnuto, dokud ztrátu nebo zničení věci pronajímateli neohlásil nebo dokud se o tom pronajímatel jinak nedozvěděl. V tomto případě je nájemce povinen poplatek z prodlení ve výši stanovené prováděcím právním předpisem platit, jen bylo-li to dohodnuto.

Zajímavým pro účely této rigorózní práce je dle mého názoru případ, kdy si strany obchodněprávního vztahu sjednaly sankci nazvanou „poplatek z prodlení“ ve výši 0,1% dlužné částky za každý den z prodlení, přičemž poplatek z prodlení upravuje pouze občanský zákoník. V tomto směru Nejvyšší soud ČR ve svém rozhodnutí 27 Cm 144/93²⁸² konstatoval: „Obchodní zákoník nezná majetkovou sankci nazvanou „poplatek z prodlení“, kterou dříve upravoval hospodářský zákoník.“²⁸³ Sjednání sankce 0,1% denně za účinnosti obchodního zákoníku by mohlo být považováno za smluvní pokutu anebo smluvený úrok z prodlení; takové ujednání mezi účastníky smluvního vztahu by však muselo být dostatečně určité, jinak je ve smyslu § 37 odst. 1 ObčZ neplatné.“ V odůvodnění svého rozhodnutí Nejvyšší soud ČR dále uvedl: „Základní náležitostí právních úkonů je podle § 37 ObčZ jejich srozumitelnost. Nedostatek srozumitelnosti způsobuje neplatnost takového právního úkonu. Za neurčitý je třeba považovat takový právní úkon, jestliže je vyjádřen srozumitelně, avšak jeho obsah je neurčitý. Z ujednání účastníků o dohodnuté sankci není zřejmé, která smluvní povinnost měla být mezi účastníky zajištěna smluvní pokutou. Toto ujednání pro svou neurčitost obsahu je tedy dle názoru soudu neplatné a vzhledem k tomu, že se důvod neplatnosti vztahuje jen na část právního úkonu (sjednání sankce) a tuto část lze oddělit od ostatního obsahu smluvního ujednání, jedná se o částečnou neplatnost podle § 41 ObčZ. V žalobním petitu se žalobce domáhal nikoliv zaplacení sankce, ale poplatku z prodlení ve výši 0,1% dlužné částky za každý den prodlení od splatnosti do zaplacení. Při hodnocení tohoto názoru, že poplatek z prodlení byl majetkovou sankcí upravenou

²⁸¹ Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M., a kol.: Občanský zákoník. Komentář II. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2009. s. 2031. ISBN 978-80-7400-108-6.

²⁸² Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 17. 11. 1994, sp. zn. 27 Cm 144/93. Dostupný také z ASPI: ASPI ID JUD13213CZ.

²⁸³ Též ustanovení § 141 odst. 1 zákona č. 109/1964 Sb., Hospodářský zákoník, ze dne 4. 6. 1964.

hospodářským zákoníkem, a to ve výši 0,05% za každý den prodlení. Právní vztah mezi účastníky se řídí s ohledem na jeho vznik ustanoveními obchodního zákoníku, který podle § 369 odst. 1 ukládá dlužníku v případě prodlení se splněním peněžitých závazků povinnost platit úroky z prodlení ve smluvené výši, případně stanovené podle § 502, nikoliv poplatky z prodlení.²⁸⁴ Soud dále zjistil, že mezi účastníky nebyla, jak výše uvedeno, ani taková výše sjednána, a proto dospěl k názoru, že žaloba je v části, kde se žalobce domáhá zaplacení poplatku z prodlení, nedůvodná a žalobu zamítl.“

Nutno ještě zdůraznit, že úroky z prodlení a poplatek z prodlení nemohou být kumulovány a stejně jako u úroků z prodlení, ve smyslu § 517 odst. 2 ObčZ, byla-li věřiteli způsobena škoda prodlením s plněním peněžitého závazku, může požadovat její náhradu jen potud, pokud není kryta poplatkem z prodlení.

3.16.3. Sankce neoznačená a smluvní pokuta označená jako úrok z prodlení

K problémům dochází rovněž v případě, že strany sjednanou sankci vůbec nepojmenují nebo dokonce smluvní pokutu označí jako úrok z prodlení či naopak. V tomto případě Čech²⁸⁵ příkladem odkazuje na závěry rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 25. 7. 2007, sp. zn.: 32 Odo 612/2005.²⁸⁶ Účastníci pojali do textu smlouvy následující klauzuli: „V případě prodlení objednatele s úhradou vyúčtování zhotovitele za provedené dílo, bude mít zhotovitel právo na úrok z prodlení ve výši 0,1 % dlužné částky, který mu bude objednatel povinen zaplatit na podkladě písemné výzvy..“ včlenili ji nicméně do odstavce nazvaného „smluvní pokuty.“ Ze systematického řazení, ale i z dalších okolností (např. z toho, že sankce byla koncipována jako jednorázová, nikoliv za každý den, měsíc či rok prodlení) odvolací soud dovodil, že ujednání naplňuje znaky smluvní pokuty, a Nejvyšší soud ČR se s tímto závěrem ztotožnil. Z tohoto rozhodnutí pak Čech vyvozuje obecný závěr: „Je-li obsahem nejasného ujednání stran, pokud jde o kvalifikaci sankce za prodlení s plněním peněžitého dluhu, povinnost k úhradě částky stanovené sazbou za určité období, bude (při absenci indikátorů jiné vůle stran) na místě posoudit dohodu spíše jako ujednání o úroku z

²⁸⁴ Poplatek z prodlení je možný pouze ve vztazích občanskoprávních, § 517 odst. 2 ObčZ.

²⁸⁵ Čech, P.: Smluvní pokuta versus úroky z prodlení. Právní rádce 1210-4817 Roč. 16, č. 4 (2008), s. 21-30.

²⁸⁶ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 25. 7. 2007, sp. zn.: 32 Odo 612/2005. Dostupné také z ASPI: ASPI ID JUD100789CZ.

prodlení. Sjednají-li strany naopak jednorázové plnění (třeba procentní sazbou), sankce bude v pochybnostech kvalifikována jako dohoda o smluvní pokutě, i kdyby ji strany (zčásti) označily jako úrok z prodlení.“²⁸⁷

K tomu je třeba podotknout, že soud musí vždy vycházet z konkrétního případu, přihlížet ke všem jeho okolnostem, situaci, k tomu zda se jedná o občanskoprávní či obchodněprávní vztah, k vůli stran a vzít v úvahu jednotlivé výkladové metody.

²⁸⁷ Čech, P.: Smluvní pokuta versus úroky z prodlení. Právní rádce 1210-4817 Roč. 16, č. 4 (2008), s. 21-30.

4. Vliv evropského práva na úpravu smluvní pokuty a úroků z prodlení

I přes četné evropeizační tendence v oblasti soukromého práva, dosud nebyl přijat žádný ucelený kodex týkající se evropského smluvního práva. Klíčovým okamžikem byl zcela jistě vznik Komise pro evropské smluvní právo v roce 1982. Tato Komise vznikla v rámci Evropského hospodářského prostoru a jejím hlavním účelem bylo formulování obecných principů smluvního práva. Protože se předsedou Komise stal Prof. Ole Lando, bývá tato Komise označována jako Landoova komise. Konečným cílem Komise bylo podle tehdejších představ vypracování jednotného Evropského kodexu soukromého práva, který by unifikoval úpravu soukromého práva a nahradil národní zákoníky. V roce 1995 byla vydána první část Principů evropského smluvního práva - PECL²⁸⁸ (úprava plnění a neplnění smlouvy a prostředky právní ochrany), v roce 2000 druhá část (revize dosavadní části první a nově úprava otázky uzavírání, výkladu a obsahu smluv a úprava zmocnění zástupce zavazovat zmocnitele) a v roce 2003 třetí část (úprava započtení, postoupení pohledávky, převzetí dluhu a podobně). Principy evropského smluvního práva představují obecnou část závazkového smluvního práva. Neobsahují úpravu žádného smluvního typu, neboť by měly být používány obecně. Principy jsou konstruovány především jako podpora slabší smluvní strany v právním vztahu (například ji chránit před ujednáním o nekalé soutěži ve spotřebitelských smlouvách). Principy nejsou konstruovány výslovně pro vztahy s mezinárodním prvkem, ale mohou být použity i ve vztazích čistě vnitrostátních.²⁸⁹ Zda se Principy stanou předstupněm budoucího jednotného Evropského kodexu soukromého práva, ukáže až další vývoj unifikace právní úpravy v rámci EU.

Pokud se jedná o úroky z prodlení, PECL ve svém článku 9.508 stanoví, že věřiteli v případě prodlení dlužníka s plněním peněžitého závazku, vzniká nárok na úroky z prodlení, a to ve výši, která odpovídá průměrné krátkodobé úrokové sazbě za úvěry, které poskytují obchodní banky v místě splatnosti pohledávky. Jedná se tedy do jisté míry o obdobu toho, jak se dříve určovala výše úroků z prodlení podle obchodního

²⁸⁸ Lando, O., Beale, H. (eds.) Principles of European Contract Law. Parts I and II. Combined and Revised. The Hague, London, Boston : Kluwer Law International, 2000.

²⁸⁹ Myšáková, P.: Principy evropského smluvního práva [online]. E-polis.cz, ze dne 18. 4. 2006 [cit. 2. 2. 2011]. Dostupné z www: <<http://www.e-polis.cz/pravo/135-principy-evropskeho-smluvniho-prava.html>>.

zákoníku. Věřitel podle tohoto článku může vedle úroku z prodlení požadovat náhradu dalších ztrát, které mu v této souvislosti vznikly. Článek 9.509 dále upravuje institut obdobný české smluvní pokutě. Tento článek totiž smluvním stranám umožňuje, sjednat si určitou peněžitou částku pro případ porušení jakékoliv povinnosti vyplývající ze smlouvy. Tuto peněžitou částku („smluvní pokutu“) je dlužník povinen zaplatit bez ohledu na to, jestli mu porušením povinnosti vznikla nějaká škoda. Výše takto ujednané „smluvní pokuty“ však může být modifikována, jestliže je v hrubém nepoměru k výši škody a s ohledem na další okolnosti případu.

Přestože zatím neexistuje právně závazný kodex evropského smluvního práva, který by obsahoval jednotnou úpravu smluvní pokuty a úroků z prodlení, vliv evropského práva se projevuje v jednotlivých oblastech soukromého práva. Například ve spotřebitelském právu, ve kterém mělo přijetí směrnice Rady 93/13/EHS ze dne 5. 4. 1993 o nepřiměřených podmínkách ve spotřebitelských smlouvách, za následek formulaci ustanovení § 56 odst. 1 ObčZ. Toto ustanovení se vztahuje i na ujednání o sankcích za prodlení spotřebitele v tom smyslu, že nepřipustná nerovnováha v právech je dána i tehdy, má-li spotřebitel podle smlouvy povinnost platit nepřiměřeně vysokou smluvní pokutu, případně poskytovat nepřiměřeně vysoké plnění v jakékoliv jiné právní formě. Následkem této nerovnováhy je potom dle ustanovení § 55 odst. 2 ObčZ relativní neplatnost takového ujednání.²⁹⁰

Dalším takovým významným vlivem bylo přijetí směrnice Evropského parlamentu a Rady 2000/35/ES, která měla za následek formulaci nynějšího § 369a ObčZ a novelizaci nařízení vlády upravující zákonnou výši úroků z prodlení. Tato směrnice členským státům uložila povinnost zajistit, aby se úrok z prodlení v případě opožděné platby stal splatným dnem následujícím po dni splatnosti nebo po uplynutí platební lhůty, pokud je stanovena ve smlouvě. Jestliže den splatnosti ani platební lhůta nejsou ve smlouvě stanoveny, stává se úrok z prodlení splatným automaticky bez nutnosti upomínky třicet dnů po dni, kdy dlužník obdrží fakturu nebo jiný rovnocenný dokument vyzývající k provedení platby. Jestliže není datum faktury nebo jiného rovnocenného dokumentu vyzývajícího k provedení platby jednoznačné, stává se úrok z prodlení splatným třicet dnů po dni obdržení zboží nebo služeb. V případě, že dlužník

²⁹⁰ Wolters Kluwer ČR, a. s., Nerovnovážná smluvní pokuta v neprospěch spotřebitele/nicotnost rozhodčího nálezu ve spotřebitelském sporu [online]. Pravniceforum. cz, 8. 3. 2010. Dostupné z <http://www.pravniceforum.cz/archiv/dokument/doc-d28402v35553pl>.

obdrží fakturu nebo jiný rovnocenný dokument vyzývající k provedení platby dříve než zboží nebo služby, stává se úrok z prodlení splatným třicet dnů po obdržení zboží nebo služeb. Posledním případem je situace, kdy přejímka nebo prohlídka zboží nebo služeb, jejímž prostřednictvím se zjišťuje, zda zboží nebo služby byly dodány v souladu se smlouvou, zda jsou prováděny podle zákona nebo podle smlouvy. Jestliže dlužník v tomto případě obdrží fakturu nebo jiný rovnocenný dokument vyzývající k provedení platby dříve, a nebo v den, kdy probíhá přejímka nebo prohlídka, stává se úrok z prodlení splatným třicet dnů po dni přejímky nebo prohlídky. Podle této směrnice má věřitel právo na úrok z prodlení, pokud splnil své zákonné a smluvní povinnosti a neobdržel splatnou částku včas, s výjimkou případu, kdy za takové prodlení není dlužník odpovědný. Toto ustanovení směrnice tedy modifikuje dosud platnou úpravu obchodního zákoníku, kde povinnost platit úroky z prodlení je konstruována jako přísně objektivní. K tomuto blíže viz čl. 2.2. této práce.

Tato směrnice má za následek rovněž přijetí nařízení vlády č. 33/2010 Sb., kterým se mění dosavadní výpočet zákonné výše úroků z prodlení. K tomuto blíže viz čl. 2.7.1. této práce. Podle této směrnice je zákonná výše úroků z prodlení v případě opožděné platby, kterou je dlužník povinen zaplatit, součtem úrokové sazby pro hlavní refinanční operace použité Evropskou centrální bankou během její poslední hlavní refinanční operace, provedené před prvním kalendářním dnem daného pololetí a nejméně sedmi procentních bodů, pokud není ve smlouvě uvedeno jinak. V členských státech, které se neúčastní třetí etapy hospodářské a měnové unie (včetně ČR), odpovídá tato referenční sazba rovnocenné úrokové sazbě stanovené jejich centrální bankou (v ČR se jedná o dvoutýdenní repo sazbu stanovenou Českou národní bankou). V obou případech se referenční sazba platná první kalendářní den daného pololetí použije na období následujících šesti měsíců. Kromě nespécifikovaných případů, kdy dlužník není za prodlení odpovědný, je věřitel podle této směrnice dále oprávněn na dlužníkovi požadovat přiměřenou náhradu za veškeré náklady spojené s vymáháním, které mu v souvislosti s opožděnou platbou vznikly. Tato náhrada nákladů musí ve vztahu k dluhu v daném případě dodržovat zásady průhlednosti a přiměřenosti. Při dodržení výše uvedených zásad ponechává směrnice členským státům volnost v tom, že si mohou stanovit pro různé výše dluhu pevnou maximální částku pro náhradu nákladů vymáhání.

Přes nepochybný vliv soukromoprávních evropských předpisů (zejména směrnic) na právní řády členských států lze konstatovat, že se jedná o proces velice dlouhodobý a komplikovaný. Jen stěží si lze představit, že bude jednoho dne přijat ucelený a právně závazný kodex evropského smluvního práva, neboť rozdílnost právních řádů jednotlivých členských států (kontinentální právní systémy i common law) je obrovská, přestože lze vyzorovat některé společné principy. Problém jistě spočívá i v jazykové bariéře, kdy některé právní instituty v podstatě nelze adekvátně přeložit do jiného cizího jazyka a nebo se těžko hledá jejich odpovídající ekvivalent.

5. Smluvní pokuta a úroky z prodlení ve frankofonních právních řádech

Zajímavé je rovněž srovnání právní úpravy smluvní pokuty a úroků z prodlení se zahraniční právní úpravou. Pro účely této práce jsem zvolila komparaci s frankofonními právními řády, jejichž základem nebo alespoň inspirací je francouzský Code Civil, a jež vyplývá mimo jiné z poznatků, které jsem získala studiem na právnické fakultě ve Francii. Kromě francouzské úpravy je pojednáno rovněž o specifické úpravě švýcarské a o úpravě v kanadské frankofonní provincii Québec. Ve frankofonní Belgii (Valonie) platí též francouzský Code Civil, proto o této není zvlášť pojednáno. Porovnání se zahraniční právní úpravou může být rovněž přínosem pro připravovaný Návrh nového občanského zákoníku a pro českou právní úpravu smluvní pokuty a úroků z prodlení de lege ferendae vůbec.

5.1. Smluvní pokuta ve francouzském Code Civil

Smluvní pokuta je ve francouzském právu upravena v článku 1226 až 1233 občanského zákoníku (Code Civil²⁹¹). Formálně jsou ustanovení o smluvní pokutě zařazena mezi obecná ustanovení o smlouvách a smluvních závazcích nikoliv mezi instituty upravující zajištění (sûretés) jako je tomu v právu českém.²⁹² V doslovném překladu termín „la clause pénale“ znamená trestní doložka, čímž do popředí vystupuje její sankční charakter. V praxi se používá rovněž termín „la peine convenue“, který více odpovídá českému překladu smluvní pokuta a soukromoprávnímu charakteru tohoto institutu. Smluvní pokuta podle Code civil je v první řadě soukromoprávní sankcí. V případě nesplnění hlavního závazku, je smluvní pokuta trestem za protiprávní nesplnění závazku, který zajišťuje.²⁹³ Jedná se tedy o ujednání, které utvrzuje splnění hlavního závazku. Dále Code Civil v článku 1152 rozlišuje ujednání o paušalizované náhradě škody a o smluvní pokutě. Předmětem smluvní pokuty je především náhrada

²⁹¹ Code Civil z roku 1804, Paris: Dalloz, 109. édition 2010, s. 1449-1450.

²⁹² Zajišťovací instituty upravuje ustanovení art. 2284 až 2488 Code Civil, které rozlišuje záruky osobní a věcné.

²⁹³ Mazeaud, D.: La notion de la clause pénale. Paris, France: Librairie générale de droit et de jurisprudence, 1992.

škody, kterou utrpěl oprávněný ze závazku (věřitel) nesplněním hlavního závazku. Smluvní pokuta je tedy výrazně chápána jako kompenzace náhrady škody, a proto v zásadě nenáleží vedle smluvní pokuty nárok na náhradu škody (článek 1229 odst. 1).

5.1.1. Funkce smluvní pokuty

Smluvní pokuta ve francouzském právu plní především utvrzovací (zajišťovací) a preventivní funkci. Pod hrozbou bezprostřední sankce totiž nutí dlužníka ke splnění svého závazku a tím působí jako určitý prostředek k utvrzení dluhu.

Další významnou funkcí konvenční pokuty je, že plní funkci paušalizované náhrady škody, jejíž případnou výši si strany předem sjednají a tím umožňuje vyhnout se procesu vymáhání náhrady škody. Ve skutečnosti má ale věřitel právo na celou sjednanou částku smluvní pokuty ať je jakákoliv, bez ohledu na závažnost utpěné škody. V tomto ohledu je tedy smluvní pokuta formou potrestání dlužníka, neboť smluvní pokuta sjednaná v doložce ke smlouvě, trestá jeho nezákonné chování. Nárok na smluvní pokutu ovšem vzniká samotným faktem nesplnění závazku, aniž by bylo potřeba prokazovat vzniklou škodu nebo její výši.

Dvojitá charakteristika je nezbytná pro vymezení smluvní pokuty jako jednorázového odškodnění formou soukromoprávní sankce a jako způsob donucení dlužníka k plnění závazku, který umožňuje od smluvní pokuty odlišit obdobná ujednání jako je penále, občanskoprávní pokuta a jiné soukromoprávní sankce, které zná francouzské právo.²⁹⁴

5.1.2. Vztah k zavinění

Smluvní pokuta ve francouzském právu je obecně založena na principu objektivním - nárok na její zaplacení vzniká bez ohledu na zavinění. Nesplnění pohledávky se přičítá dlužníkovi v souladu s ustanoveními o smluvní odpovědnosti. Dlužník může být zproštěn povinnosti zaplatit smluvní pokutu, jestliže prokáže, že nesplnění pohledávky bylo čistě náhodné nebo bylo způsobeno vyšší mocí. Jedná se tedy o prostou objektivní odpovědnost s možností liberace. Toto ustanovení je však dispozitivní a strany si mohou sjednat, že se smluvní pokuta bude aplikovat ve všech případech nesplnění závazku, bez ohledu na jeho příčinu. Nicméně jestliže je nesplnění

²⁹⁴ Dédit, l'indemnité d'immobilisation, l'amende etc..

závazku dlužníkem zaviněno věřitelem, věřitel nemůže v tomto případě požadovat zaplacení smluvené částky. Ve vztahu k zavinění si tedy lze ve francouzském právu ujednat smluvní pokutu též odchylně. Účinky takovéto dohody jsou pak omezeny existujícím zákazem doložek omezujících odpovědnost, které stanoví nižší částku než je skutečná škoda.

Smluvní pokuta má přísně kompenzační charakter co se týče vztahu k náhradě škody. V případě vzniku škody, smluvní pokuta náleží věřiteli jako paušalizovaná náhrada škody, ale nezakládá mu žádný prospěch a jejím účelem není dosažení zisku.²⁹⁵ Na druhou stranu Code Civil stanoví, že jestliže dlužník způsobil škodu úmyslně nebo závažným proviněním, věřitel má v takovém případě nárok na celou náhradu škody, bez ohledu na výši sjednané smluvní pokuty, tedy i v případě, je-li tato částka vyšší než smluvní pokuta. V tomto ohledu se tedy francouzská úprava výrazně odlišuje od české, kde bez ohledu na vztah dlužníka ke vzniku škody, věřitel nemá nárok na náhradu škody přesahující smluvní pokutu (pokud to není mezi účastníky výslovně ujednáno). Každá doložka, která osvobozuje nebo omezuje odpovědnost osoby za úmyslné zavinění nebo hrubou nedbalost je podle Code Civil neplatná. Z toho vyplývá, že ve vztahu k náhradě škody je výjimkou z obecného pravidla o objektivní odpovědnosti případ, kdy dlužník porušení povinnosti zavinil úmyslně nebo v hrubé nedbalosti a kdy věřitel může požadovat plnou náhradu škody a není tudíž omezen výší sjednané smluvní pokuty. Platí totiž zásada, že vždy musí být nahrazena celá škoda. Ve francouzském právu jsou tedy veškerá smluvní omezení odpovědnosti osoby za způsobenou škodu neplatná.

5.1.3. Ujednání o smluvní pokutě

Sjednání smluvní pokuty ve francouzském právu nepodléhá žádným zvláštním požadavkům co se týče její formy (platí zásada bezformálnosti), ale vždy je třeba specifikovat povahu konvenční pokuty a závazek, který zajišťuje.

Smluvní pokuta je podle Code Civil rovněž právem akcesorickým. Jedná se tedy o vedlejší ujednání stran hlavního závazku. Jestliže je hlavní závazek neplatný, je neplatná i smluvní pokuta. Neplatnost ujednání o smluvní pokutě ovšem nezpůsobuje

²⁹⁵ Said, Wais: La notion de clause pénale, text imprimé. Nancy, France: Bibliographie Nancy 2, 2007.

neplatnost hlavního závazku.²⁹⁶ Smluvní pokuta může být sjednána v momentě, kdy je sjednán hlavní závazek, ale i později formou doložky ke smlouvě.

Významným rozdílem od současně platné české úpravy je, že obecně věřitel nemůže zároveň vymáhat splnění hlavního závazku a smluvní pokutu. Ustanovení § 545 českého občanského zákoníku naproti tomu stanoví, že nevyplývá-li z ujednání o smluvní pokutě něco jiného, je dlužník zavázán plnit povinnost, jejíž plnění bylo zajištěno smluvní pokutou, i po jejím zaplacení. Kumulativně lze ve francouzském právu vymáhat splnění hlavního závazku i zaplacení smluvní pokuty pouze, když byla smluvní pokuta sjednána pro případ prostého prodlení s plněním (simple retard).²⁹⁷ V tomto případě by dle ustanovení článku 1229 odst. 2 oba nároky náležely věřiteli kumulativně.

Nesplnění hlavního závazku přičitatelné dlužníkovi musí být konstatováno věřitelem. Nicméně existence smluvní pokuty nenutí věřitele se jí domáhat. Jedná se tedy o právo věřitele nikoliv o jeho povinnost a záleží na jeho vůli, zda bude vynucovat splnění hlavního závazku nebo požadovat odškodnění předvídané smluvní pokutou. Věřitel může rovněž požadovat splnění hlavního závazku namísto požadování zaplacení smluvní pokuty. Článek 1228 tak alternativně stanoví možnost věřitele zvolit buď uplatnění nároku na smluvní pokutu, nebo na splnění zajišťované povinnosti.

Článek 1230 Code Civil obsahuje ustanovení týkající se doby plnění a vzniku nároku na zaplacení smluvní pokuty když stanoví, že bez ohledu na to, jestli hlavní závazek obsahuje dobu plnění, povinnost zaplatit smluvní pokutu vzniká prodlením osoby, která se zavázala zaplatit smluvní pokutu. Aby se uplatnila ustanovení o smluvní pokutě, věřitel se v zásadě musí písemně obrátit na původce prodlení (dlužníka) s výzvou ke splnění pohledávky, ačkoliv v některých případech se tato předběžná výzva nevyžaduje, například jestliže je sjednaná smluvní pokuta, kde nárok na její zaplacení vyplývá pouze ze skutečnosti, že došlo k vypršení lhůty k plnění, tedy implicitně.²⁹⁸

Platnost smluvní pokuty může působit problémy v případech týkajících se pracovní smlouvy a některých spotřebitelských smluv. A to jestliže výše smluvní pokuty je příliš nízká ve vztahu k potenciální škodě a tím pádem hraje roli doložky

²⁹⁶ Ustanovení art. 1227 Code Civil.

²⁹⁷ Ustanovení art. 1227 alinéa 2 Code Civil.

²⁹⁸ Herner, Lars: Guide pour les clauses pénales et de dommages-intérêts libératoires. Chambre de commerce internationale 1990, s. 35.

omezující odpovědnost jinak zakázané. Tím spíše v případě, kdy je výše smluvní pokuty (na první pohled) doslova „směšně“ nízká, a tím pádem má za následek nedovolené zbavení se odpovědnosti. V těchto dvou případech se smluvní pokuta považuje od počátku za neplatnou (ex tunc), tedy jako by nikdy nebyla sjednána.

5.1.4. Modifikace smluvní pokuty soudem

V původním znění Code Civil z roku 1804 smluvní pokuta nemohla být soudem změněna. Toto původní pojetí vyplývalo z nedotknutelnosti smluvních vztahů a z autonomie smluvní pokuty na vzniku škody. Ujednání o smluvní pokutě bylo závazné jak pro strany, tak pro soud. V roce 1975²⁹⁹ byl novelizován článek 1231 Code Civil, který založil soudci možnost snížit nebo dokonce zvýšit sjednanou smluvní pokutu. Toto právo soudce má veřejnoprávní charakter a zakládá významnou výjimku z obecných zásad smluvního práva, které zakazují soudci vměšovat se do závazků vzešlých ze smluvních vztahů. Soudce může smluvní pokutu modifikovat, jestliže je zjevně nepřiměřená (příliš vysoká) nebo „směšně“ nízká³⁰⁰ a to v případě úplného či pouze částečného nesplnění závazku.³⁰¹ Charakter smluvní pokuty jako zjevně nepřiměřené nebo „směšně“ nízké se posuzuje v době vydání rozsudku, ne tedy v době, kdy si strany smluvní pokutu sjednaly a záleží na volném uvážení všech okolností případu soudem. Soudce může smluvní pokutu zvýšit či snížit v některých případech dokonce i z moci úřední.³⁰² Což se mi jeví jako velmi značný zásah soudu do soukromoprávního smluvního vztahu a do právní jistoty jeho účastníků. Rozsah moderačního práva je ve francouzském právu tedy výrazně širší, neboť český občanský zákoník moderaci smluvní pokuty neumožňuje a obchodní zákoník dává soudci možnost nepřiměřeně vysokou smluvní pokutu pouze snížit, a to až do výše škody vzniklé do doby soudního rozhodnutí porušením smluvní povinnosti, na kterou se smluvní pokuta vztahuje. Soudce podle českého obchodního práva tak nemá možnost nepřiměřeně nízkou pokutu zvýšit. Hlavním kritériem pro posuzování přiměřenosti smluvní pokuty je ve francouzském právu výše škody. Soudce podle francouzského

²⁹⁹ Zákon číslo 75-597 z 9. července 1975.

³⁰⁰ Pravomoc soudce snížit nebo zvýšit smluvní pokutu byla ještě více rozšířena zákonem ze dne 11. října 1985.

³⁰¹ Ustanovení art. 1152, alinéa 2 Code Civil pro úplné nesplnění závazku, a ustanovení art. 1231 Code Civil pro částečné nesplnění závazku.

³⁰² Ustanovení art. 1231 alinéa 1 Code Civil.

práva sice není povinen určit výši smluvní pokuty na základě výše skutečné škody, na druhou stranu by ji neměl snížit pod výši způsobené škody v případě, že je pokuta zjevně nepřiměřená, ani by ji neměl zvýšit nad částku způsobené škody, jestliže je „směšně“ nízká. Jestliže byl závazek splněn pouze částečně, výše smluvní pokuty může být soudcem snížena a to rovněž z moci úřední a to úměrně k hodnotě splněné části závazku pokud jde o oprávněnou osobu bez toho, aniž by bylo dotčeno ustanovení článku 1152, které stanoví právo smluvních stran sjednat si určitou částku k zaplacení jako náhradu škody.

Ustanovení článku 1232 a 1233 pojednává o povinnosti dědice dlužníka zaplatit smluvní pokutu.

5.2. Úrok z prodlení podle francouzského Code Civil

Problematiku úroků z prodlení (*l'intérêt moratoire*) upravuje článek 1153 až 1155 Code Civil, který stanoví, že v případě prodlení s plněním závazků vznikajících ze zaplacení určité peněžité částky, vzniká právo na úrok z prodlení, a to v zákonné výši. Prováděcí předpis číslo 75-619 z 11. července 1975 založil výjimky z tohoto pravidla týkající se obchodu a zástavního práva, kde je možno si výši úroků z prodlení smluvit.

Nárok na úroky z prodlení vzniká bez ohledu na to, zda byla věřiteli způsobena nějaká škoda a nemusí ji tudíž ani prokazovat.³⁰³ Stejně jako v českém právu je i zde nárok na úroky z prodlení založen na principu objektivním. Úroky z prodlení zákon přiznává ke dni podání výzvy dlužníkovi k zaplacení dlužné částky, s výjimkou případů, kdy je zákon přiznává bez dalšího. Nezbytnou podmínkou stejně jako u smluvní pokuty ve francouzském právu je tedy speciální výzva dlužníkovi k placení (*sommation de payer*), kterou však může být i soudní žaloba. Jiná situace nastává v případě úroků smluvených, kde není podmínkou upomínka k zaplacení. Jestliže dlužník zapříčinil prodlení ve špatné víře (*mauvaise foi*), věřitel má právo na vedle úroků z prodlení požadovat náhradu škody. Je tedy třeba od sebe odlišit újmu (škodu způsobenou prodlením dlužníka) od samotného prodlení. Nezbytnou podmínkou odškodnění je však dlužníková zlá víra. Zaleží pak na soudu, zda přítomnost zlé víry konstatuje či ne, jedná

³⁰³ Prováděcí předpis číslo 59-148 ze dne 7. 1. 1959.

se totiž o vnitřní psychický postoj či morální chování dlužníka ve vztahu k uzavíranému závazku.³⁰⁴

V případě smluvních úroků není možná kumulace se zákonnými úroky z prodlení.³⁰⁵ Jestliže chybí ujednání stran o výši úroků, platí jejich zákonná výše.³⁰⁶ Totéž platí i při nezákonném sjednání výše úroků z prodlení. Ustanovení článku 1907 Code Civil výslovně stanoví, že úrok je buď zákonný nebo smluvní. Výši zákonného úroku stanoví Code monétaire et financier („měnový a finanční zákoník“),³⁰⁷ který odkazuje na prováděcí předpisy (décret), které každoročně stanoví výši úroků v prodlení pro daný „civilní“ rok.³⁰⁸ Výše úroku je stejná po celý rok a počítá se jako aritmetický průměr dvanácti posledních měsíčních průměrů určitých částek stanovených státní pokladnou (Trésor, obdoba centrální banky).³⁰⁹ Výše smluvního úroku musí být stanovena písemně a záleží na dohodě stran. Výše smluvního úroku může překročit výši úroku stanovenou zákonem.

Článek 1154 připouští tzv. anatocismus, tedy úroky z úroků, přičemž rozlišuje anatocismus soudní a smluvní.³¹⁰

Závěrem této části lze shrnout, že právní úprava úroků z prodlení podle francouzského Code Civil je poněkud rigidnější. Na druhou stranu toto pojetí nezpůsobuje tolik interpretačních problémů jako nejednoznačnost právní úpravy úroků z prodlení v českém soukromém právu.

³⁰⁴ Cornu, G.: Vocabulaire juridique, Association Henri Capitant, Quadriga, Puf, 2006, s. 408.

³⁰⁵ Civ. 1 re, 25 nov. 1975: JCP 1976. II., 18328, note H.T..

³⁰⁶ Com. 31 mai 1983: Bull civ. IV, n 161.

³⁰⁷ Ord. n. 2000-1233 du 14 déc. 2000.

³⁰⁸ Výši úroku z prodlení pro rok 2009 stanoví Décret n. 2009-138 z 9.února 2009, JO 11 févr., A 3,79 p. 100.

³⁰⁹ L. n 75-619 z 11. července 1975, art.1.

³¹⁰ Ustanovení art. 1154 Code Civil z roku 1804, Paris: Dalloz, 109. édition 2010, s. 1391- 1392.

5.3. Úprava smluvní pokuty ve švýcarském právu

Odlišné pojetí smluvní pokuty obsahuje švýcarský občanský zákoník, který byl přijat dne 10. 12. 1907 jako kompromis občanských zákoníků jednotlivých kantonů. Ustanovení o smluvní pokutě jsou obsaženy v páté knize švýcarského občanského zákoníku, která je nazvána „zákoník závazků“, a která byla přijata zákonem ze dne 30. 3. 1911. Původní znění švýcarského občanského zákoníku z roku 1907 tedy ustanovení o závazcích neobsahovalo. Konkrétně se jedná o § 160 až 163 čtvrtého oddílu první (obecné) části této páté knihy závazků s názvem „obměny/způsoby závazků.“ Smluvní pokuta je zde pojímána jako právo věřitele. Ustanovení § 160 se zabývá vztahem mezi smluvní pokutou a splněním závazku. V tomto ohledu stanoví, že jestliže byla sjednána smluvní pokuta pro případ nesplnění závazku vyplývajícího ze smlouvy nebo pro případ vadného plnění, věřitel se může z tohoto titulu domáhat buď splnění závazku a nebo požadovat zaplacení smluvní pokuty, není-li sjednáno jinak. Toto pojetí je tedy zcela odlišné od českého práva, kdy je věřitel oprávněn požadovat vedle zaplacení smluvní pokuty splnění závazku a contrario, že zaplacením smluvní pokuty závazek nezaniká. Dále však švýcarský občanský zákoník stanoví, že v případě, kdy je smluvní pokuta sjednána pro případ nesplnění závazku ve sjednaném místě nebo čase, je věřitel oprávněn domáhat se splnění závazku i zaplacení smluvní pokuty, jestliže se tohoto svého práva výslovně nevzdal nebo jestliže plnění nepřijal bez výhrad. Dlužníkovi je ponechána možnost prokázat, že má právo odstoupit od smlouvy zaplacením smluvní pokuty. Švýcarský občanský zákoník tedy ponechává velký prostor po potencionální chování věřitele, kdy záleží na jeho volbě, zda bude požadovat vedle zaplacení smluvní pokuty plnění závazku, či zda od smlouvy zaplacením smluvní pokuty odstoupí, čímž se takováto smluvní pokuta spíše podobá našemu pojetí odstupného. Shodné s českým občanským zákoníkem je pojetí smluvní pokuty jako ujednání vedlejšího závazku stranami závazku hlavního.

Ustanovení § 161 švýcarského občanského zákoníku výslovně pojednává o vztahu smluvní pokuty k náhradě škody. Smluvní pokutu může podle tohoto ustanovení věřitel požadovat i v případě, že nebyla zjištěná škoda. Jestliže došlo ke vzniku škody, jejíž výše přesahuje částku smluvní pokuty, může věřitel požadovat zaplacení této přesahující částky, ale pouze v případě, když škodu zavinil dlužník. Jedná se tedy o

přísnější úpravu, než je česká, a smluvní pokuta zde rovněž plní funkci paušalizované náhrady škody.

Ustanovení § 162 švýcarského občanského zákoníku upravuje právo věřitele na částečné plnění pro případ rozvázání (zániku) závazku. V této souvislosti stanoví, že ustanovení týkající se smluvní pokuty se použijí i na dohodu, kterou je ujednáno, že částečné plnění, v případě rozvázání závazku, náleží věřiteli. Jedná se tedy o ustanovení, které je ve prospěch věřitele, a které zabraňuje dlužníkovi domáhat se zpět, toho co plnil, jestliže způsobil porušení smlouvy.

Dále švýcarský občanský zákoník upravuje výši smluvní pokuty, její neplatnost a případné snížení smluvní pokuty. V tomto smyslu stanoví, že si strany mohou volně ujednat výši smluvní pokuty. Sjednaná smluvní pokuta nemůže být vymáhána za účelem trestu za nezákonný či nemorální závazek, pokud si strany nesjednají jinak, a v případě, když se splnění závazku stane nemožné z důvodu okolnosti, za kterou dlužník není odpovědný. Nepřiměřeně vysokou smluvní pokutu může soud snížit, což současná česká občanskoprávní úprava neumožňuje.³¹¹

³¹¹ Gilliéron P. R., Scyboz, G., Scyboz P.: Code civil suisse et Code des obligations annotés. 7e édition. Lausanne, Suisse: Édition Payot Lausanne Helbing&Lichtenhahn, 2004. s. 118, 119.

5.4. Úprava smluvní pokuty v kanadské provincii Québec

Občanský zákoník Québecu z roku 1994 je platným občanským zákoníkem ve frankofonní provincii Québec v Kanadě. Québecký občanský zákoník nahradil dříve platný občanský zákoník tzv. „Občanský zákoník nižší Kanady“ (Code civil du Bas-Canada) z roku 1865. Smluvní pokuta je upravena v páté knize občanského zákoníku zvané „Závazky,“ v sekci „Splnění závazku“ v ustanovení § 1622 – 1625. Podle těchto ustanovení je smluvní pokuta ujednáním pro případ náhrady škody. Je tedy koncipována jako paušalizovaná náhrada škody. V případě porušení závazku, je však dlužník povinen uhradit smluvní pokutu, i když ke skutečné škodě nedošlo.

Smluvní pokuta dává věřiteli možnost ujednat si peněžitou částku namísto pokračování v plnění závazku, v případech, kdy je možné naturální splnění závazku. V žádném případě ovšem není možné požadovat současně splnění závazku a smluvní pokutu, ledaže to bylo sjednáno v pro případ prostého prodlení s plněním závazku, čímž se od české úpravy odlišuje. Věřitel, který si smluvní pokutu ujednal, má právo na zaplacení smluvní pokuty bez toho, aniž by musel prokazovat újmu, kterou porušením závazku utrpěl. Přesto výše sjednané smluvní pokuty může být snížena v případě částečného splnění závazku ve prospěch věřitele, nebo jestliže je doložka o jejím ujednání ve vztahu k dlužníkovi zneužívající (nepřiměřená), což současná česká občanskoprávní úprava neumožňuje.

Jestliže je závazek obsahující ujednání o smluvní pokutě nedílný, a jeho nesplnění je způsobeno jedním ze spoludlužníků, smluvní pokuta může být proti němu požadována celá, nebo proti každému ze spoludlužníků poměrně podle jeho části. Proti tomu spoludlužníkovi, který smluvní pokutu zaplatil, mají ostatní spoludlužníci postih.

Jestliže je závazek obsahující ujednání o smluvní pokutě dělitelný (resp. jeho plnění je dělitelné), smluvní pokuta je rovněž dělitelná a vztahuje se pouze na toho spoludlužníka, který nesplnil jeho část závazku bez toho aniž by zde byla možná žaloba proti ostatním spoludlužníkům.³¹²

³¹² Baudoin Renaud, Code Civil du Québec annoté, 6e édition. Québec, Canada: TOME 2, Wilson&Lafleur Itée, 2003. s. 2094.

Toto pravidlo se však neuplatní u závazků solidárních. Rovněž se neužije v případě, kdy smluvní pokuta byla ujednána za účelem částečného zaplacení a když jeden ze spoludlužníků úmyslně brání splnění celého závazku. V takovém případě po něm může být požadováno zaplacení celé smluvní pokuty a po ostatních pouze jejich část, kromě jejich postihu vůči němu.

Quebecký občanský zákoník tedy upravuje speciální formu regresní úhrady pro smluvní pokutu. Tato úprava je poměrně podrobná a komplikovaná a nelze z mého pohledu jednoznačně říci, proč se zákonodárce k této specifické úpravě uchýlil.

Podle judikatury quebeckých civilních soudů má smluvní pokuta dvojitý charakter, a to současně kompenzační a preventivní (odstrašující).³¹³ Smluvní pokuta nahrazuje škodu vzniklou prostým prodlením s plněním smlouvy, přičemž nebrání věřiteli požadovat kompenzační náhradu škody.³¹⁴ Na druhou stranu pozdější quebecká judikatura došla k závěru, že ujednání smluvní pokuty vylučuje možnost současně požadovat zaplacení smluvní pokuty a náhradu škody.³¹⁵ V tomto smyslu má smluvní pokuta podle Code Civil du Québec povahu paušalizované náhrady škody, obdobně jako je tomu v právu českém. Nelze se dovolávat smluvní pokuty ujednané mezi stranami za účelem utvrzení plnění smlouvy v případě, že neplnění smlouvy vyplývá z náhody nebo v případě vyšší moci.³¹⁶ V takovém případě nárok na smluvní pokutu nevzniká. Z toho lze dovodit, že smluvní pokuta podle quebeckého Code Civil du Québec je založena na objektivním principiu, přičemž se nejedná o odpovědnost absolutní, ale lze se jí zprostit v případě vis major či pouhé „náhody“. Nároku na smluvní pokutu se lze podle Code Civil du Québec vzdát. Takové vzdání se smluvní pokuty musí být dle quebecké judikatury výslovné, jednoznačné, určité a musí být výslovným projevem vůle osoby vzdát se konkrétního práva na smluvní pokutu.³¹⁷

³¹³ Immenubles Christian Bélanger inc. c. Association de la construction du Québec, [1998] R.J.Q. 395 (C.A.), REJB 98-04452 (C.A.). In Baudoin Renaud, Code Civil du Québec annoté, 6e édition. Québec, Canada: TOME 2, Wilson&Lafleur Itée, 2003. s. 2094.

³¹⁴ Desrosiers c. Gauthier, [1978] 1 R.C.S. 309; Hydro-Québec c. Hipotronics inc., J.E. 2000/1367 (C.S.), REJB 200-18424 (C.S.). In Baudoin Renaud, Code Civil du Québec annoté, 6e édition. Québec, Canada: TOME 2, Wilson&Lafleur Itée, 2003. s. 2094.

³¹⁵ Roy c. Choquette, [2001] R.L. 267 (C.Q.); Girard c. Fortin, [2002] R.D.I. 502 (C.S.), REJB 2002-32847 (C.S.). In Baudoin Renaud, Code Civil du Québec annoté, 6e édition. Québec, Canada: TOME 2, Wilson&Lafleur Itée, 2003. s. 2094.

³¹⁶ Portes Overhead Door de Montréal [1965] Itée c. Construction Brocolini inc., J.E. 95-684 (C.Q.). In Baudoin Renaud, Code Civil du Québec annoté, 6e édition. Québec, Canada: TOME 2, Wilson&Lafleur Itée, 2003. s. 2094.

³¹⁷ Hydro-Québec c. Hipotronics inc., J.E. 2000-1367 (C.S.), REJB 2000-18424 (C.S.).

Závěr

Smluvní pokuta i úrok z prodlení v praxi slouží jako velmi frekventované prostředky právního zajištění závazků v soukromém právu, ačkoliv mají různý původ svého vzniku. Nárok na úrok z prodlení vzniká přímo ze zákona, naproti tomu smluvní pokutu si strany musí výslovně písemně ujednat. Úrok z prodlení je v našem právním řádu pojímán jako příslušenství pohledávky, kdežto smluvní pokuta je vedlejším ujednáním stran hlavního závazku a těší se tak větší samostatností.

Tato práce nejdříve v prvních dvou kapitolách vymezila pojem smluvní pokuty a úroků z prodlení v kontextu soukromého práva jak z hlediska stávající právní úpravy, tak *de lege ferendae*. Část třetí poté podrobně porovnála oba tyto právní instituty a analyzovala jejich dopady v mnoha oblastech soukromého práva, nejen občanského, ať už se jedná o promlčení, o prodlení s úhradou smluvní pokuty a úroků z prodlení, o rozdílné důsledky jejich nepřiměřené výše, o vztah k náhradě škody a k zavinění, či o odlišný režim zajištění zástavním právem nebo o procesně právní aspekty týkající se věcné příslušnosti soudů nebo placení soudního poplatku.

Závěrem lze říct, že přes všechny uvedené rozdíly oba tyto instituty patří k významným nástrojům zvýšení právní jistoty věřitele vůči dlužníkovi v občanskoprávních i v ostatních soukromoprávních vztazích a představují ve značné míře majetkové sankce postihující jednu a tutéž skutečnost – prodlení dlužníka se splněním peněžitého závazku, přestože smluvní pokuta může být sjednána pro případ porušení jakékoliv právní povinnosti, tedy i nepeněžité. Na úroky z prodlení můžeme vztáhnout i některé úvahy ohledně smluvní pokuty, a to pokud jde o jejich preventivní funkci, funkci uhrazovací i funkci sankční. I ony jsou ve stejném smyslu akcesorické. Shodný je i osud obou institutů při postoupení pohledávky. Obě tyto sankce, pokud jsou uhrazené, lze rovněž v závazkových vztazích uznat jako výdaje vynaložené k dosažení, udržení a zajištění příjmů pro daňové účely a lze je tudíž jako náklady započítat do účetnictví a snížit tak daňový základ. Co se týče souběhu smluvní pokuty a úroků z prodlení, z právní úpravy ani ze soudní judikatury nevyplývá, že by jeden institut nahrazoval druhý a jejich souběh je tudíž přípustný. Nárok na zaplacení úroku z prodlení je tak samostatným nárokem vedle nároku na zaplacení smluvní pokuty.

Tato práce rovněž vymezila pojmy, které mohou být se smluvní pokutou a úroků z prodlení zaměnitelné, jako je penále, poplatek z prodlení, pokuta, úrok a upozornila i na používání sankcí neoznačených vůbec a na jejich dopady. Práce zohlednila též názory *de lege ferendae* a připravovaný návrh nového občanského zákoníku a v některých směrech i vliv evropského práva. Poslední část práce stručně popsala úpravu smluvní pokuty a úroků z prodlení ve frankofonních právních řádech a upozorňuje na některé rozdíly ve srovnání s českým soukromým právem.

V závěru lze shrnout, že právní úprava smluvní pokuty ve vztahu k úrokům z prodlení není zcela jednoznačná nejen po stránce obsahové, ale zejména po stránce terminologické. Tyto i jiné nejasnosti se pokusila vyřešit právě tato práce, i když vzhledem k různorodosti právních vztahů bude klíčovou roli vždy hrát judikatura. Dle mého názoru je roztržičnost právní úpravy smluvní pokuty a úroků z prodlení v soukromém právu nevyhovující a přináší s sebou celou řadu problémů. Domnívám se, že není příliš žádoucí a ani praktické postavení smluvní pokuty na principu subjektivním zejména s ohledem na výše zmiňovanou povinnost důkazní. Zvláště v těchto dvou směrech může být pro návrh nového občanského zákoníku inspirací například Napoleonský Code Civil, který na těchto principech staví již od počátku 19. století. Přínosem nového občanského zákoníku by rovněž mohlo být zařazení moderačního práva soudu týkající se smluvní pokuty mezi obecné občanskoprávní instituty, což bylo doposud možné pouze ve vztazích obchodněprávních. V tomto směru Návrh naštěstí zůstává za francouzským Code Civil „pozadu“, když soudu umožňuje nepřiměřeně vysokou smluvní pokutu pouze snížit na návrh povinného. Jako velice pozitivní se mi jeví zejména sjednocení občanskoprávní a obchodněprávní úpravy v této oblasti a s tím související zjednodušení, které vede k větší přehlednosti a tím i k větší právní jistotě v soukromoprávních vztazích. Nový občanský zákoník tak dle mého názoru aspiruje na to, stát se jednotným uceleným a obecným kodexem pro celé odvětví soukromého práva, nejen co se týče smluvní pokuty a úroků z prodlení, a má tak možnost obstát vedle ostatních velkých evropských občanskoprávních děl, jakým je právě francouzský Code Civil. Tuto, dle mého názoru správnou, cestu občanského zákoníku pak může ještě zkomplikovat pokus o harmonizaci smluvního práva v Evropě.

Seznam zkratek

- ČR - Česká republika
- ObčZ - zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
- ObchZ - zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, ve znění pozdějších předpisů
- OSŘ - zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů
- ZPr - zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů
- InsZ - zákon č. 186/2006 Sb., zákon o úpadku a způsobech jeho řešení („insolvenční zákon“), ve znění pozdějších předpisů

Seznam použité literatury a jiných zdrojů

Knihy

Baudoin Renaud, Code Civil du Québec annoté, 6e édition. Québec, Canada: TOME 2, Wilson&Lafleur Itée, 2003.

Bejček, J., Eliáš, K., Raban, P. a kol.: Kurs obchodního práva. Obchodní závazky. 5. vydání. Praha: C.H. Beck, 2010. 542 s. ISBN 978-80-7400-337-0.

Code Civil du 1804. Paris, France: Dalloz, 109. édition 2010.

Cornu, G.: Vocabulaire juridique, Association Henri Capitant, Quadrige, Paris, France: Puf, 2006.

Dědič, J.: Obchodní zákoník. Komentář. Díl IV. § 221 - §775, důvodové zprávy, rejstřík. 1 vydání. Praha: Polygon, 2002. s. 3059-4079 + Dodatek k 1. dubnu 2003, 8 s. ISBN 80-7273-071-1.

Eliáš, K. a kol.: Občanský zákoník. Velký akademický komentář. Úplný text zákona s komentářem, judikaturou a literaturou podle stavu k 1. 4. 2008. Praha: Linde, 2008. 1. sv. §1-487. 1391 s., 2. sv. §488-880. s. 1397-2639. ISBN 978-80-7201-687-7.

Eliáš, K., Dvořák, T. a kol.: Obchodní zákoník. Praktické poznámkové vydání s výběrem judikatury od roku 1990. 5. vydání. Praha: Linde, 2006. 975 s. ISBN 80-7201-624-5.

Faldyna, F., a kol.: Obchodní právo. Meritum. Praha: Aspi Publishing 2005. 1345 s. ISBN 80-86395-90-1.

Faldyna, F., Hušek, J., Des, Z.: Obchodní právo v praxi. Zajištění a zánik závazků. Praha: Codex Bohemia, 2006. 144 s. ISBN 80-901683-5-3.

Fiala, J., Kindl, M., a kol.: Občanský zákoník. Komentář. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2009. I. díl (§ 1 až 487). XIII, 904, XXXVI s., II. díl (§ 488 až 880). XI, 780, XXXIV s. ISBN 978-80-7357-395-9.

Gilliéron P. R., Scyboz, G., Scyboz P.: Code civil suisse et Code des obligations annotés. 7e édition. Lausanne, Suisse: Édition Payot Lausanne Helbing&Lichtenhahn, 2004.

Herner, Lars: Guide pour les clauses pénales et de dommages-intérêts libératoires. Paris, France: Chambre de commerce internationale 1990.

Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J. a kol.: Občanské právo hmotné I. 4. vydání. Praha: ASPI Publishing, 2005. 612 s. ISBN 80-7357-127-7.

Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J. a kol.: Občanské právo hmotné II. 4. vydání. Praha: ASPI Publishing, 2006. 612 s. ISBN 80-7357-131-5.

Kobliha, I., Kalfus, J., Krofta, J., Kovařík, Z., Pokorná, J., Svobodová, Y.: Obchodní zákoník. Úplný text zákona s komentářem. Podle stavu k 1. 4. 2006. Praha: Linde, 2006. 1554 s. ISBN 80-7201-564-8.

Kotoučová, J., a kol.: Zákon o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon). Komentář, 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010. 1122 s. ISBN 978-80-7400-320-2.

Kratochvíl, Z.: Nové občanské právo. 1. vydání. Praha: Orbis, 1965. 716 s.

Lando, O., Beale, H. (eds.) Principles of European Contract Law. Parts I and II. Combined and Revised. The Hague, London, Boston : Kluwer Law International, 2000.

Mazeaud, D.: La notion de la clause pénale. Paris, France: Libraire générale de droit et de jurisprudence, 1992.

Ovečková, O.: Zmluvná pokuta. Bratislava: Iura Edition, 2004. 230 s. ISBN 80-8078-026-9.

Patěk, D.: Smluvní pokuta v obchodních vztazích. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2006. 115 s. ISBN 80-7179-538-0.

Plíva, S.: Obchodní závazkové vztahy. 2. vydání. Praha: ASPI, 2009. 339 s. ISBN 978-80-7357-444-4.

Rouček, F., Sedláček, J.: Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému, Díl pátý. Praha: Linhart, 1936.

Said, Wais: La notion de clause pénale, text imprimé. Nancy, France: Bibliographie Nancy 2, 2007.

Štenglová, I., Plíva, S., Tomsa, M., a kol.: Obchodní zákoník. Komentář. 13. vydání, Praha: C.H. Beck, 2010. 1447 s. ISBN 978-80-7400-354-7.

Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M., a kol.: Občanský zákoník. Komentář I., II. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2009. ISBN 978-80-7400-108-6.

Časopisy

Bejček, J.: Pět letmých pozastavení nad poslední loňskou novelou obchodního zákoníku, Právní rozhledy 1210-6410 13/11 (2005), s. 397 – 401.

Bejček, J.: Právní úprava a interpretační problémy smluvních pokut a úroků z prodlení. Časopis pro právní vědu a praxi, č. 1/1995.

- Bejček, J.: Režim smluvních pokut a úroků z prodlení. DAN, č. 7/1994.
- Bejček, J.: Skrytá úskalí smluvní pokuty, časopis Ekonom č. 30/1993.
- Biolek, V., Wildt, P.: K rozlišování mezi smluvní pokutou a úrokem z prodlení. Právní rozhledy 1210-6410 5/9 (1997), s. 465-467.
- Brychta, I.: Pokuty, penále a jiné daňové sankce. Účetnictví v praxi, č. 8/2006.
- Čech, P.: Smluvní pokuta versus úroky z prodlení. Právní rádce 1210-4817 Roč. 16, č. 4 (2008), s. 21-30.
- Eliáš, K.: Smluvní pokuta z pohledu právní doktríny i praxe. Obchodní právo 1210-8278 10/10 (2001), s. 2-11.
- Horák, P.: Opravdu si nemohou nepodnikatel a podnikatel platně smluvit úrok z prodlení jiný než podle nařízení vlády č. 142/1994 Sb.? Právní rozhledy 1210-6410 Roč. 17, č. 23 (2009), s. 829-837.
- Hušek, J.: K některým otázkám moderačního oprávnění soudu a práva na smluvní pokutu v případě promlčení jistoty. Obchodní právo 1210-8278 Roč. 18, č. 2 (2009), s. 2-10.
- Hušek, J.: K některým otázkám smluvní pokuty. Obchodní právo 1210-8278 8/6 (1999), s. 12-18.
- Hušek, J.: Smluvní (konvenční) pokuta v obchodních vztazích. Obchodní právo, č. 6/1994.
- Chalupa, L.: Právní povaha příslušenství pohledávky. Bulletin advokacie 1210-6348 Roč., č. 9 (2006), s. 34-35.
- Chmelík, M.: Daňový základ- úroky, penále. Právní rádce č. 8/1993.
- Kovařík, Z.: Smluvní pokuta. Právní rozhledy č. 9/1999.
- Nesnidal, J.: Smluvní pokuta a penále, časopis Ekonom, č. 23/1997.
- Nováček, R.: Přiměřenost smluvní pokuty a moderační právo soudu. Právní rozhledy 1210-6410 10/3 (2002), s. 116-120.
- Orlet, E.: Smluvní úrok z prodlení. Česká advokátní komora. Bulletin advokacie 1210-6348 -/10 (2005).
- Patěk, D.: Osud smluvní pokuty při cesi zajištěné pohledávky (aneb k akcesorně smluvní pokuty). Právní rozhledy 1210-6410 Roč. 16, č. 8 (2008), s. 294-297.

Patěk, D.: Soudní vymáhání smluvní pokuty. Obchodní právo 1210-8278 15/3 (2006), s. 13-17.

Plíva, S.: Smluvní pokuta. Právo a podnikání 1211-1120 8/9 (1999), s. 2-7.

Richter, J.: Úrok z prodlení. Daňová a hospodářská kartotéka, č. 2/1994 ze dne 31. 1. 1994.

Součková, I.: Výklad ke zdaňování úroků, Daňová a hospodářská kartotéka č. 12/1996, ze dne 25. 6. 1996.

Tomsa, M.: Nová úprava splatnosti ceny dodávek a úroku z prodlení v obchodních transakcích. Obchodní právo 1210-8278 14/3 (2005), s. 2-7.

Internetové zdroje

Alexander, J., Ke smluvní volnosti v otázce úroků z prodlení [online]. Beck-online.cz, [cit. 12. 1. 2011]. Dostupné z www: <<http://beckonline.cz/legalis/document-print.seam>>.

Bejček, J., Povaha ustanovení o úrocích z prodlení, [online]. Beck-online.cz, [cit. 12. 1. 2011]. Dostupné z www: <<http://beckonline.cz/legalis/document-print.seam?documentId>>.

Čech, P.: K přiměřenosti smluvní pokuty [online], ze dne 29. 5. 2008 [cit. 20. 9. 2010]. Dostupné z www: <<http://pravnicaradce.ihned.cz/c1-25053020-k-primerenosti-smluvni-pokuty>>.

Důvodová zpráva k vládnímu návrhu občanského zákoníku [online], [cit. 17. 1. 2011], Dostupné z www: <<http://obcanskyzakonik.justice.cz/cz/uvodni-stranka.html>>.

Fetter, R., W.: Uroky z prodlení nově od 1. 7. 2010 [online], ze dne 21. 4. 2010 [cit. 17. 8. 2010]. Dostupné z www: <<http://www.ceskenoviny.cz/paragrafy/zpravy/uroky-z-prodleni-nove-od-1-7-2010-/433232>>.

Myšáková, P.: Principy evropského smluvního práva [online]. E-polis.cz, ze dne 18. 4. 2006 [cit. 2. 2. 2011]. Dostupné z www: <<http://www.e-polis.cz/pravo/135-principy-evropskeho-smluvniho-prava.html>>.

Popelušáková, E. : Smluvní pokuta a úrok z prodlení [online]. Centrum dopravního výzkumu, Brno, ze dne 28. 8. 2002 [cit. 23. 10. 2010]. Dostupné z www: <<http://pravnicaradce.ihned.cz/c1-11416420-smluvni-pokuta-a-urok-z-prodleni>>.

Sedláček, T.: Promlčení smluvní pokuty a úroků z prodlení [online], ze dne 30. 5. 2006 [cit. 9. 7. 2010]. Dostupné z www: <<http://pravnicaradce.ihned.cz/c1-18556110-promlzeni-smluvni-pokuty-a-uroku-z-prodleni>>.

Uživatel Red.: K promlčení práva na úroky z prodlení [online], ze dne 28. 07. 2009 [cit. 16. 7. 2010]. Dostupné z www: <<http://www.elaw.cz/cs/judikatura/31-vnitrostatni-/89-k-promleni-prava-na-uroky-z-prodleni.html>>.

Uživatel Red: Výpočet úroků z prodlení po novém [online], ze dne 2. 9. 2009 [cit. 26. 7. 2010]. Dostupné z www: <<http://www.elaw.cz/cs/novinky/25-news/99-vypoet-urok-z-prodleni-po-novem.html>>.

Vymazal, L.: K zákazu úročení příslušenství [online], ze dne 25. 11. 2008 [cit. 17. 8. 2010]. Dostupné z www: <<http://pravmiradce.ihned.cz/c1-24216650-k-zakazu-uroceni-prislusenstvi>>.

Judikatura

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 33 Cdo 3362/2008, ze dne 23. 9. 2010. Dostupný také z ASPI: ASPI ID JUD185917CZ.

Nález Ústavního soudu ze dne 30. 8. 2010, sp. zn. I. ÚS 2717/2008. Dostupný také z ASPI: ASPI ID JUD184503CZ.

Nález Ústavního soudu č. j. I. ÚS 728/10, ze dne 1. 7. 2010. Dostupný také z ASPI: ASPI ID JUD181441CZ.

Usnesení Nejvyššího soud u sp. zn. 23 Cdo 5280/2009 ze dne 22. 6. 2010. Dostupné také z ASPI: ASPI ID JUD181096CZ.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR č. j. 29 Cdo 1610/2007 ze dne 31. 5. 2010. Dostupný také z ASPI: ASPI ID JUD167628CZ.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR č. j. 23 Cdo 231/2010 ze dne 27. 5. 2010. Dostupný také z ASPI: ASPI ID JUD167818CZ.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 25. 5. 2010, č. j. 32 Cdo 2199/2009. Dostupný také z ASPI: ASPI ID JUD166832CZ.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 20. 5. 2010, č. j. 33 Cdo 5391/2008. Dostupný také z ASPI: ASPI ID JUD167824CZ.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR č. j. 33 Cdo 689/2008, ze dne 31. 3. 2010. Dostupný také z ASPI: ASPI ID JUD166365CZ.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR č. j. 23 Cdo 2924/2009, ze dne 18. 3. 2010. Dostupné také z ASPI: ASPI ID JUD 164019CZ.

Usnesení Nejvyššího soudu ČR č. j. 32 Cdo 509/2009 ze dne 24. 2. 2010. Dostupné také z ASPI: ASPI ID JUD165345CZ.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 28. 1. 2010, č. j. 33 Cdo 2776/2008. Dostupný také z ASPI: ASPI ID JUD165332CZ.

Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky č. j. 33 Cdo 5364/2007, ze dne 27. 1. 2010. Dostupný také z ASPI: ASPI ID JUD165681CZ.

Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky č. j. 33 Cdo 2776/2008, ze dne 18. 1. 2010. Dostupný také z ASPI: ASPI ID JUD165332CZ.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR č. j. 33 Cdo 296/2008 ze dne 12. 1. 2010. Dostupný také z ASPI: ASPI ID JUD161194CZ.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 6. 11. 2009, sp. zn. 21 Cdo 4430/2007. Dostupný také z ASPI: ASPI ID JUD158425CZ.

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 19. 10. 2009 sp. zn. 20 Cdo 5308/2007. Dostupné také z ASPI: ASPI ID: JUD158515CZ.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 28 Cdo 2466/2009, ze dne 9. 9. 2009. Dostupný také z ASPI: ASPI ID JUD155746CZ.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR, sp. zn. 23 Cdo 873/2009 ze dne 26. 5. 2009. Dostupný také z ASPI: ASPI ID JUD151642CZ.

Nález Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 523/07 ze dne 7. 5. 2009. Dostupný také z ASPI: ASPI ID JUD151905CZ.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 25. 11. 2008, sp. zn. 32 Cdo 3171/2008. Dostupné také z ASPI: ASPI ID JUD145139CZ.

Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 10. 4. 2008, sp. zn. 9 Afs 193/2007 – 46 Sbírky rozhodnutí NSS č. 7/2008, s. 589, pořadové číslo 1597/2008.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 10. 1. 2008, sp. zn. 32 Cdo 3853/2007. Dostupné také z ASPI: ASPI ID JUD105188CZ.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. 10. 2007, sp. zn. 21 Cdo 3161/2006. Dostupné také z ASPI: ASPI ID JUD141442CZ.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 25. 10. 2007 sp. zn. 26 Odo 371/2006. Dostupný také z ASPI: ASPI ID JUD103699CZ.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 25. 7. 2007, sp. zn. 32 Odo 612/2005. Dostupné také z ASPI: ASPI ID JUD100789CZ.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. 5. 2007, sp. zn. 33 Odo 438/2005. Dostupné také z ASPI: ASPI ID JUD39087CZ.

Usnesení Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 20 Cdo 1719/2006, ze dne 29. 5. 2007. Dostupné také z ASPI: ASPI ID JUD38665CZ.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu České Republiky ze dne 28. 5. 2007, sp. zn. 32 Odo 202/2006. Dostupné také z ASPI: ASPI ID JUD38615CZ.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 8. 2. 2007, sp. zn. 21 Cdo 681/2006. Dostupný také z ASPI: ASPI ID JUD38926CZ.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 26. 9. 2006 sp. zn. 32 Odo 473/2005. Dostupný také z ASPI: ASPI ID JUD102383CZ.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR z 31. 8. 2006, sp. zn. 21 Cdo 3173/2005. Dostupné také z ASPI: ASPI ID JUD38333CZ.

Stanovisko Nejvyššího soudu ČR ze dne 19. 4. 2006, č. j. Cpjn 202/2005. Dostupné také z ASPI: ASPI ID JUD26710CZ.

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 15. 2. 2006, sp. zn. 32 Odo 22/2005. Dostupné také z ASPI: ASPI ID JUD95290CZ.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 15. 12. 2005, sp. zn.: 33 Odo 1325/2004. Dostupné také z ASPI: ASPI ID JUD33995CZ.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 15. 11. 2005, sp. zn. 32 Odo 1022/2004. Dostupné také z ASPI: ASPI ID JUD89006CZ.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 26 Cdo 2670/2004, ze dne 22. 9. 2005, Dostupné také z ASPI: ASPI ID JUD87448CZ.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 17. 3. 2005, sp. zn. 33 Odo 1117/2003. Dostupný také z ASPI: ASPI ID JUD28750CZ.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR z 18. 1. 2005, sp. zn. 32 Odo 400/2004. Dostupné také z ASPI: ASPI ID JUD38037CZ.

Rozhodnutí Vrchního soudu v Praze ze dne 26. 10. 2004, sp. zn. 5 Cmo 320/2004.

Rozhodnutí velkého senátu obchodního kolegia Nejvyššího soudu ČR ze dne 24. 3. 2004, sp. zn.: 35 Odo 101/2002. Dostupné také z ASPI: ASPI ID JUD27590CZ.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 16. 12. 2003, sp. zn. 32 Odo 631/2002. Dostupné také z ASPI: ASPI ID JUD38524CZ.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR z 27. 11. 2003, sp. zn. 32 Odo 468/ 2003. Dostupný také z www.nsoud.cz.

Rozhodnutí Krajského soudu České Budějovice ze dne 24. 9. 2003, sp. zn. 10 Ca 77/2003. Dostupný také z ASPI: ASPI ID JUD29531 CZ.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 27. 3. 2003, sp. zn. 33 Odo 105/2003. Dostupné také z ASPI: ASPI ID JUD78067CZ.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 13. 2. 2003, sp. zn. 32 Odo 400/2002. Dostupný také z ASPI: ASPI ID JUD38558CZ.

Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 29. 10. 2002, sp. zn. 29 Odo 847/2001, Sbíрка soudních rozhodnutí a stanovisek, 2003, č. 36. Dostupný také z ASPI: ASPI ID JUD23255CZ.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 30. 4. 2002, sp. zn.: 33 Odo 96/2001. Dostupné také z ASPI: ASPI ID JUD73377CZ.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 4. 3. 2002, sp. zn. 33 Odo 47/2002. Dostupné také z ASPI: ASPI ID JUD73244CZ.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 15. 11. 2000, sp. zn. 29 Cdo 2735/1999. Dostupné také z ASPI: ASPI ID JUD22234CZ.

Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 26. 7. 2000, sp. zn. 30 Cdo 2247/1999. Dostupný také z ASPI: ASPI ID JUD24499CZ.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 22. 7. 1999, sp. zn. 29 Cdo 1589/1999. Dostupné také z www.nsoud.cz.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 26. 5. 1999, sp. zn.: 29 Cdo 969/ 1999. Dostupné také z www.nsoud.cz.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 24. 3. 1999, sp. zn. 25 Cdo 119/99. Dostupné také z ASPI: ASPI ID JUD14313CZ.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 26. 1. 1999, sp. zn. 29 Cdo 2495/98. Dostupné také z ASPI: ASPI ID JUD14199CZ.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 15. 12. 1998, sp. zn. 33 Cdo 237/98. Dostupné také z ASPI: ASPI ID JUD13091CZ.

Rozhodnutí Evropského soudního dvora ze dne 17. 3. 1998, sp. zn. C-45/96, ve věci Bayerische Hypotheken- und Wechselbank AG v. Edgar Dietzinger, Dostupné také z <http://curia.europa.eu>.

Rozhodnutí Vrchního soudu v Praze sp. zn. 5 Cmo 99/1995, ze dne 2. 8. 1996. Soudní rozhledy č. 2/1997, s. 35.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 17. 11. 1994, sp. zn. 27 Cm 144/93. Dostupný také z ASPI: ASPI ID JUD13213CZ.

Rozhodnutí Krajského obchodního soudu Ostrava ze dne 24. 10 1994, sp. zn. 12 Cm 287/1993. Dostupné také z ASPI: ASPI ID JUD13214CZ.

Rozhodnutí krajského soudu v Ostravě ze dne 3. 2. 1994, sp. zn. 15 Co 481/1993, Jc 45/1999. Dostupný také z ASPI: ASPI ID JUD13795CZ.

Seznam příloh

Příloha č. 1 – přehled výše diskontní sazby ČNB

Příloha č. 2 – přehled výše dvoutýdenní repo sazby ČNB

Příloha č. 3 – vývoj výše úroků z prodlení

Resumé

(ve francouzském jazyce)

La clause pénale et les intérêts moratoires en droit privé

Cette mémoire a pour objet de décrire les relations entre la clause pénale et les intérêts moratoires en droit privé. Le premier chapitre traite sur la clause pénale au terme du droit civil, commercial et du travail tchèque. Le second chapitre s'agit de la régulation juridique des intérêts moratoires en droit civil et commercial tchèque. La troisième partie, qui est la plus importante, circonscrit les distinctions et les aspects analogiques de la clause pénale et des intérêts en retards au terme du droit privé. La dernière partie compare la réglementation tchèque, européen, et francophone.

Dans un contrat, la clause pénale est une stipulation par laquelle les parties contractantes évaluent par avance et de façon forfaitaire le montant des dommages-intérêts qui seront dus par le débiteur, à titre de peine (d'où le nom de clause pénale) en cas d'inexécution, totale ou partielle, de l'obligation. La clause pénale réalise une évaluation conventionnelle et forfaitaire du préjudice futur.

Au contraire les intérêts de retard sont la sanction légale, qu'on peut demander en cas de retard de payer. Le seul fait du retard donne droit d'exiger des intérêts. Le créancier n'a pas à justifier d'un quelconque préjudice. Pour faire courir ces intérêts, il doit simplement mettre son débiteur en demeure de payer. Le calcul des intérêts se fait sur le montant du principal. En droit commercial tchèque le taux est notamment fixé par le contrat liant le créancier au débiteur. A défaut de clause contractuelle, les intérêts de retard se calculent au taux prévu par la loi : taux d'intérêt légal.

Cettes distinctions résultent de la nature différente de la peine convenue et des intérêts de retard. Conformément au droit privé tchèque, les intérêts moratoires ont la nature des accessoires à la différence de la clause pénale qui est considérée comme la stipulation écrite des parties contractuelles pour garantir l'exécution de la créance principale. Ce caractère différent aboutit aux conséquences graves dans le droit privé tchèque notamment en ce qui concerne de la prescription, des dommages-intérêts, du rapport vers la faute et vers la demeure. On peut ainsi observer les impacts dans le domaine du droit de gage et dans le droit fiscal et procédural.

En réalité on peut souvent voir que les parties contractuelles utilisent les termes de la clause pénale et des intérêts moratoires promiscue et on peut les confondre avec les autres termes similaire (par exemple l'intérêt, la peine, les dommages-intérêts, les taxes en retard et les autres sanction privées). Ce mémoire utilise surtout la méthode juridique comparative et a pour objet d'expliquer les situations et les problèmes précités.

Klíčová slova/ key words

smluvní pokuta - contractual penalty

úrok z prodlení - late payment interest